Ерік-Емманюель Шмітт

Фредерік, або Бульвар Злочину

переклад із французької Неди Нежданої

ДІЙОВІ ОСОБИ:

У театрі "Фолі-Драматік":

ФРЕДЕРІК ЛЕМЕТР... провідний актор періоду романтизму

ПАННА ЖОРЖ... провідна актриса

МАНІРНИЦЯ... актриса другого плану

АРЕЛЬ... директор театру "Фолі-Драматік"

АНТУАН... помічник режисера (помреж)

ЛЯ КРЕССОННЬЄР... актор в амплуа "шляхетний батько"

ДЮЖІ... комедійний герой-коханець

ПАРІЗО... драматичний герой-коханець

ФІРМЕН... комедійний слуга

ПІПЛЕ... консьєрж

МАКСИМІЛІАН... його син 20 років

РОБЕСП'ЄР… його син 10 років

КЮССОННЕ… драматург

За межами театру:

БЕРЕНІКА

БАРОН ДЕ РЕМЮЗА

ГРАФ ДЕ ПІЄМАН

ГЕРЦОГ ЙОРКСЬКИЙ

НАЧАЛЬНИК СЛУЖБИ БЕЗПЕКИ

У спогадах:

ФРЕДЕРІК-ХЛОПЧИК (10 років)

МАТИ ФРЕДЕРІКА

Силуети:

Ремісники, поліцейські, жандарми, люди зі смолоскипами.

Жану-Полю Бельмондо присвячується ця зустріч двох наших снів про Фредеріка Леметра, якого він мріяв утілити, а я дати йому слова, оскільки саме звучання цих кількох складів, Фредерік Леметр, для всіх нас, людей театру, втілює любов до нашої професії.

ДІЯ ПЕРША

КАРТИНА ПЕРША

Сцена театру "Фолі-Драматік".

По сцені йдуть жінка і хлопець.

Вони поволі наближаються у півтемряві, дуже обережно. Освітлення на них — ірреальне, це світло снів, або спогадів.

Мати Фредеріка несе кошик із прасованою білизною на стегні гарної жінки з народу. Хлопчик Фредерік відкриває для себе театр зачарованим поглядом десятилітнього малюка.

ФРЕДЕРІК-ХЛОПЧИК. О, мамо, як тут гарно.

МАТИ. Про що ти говориш? Тут же темно, хоч в око стрель.

ФРЕДЕРІК-ХЛОПЧИК (оглядаючи все навколо). Та ні, можна здогадатись...

МАТИ. Ходімо, я не маю часу. Я маю рознести білизну. Ходімо.

І вони зникають.

Сцена заповнюється світлом. Починається буденне життя театру. Робітники сцени ставлять декорації, помреж перевіряє, чи на місці реквізит, освітлювач наливає олію в лампи рампи, піаніст оживляє свій інструмент кількома акордами.

Дія відбувається в січні 1832 року на сцені "Фолі-Драматік", одного з театрів на романтичному Бульварі Злочину.

Директор театру Арель розмовляє з драматургом-початківцем Кюссонне, а в цей час з'являється актор другого плану Фірмен із видовженим тонким обличчям.

Фірмен наближається до Ареля.

ФІРМЕН. Він каже, що не хоче виходити у першій сцені.

АРЕЛЬ. Що?

ФІРМЕН. Він вважає, що публіка приходить, щоб його побачити і що жінку завше треба примусити почекати.

АРЕЛЬ. Дуже добре. Передайте Пану Фредеріку Леметру, що він з'явиться тільки в другому акті.

Фірмен виходить.

АРЕЛЬ повертається до драматурга.

АРЕЛЬ. Ми говорили, дорогий пане... пане... (кидає погляд на рукопис) Барнабе-Гі-Октав де Флері-Момбрез дю Пантель де Сент-Аман. (У знемозі). Мабуть, ваші батьки мали вражаючу пам'ять!

КЮССОННЕ. Насправді Барнабе-Гі-Октав де Флері-Момбрез дю Пантель де Сент-Аман — це псевдонім.

АРЕЛЬ (з іронією). Справді?

КЮССОННЕ. І не відчутно, правда?

АРЕЛЬ. Ні секунди!

КЮССОННЕ. В житті мене звати... Кюссонне.

АРЕЛЬ (співчутливо). Життя жорстоке (Пауза). Послухайте, дорогий мій Барнабе-Гі-Октав, я не хочу, щоб ви втрачали час. Який талант, бігме, який талант! Де ви таке відшукали! Ці слова! Ці ситуації! Цю правду!

КЮССОННЕ. Я працюю. Зізнаюсь, що моя посада секретаря у міністерстві Зв'язку (поштовому) лишає мені доста вільного часу для творчості.

АРЕЛЬ. Та годі, однієї праці мало, у вас є здібності. Ліпше сказати, ви володієте тим даром, який усі ми, нещасні директори театрів щоденно марно шукаємо у стосах надісланих рукописів: ви написали п'єсу-яку-зіграють! П'єси рахують тисячами; цікаві п'єси — сотнями, гарні п'єси — десятками; але ви, ви зробили краще, ви подарували світові диво, єдине, неповторне — п'єсу-яка-буде-зіграна.

КЮССОННЕ. Ви хочете сказати, що...

АРЕЛЬ. Я це сказав. Арель не звик повторювати. (Звертається до Фірмена, який щойно ввійшов). Ну, що?

ФІРМЕН. Фредерік Леметр питає, чи про нього говорять у першому акті, у тому, де його немає.

АРЕЛЬ. Постійно.

ФІРМЕН. Тоді він відмовляється від п'єси. Якщо про нього будуть теревенити цілу годину, то йому вже нічого робити на сцені, коли він з'явиться, хіба що піддакувати іншим персонажам.

АРЕЛЬ. Шлях би його трафив!

ФІРМЕН. Він передбачав, що ви це скажете, і просив переказати, що лаятися дуже нечемно.

АРЕЛЬ. Шлях би його трафив, трафив, трафив!

ФІРМЕН. І що немає сенсу повторювати. (Знічений). Я лише передаю.

АРЕЛЬ. Фірмене, ви негайно спуститесь у це кубло і нагадаєте Пану Фредеріку Леметру, що вистава починається за тридцять хвилин, що ми передбачали репетицію, що партнери його чекають, і що він має поважати контракт, підписаний зі мною! Злодій! Сволота! Убивець!

Фірмен виходить.

АРЕЛЬ (Кюссонне, грубо). Так про що ми говорили?

КЮССОННЕ. Що ви збираєтесь ставити мою п'єсу.

АРЕЛЬ. О, так, вашу п'єсу! (оволодівши собою, механічно). Який талант, бігме, який талант! Де ви все це відшукали! Ці слова! Ці ситуації! Цю правду! Ваша п'єса, та ми тут лише про неї й говоримо, мій дорогий Кюссонне, так, так, дозвольте мені називати вас Кюссонне, тут усі свої, будьмо простіше, дякую. Ви бачите, що таке театральне життя, дорогенький ви мій, я закохуюсь у вашу п'єсу, передаю її Фредеріку Леметру, він її приймає, і відразу вимагає змін.

КЮССОННЕ. Що? Мова йшла про мою п'єсу?

АРЕЛЬ. Ну, так. І достатньо переробити перші сцени.

КЮССОННЕ. Це неможливо...

АРЕЛЬ. Так-так... Якщо ви трохи посунете...

КЮССОННЕ. Це не має жодного сенсу.

АРЕЛЬ. Навпаки, достатньо на початку дати слово другорядним персонажам — покоївці, лакею, куховарці...

КЮССОННЕ. Але дія відбувається у постоялому дворі. Постоялий двір Адре!

АРЕЛЬ. Саме це я хотів сказати: нехай господар двору спершу погомонить із клієнтами. До речі, у мене є чудова декорація постоялого двору, дуже темна, дуже дерев'яна. Її вже використовували у двох чи трьох виставах, і завше вона виглядала дуже ефектно. (Кричить на колосники). П'єро! Чи ще жива Шотландська таверна з "Ламмермурської нареченої"?

КЮССОННЕ. У моїй п'єсі діється не в Шотландії!

АРЕЛЬ (категорично). Ви добре знаєте Шотландію, пане Кюссонне з міністерства Зв'язку? Особисто я — ні! Публіка — тим більше. Хіба що королева Шотландська зазирнула б якось до мого вбогого театру — подивитися на ваш шедевр, можливо, вона б і знайшла, що зауважити. Але я вам гарантую, добродію, що королева Шотландська не стане ні свистіти, ні шикати, ні шикати, ні свистіти, принаймні, в моєму театрі!

КЮССОННЕ. Ну добре, ви кажете — переписати... Але ви, вочевидь, помітили, що моя п'єса передбачає, що головний герой присутній на сцені від початку.

Арель повертається у гніві до драматурга.

АРЕЛЬ. Як ви кажете, добродію, ваша п'єса передбачає. Вона передбачає, що викличе інтерес, передбачає, що я розорюся на її постановку, передбачає, що Фредерік Леметр у ній гратиме. Ви робите припущення. А я, я дію, я йду на ризик. Хто робить вам рибу?

КЮССОННЕ. Перепрошую?

АРЕЛЬ. З ким ви пишете свої п'єси?

КЮССОННЕ. Ні з ким, я сам, пане Арелю.

АРЕЛЬ (ангельським голосом). І він ще дивується... Милий мій Кюссонне, вам необхідно знайти лібреттиста.

КЮССОННЕ. Кого?

АРЕЛЬ. Лібреттиста, який би зміг виправити вам кістяк п'єси.

КЮССОННЕ (слабко обороняючись). Добродію, я письменник, я пишу те, що диктує натхнення...

АРЕЛЬ. На промокашках міністерства Зв'язку, я знаю.

КЮССОННЕ. І лише Пані Кюссонне, якій я щовечора читаю мою прозу, має право підказати мені, але не більше, ніж заміну артикля.

АРЕЛЬ (мимовільно). Бідолашна жінка... (Звертаючись до Фірмена, який щойно ввійшов). Ну, що?

У Фірмена нещасний вигляд.

ФІРМЕН. Фредерік доручив мені сказати вам, що він щойно програв тридцять ліврів у пікет.

АРЕЛЬ. Чудово. От скажіть, чому я не граю? Тому що маю театр, а цього досить, аби втрачати гроші. Хай підіймається! Час починати репетицію.

ФІРМЕН. Фредерік прагнув би цього всією душею, але...

АРЕЛЬ. Що?

ФІРМЕН. ...партнери по грі не відпускають його, поки він не заплатить.

АРЕЛЬ (кричить). Сволота! Вбивця! Я не піддамся на цей шантаж. Піди скажи Леметру, що я плачу йому за те, що він грає в театрі, а не в пікет! Хай негайно підіймається, інакше я розірву з ним угоду. І він піде працювати мімом у "Фюнамбюлі"! Не забудь додати, що, поки він там розважається, тут один автор заливається потом і кров'ю, щоб задовольнити його капризи!

Фірмен іде.

Арель звертається до драматурга.

АРЕЛЬ. Про що ми говорили? (Бере себе в руки і продовжує механічно). Який талант, бігме, який талант! Де ви це відшукали! Ці слова! Ці ситуації! Цю правду! На чому ми зупинились?

Чути страшенний шум, стукіт у підлогу. Входить помреж, це він стукає палицею по підлозі. За ним слідує ПАННА ЖОРЖ, доволі зріла жінка, одягнена недбало, яка поводиться екстравагантно і химерно кокетує.

АНТУАН, ПОМРЕЖ (оголошує). Панна Жорж! Панна Жорж! Панна Жорж!

Вона велично входить на сцену, підходить до рампи, стає в позу, дивиться в глибину залу і декламує по-королевськи.

ПАННА ЖОРЖ. Ковпак на ковпаку, під ковпаком — ковпак. Ковпак на ковпаку, під ковпаком — ковпак. Пилип прилип, прилип Пилип. Хитру сороку піймати морока, а на сорок сорок — сорок морок. (Повертаючись до Ареля). Хитру сороку піймати морока, а на сорок сорок — сорок морок. (Повертаючись до Кюссонне). Ходить перепел між полукіпками зі своїми перепеленятками. (Дивлячись у простір). Бабрились в брудній баюрі два бобри брунатно-бурі. (Дивлячись прямо перед собою). На галерці хтось є. (Повторює). На галерці хтось є. (Повторює ще раз, уже в гніві). На галерці хтось є. (Волає). Арелю!

АРЕЛЬ. Так, прекрасна і велична артистко!

ПАННА ЖОРЖ. Бовдуре, я кажу вам уже втретє, що на галерці хтось є.

АРЕЛЬ. Звідки ви знаєте?

ПАННА ЖОРЖ. Чиясь присутність з'їдає мої "свистячі". Мої свистячі свистять довше, коли театр абсолютно порожній.

АРЕЛЬ. Це Піпле витирає крісла.

ПАННА ЖОРЖ. Але не тоді, коли я репетирую. Я ж не приходжу до вашого кабінету штопати мої корсети тоді, коли ви рахуєте своє золото?

АРЕЛЬ. Моє золото, моє золото, ви перебільшуєте.

ПАННА ЖОРЖ. Кому як не мені знати, що в питаннях грошей ви — ніколи не перебільшуєте.

АРЕЛЬ (побоюючись сцени у присутності Кюссонне). Про що ви хотіли зі мною говорити, прекрасна і велична артистко?

ПАННА ЖОРЖ. Про збільшення платні!

АРЕЛЬ. Але минулого місяця я вже збільшував.

ПАННА ЖОРЖ (гордовито). Уже й не пригадую.

АРЕЛЬ. Але врешті-решт…

ПАННА ЖОРЖ. Мій бідний Арелю, ви довели мене до такої убогості, що я вже не можу платити слугам. Я сама займаюся господарством, сама виношу сміття, чищу овочі, цілісінький день я човгаю з ганчіркою як остання нечепура, і потім увечері ви вимагаєте, щоб я грала Королев? Мій бідний Арелю, ви самі собі суперечите! Наскільки мені відомо, Клеопатра сама чищенням овочів не займалась?

АРЕЛЬ. О! Але і носик у Клеопатри був не таким, як у вас.

ПАННА ЖОРЖ. Перепрошую?

АРЕЛЬ. Кажуть, що ніс Клеопатри був дуже гарний.

ПАННА ЖОРЖ. Хіба відомо, на що він був схожий? Можна стверджувати лише те, що про нього говорили. Так от, як предмет для розмови, мій значно кращий за її. (Голосно). Надбавки! Збільшення платні!

АРЕЛЬ (медоточивим голосом). Залиште мене на хвильку, і я піднімуся, щоб приєднатися до вас у гримерці.

ПАННА ЖОРЖ. Гаразд.

Панна Жорж іде слідом за помрежем, який стукає в підлогу і кричить.

АНТУАН, ПОМРЕЖ. Панна Жорж! Панна Жорж!

Вони виходять.

АРЕЛЬ. Про що ми говорили?

КЮССОННЕ. Ви казали про лібреттиста.

АРЕЛЬ. А, так, я відшукаю його для вас після обіду. Зрозуміла річ, що авторськими правами доведеться з ним поділитися, але я ж бачу, дорогий мій Кюссонне, що ви — митець, ви не така людина, яка хоче займатися театром, щоб заробляти гроші!

КЮССОННЕ. Тобто, це означає...

АРЕЛЬ. Ви займаєте важливий пост у міністерстві Зв'язку.

КЮССОННЕ. Звичайно...

АРЕЛЬ. О, цей лоб поета! Якби я ще раз повернувся на цю землю, я хотів би стати вами! Так! Бути вами! Берегти вірність ідеалам, творити прекрасне, спокушати жінок! Браво! Дозвольте я вас поцілую? (Стискає драматурга в обіймах). Гаразд, завтра я пришлю вам лібретиста. А сам займуся розподілом ролей. На молоду героїню я пропоную, ясна річ, Панну Жорж.

КЮССОННЕ. Панну Жорж!

АРЕЛЬ. Погляньте, який він схвильований! Ну, так! Панна Жорж, велика панна Жорж!

КЮССОННЕ. Але моїй героїні двадцять років! А панна Жорж…

АРЕЛЬ. Не будьте таким брутальним із дамами. Панні Жорж стільки років, скільки вона захоче. Особливо здалеку. До того ж у мене з нею угода на два роки. (Кричить у кулісу). Ну, як там репетиція? Я чекаю! (Драматургу, віддаляючись). До скорої зустрічі, дорогий друже. Який талант, бігме, який талант!

Раптово, в пориві мужності Кюссонне вигукує.

КЮССОННЕ (зупиняючись). Добродію!

АРЕЛЬ. Так.

КЮССОННЕ. Я… я… а ви читали мою п'єсу?

АРЕЛЬ. Я? (повертається до драматурга, ображений, червоний від гніву). Чи я читав вашу п'єсу? Ви питаєте у мене, у Ареля? А, шлях би вас трафив!

КЮССОННЕ (відступає зніяковілий). Перепрошую!

АРЕЛЬ (волає велично). Я ніколи не читаю п'єс, добродію! Я їх відкриваю і кладу на свій стіл. Якщо хтось із секретарів або дівчат, що забігають поцупити мої грошенята, схочуть погортати рукопис, значить, у неї вдала назва. Тоді я виймаю її зі стосу і віддаю читати дружині консьєржа! Якщо вона плаче, я надсилаю п'єсу трьом-чотирьом знаменитим акторам Парижа, кажучи, що автор писав її, думаючи саме про них. Якщо прочитавши, актор жбурляє рукопис у мою пику, я негайно викидаю її у смітник. Якщо ж він каже, що зацікавився, я оголошую, що його суперник з Одеона або Порт-Сен-Мартена щойно дав мені свою усну згоду за половинний гонорар. Потім ми з ним підписуємо угоду, і я рахую вартість костюмів і декорацій. Для мене, добродію, п'єса — річ конкретна: витрати, контракти, афіші, реклама, дзвін монет у касі. Пане, тут п'єси не читають, а ставлять! А коли хочете, щоб вас почитали, ідіть у Комеді-Франсез.

Виходить розлючений.

Кюссонне біжить услід за ним.

КЮССОННЕ. Пане Арелю, пане Арелю!

Зникає услід за ним.

І тоді з'являється Береніка, молода дівчина, аристократичної вроди.

Вона обережно наближається по сцені, дивлячись довкола з цікавістю і здивуванням.

АНТУАН, ПОМРЕЖ. Когось шукаєте?

БЕРЕНІКА. Пана Фредеріка Леметра.

АНТУАН, ПОМРЕЖ. Тут його немає. Звільніть сцену.

БЕРЕНІКА. У мене з ним зустріч.

АНТУАН, ПОМРЕЖ. Ну, тоді пошукайте його деінде.

Береніка йде у вказаному напрямі.

Знову входить Арель, за яким слідує Кюссонне, розсипаючись у вибаченнях.

КЮССОННЕ. Пане Арелю, я у відчаї, благаю вас, пробачте мою нетактовність.

АРЕЛЬ. Хай буде так! (Дивиться на Кюссонне). Тоді поговоримо про гроші.

КЮССОННЕ. Залюбки, пане директоре.

АРЕЛЬ. Скільки ви мені даєте?

КЮССОННЕ. Перепрошую?

АРЕЛЬ. Я кажу: скільки ви мені дасте? Вимовляю я розбірливо, зуби поки всі на місцях.

КЮССОННЕ. Але я гадав… що це ви дасте мені гроші.

Вертається Береніка.

БЕРЕНІКА. Панове, будьте ласкаві…

АРЕЛЬ. Що ще? Що відбувається?

БЕРЕНІКА. Я б хотіла бачити пана Фредеріка Леметра.

АРЕЛЬ. Панночко, якщо ви волієте побачити пана Леметра, то йдіть до каси і купіть квиток на сьогоднішній вечір.

БЕРЕНІКА. Це я вже робила, добродію, і неодноразово. Ні, у мене зустріч із паном Леметром.

АРЕЛЬ. Тоді почекайте його у фойє.

БЕРЕНІКА. Дякую, пане.

Вона виходить.

АРЕЛЬ. Про що ми говорили?

КЮССОННЕ. Ви говорили про гроші.

АРЕЛЬ. Ясна річ, але що саме я казав?

Зверху, як deus ex machina (бог із машини), на спеціальній платформі, званій "слава", спускається ФРЕДЕРІК ЛЕМЕТР. Звучать громоподібні гуркоти його голосу.

ФРЕДЕРІК. Арелю!

Арель і Кюссонне обертаються перелякані і піднімають голови вгору, щоб краще роздивитися театральне божество, що стрімко насувається на них.

КЮССОННЕ. Фредерік Леметр!

ФРЕДЕРІК. Арелю, заплати тридцять ліврів моїм суперникам. Вони їх заслужили.

АРЕЛЬ. Ні! Ніхто не просив вас ні грати ні програвати.

ФРЕДЕРІК. Арелю, йдеться про мою честь.

АРЕЛЬ. І про мої гроші.

ФРЕДЕРІК. Яка вражаюча дріб'язковість! Та як ти смієш порівнювати мою честь і свої гроші? Коли я обирав цей фах, то хотів зануритися в мистецтво, а по твоїй милості я бабраюсь у багні. (Показуючи на Фірмена, який щойно ввійшов). Видай суму Фірмену.

АРЕЛЬ. Пане Фредеріку, я не буду платити ваші гральні борги. Уперше, двадцять років тому, цей фокус вам удався, але вдруге я не попадусь. До речі, нагадую вам, що вже минуло двадцять років, як ви заборгували мені чотири тисячі франків.

ФРЕДЕРІК. Чотири тисячі франків? Двадцять років? А подейкують, що ціни ростуть. (Показує на Фірмена). Тридцять ліврів.

АРЕЛЬ. Ні.

ФРЕДЕРІК. Дуже добре.

Зістрибує з платформи на сцену.

Раптово хапається за голову руками, наче відчуває страшний біль у черепі. Робить знак підійти помрежу Антуану.

ФРЕДЕРІК. Антуане, що ми граємо сьогодні ввечері? Я вже не пригадую.

АНТУАН, ПОМРЕЖ. Ми граємо "Двадцять років, або Життя невдахи".

ФРЕДЕРІК. Справді? І яка ж у мене перша репліка?

АНТУАН, ПОМРЕЖ. "Дорога дружино, я бажаю вам доброго дня!".

ФРЕДЕРІК. Як ти кажеш? "Дорога дружино, я... я...".

АНТУАН, ПОМРЕЖ. "...я бажаю вам доброго дня".

ФРЕДЕРІК. ...доброго дня. А потім?

АНТУАН, ПОМРЕЖ. "Я чув, як ви плакали цієї ночі".

ФРЕДЕРІК. Плакала? І це кажу я? Я? (Повертається до Ареля і сповіщає рішуче). Арелю, я втратив пам'ять.

АРЕЛЬ. Я сказав — ні.

ФРЕДЕРІК. Арелю, я нічого не пам'ятаю.

АРЕЛЬ. Ні.

ФРЕДЕРІК. Арелю, після мого виходу доведеться опускати завісу.

АРЕЛЬ. Ні.

ФРЕДЕРІК. Арелю, якщо опустять завісу, тобі доведеться повернути публіці гроші.

АРЕЛЬ. Шлях би тебе трафив!

Арель підходить до Фірмена і дістає грошові купюри.

ФРЕДЕРІК (неначебто мозок його знову ожив). О, є… от воно мало-помалу вертається.

Арель дає одну купюру.

…Перша фраза…

Арель дає другу купюру.

…Друга фраза…

Арель дає ще одну.

…Третя… Ну от, і вся роль.

Арель ховає гаманець. Фредерік хмурить брови.

А чайові бідолашному Фірмену, який бігає з твоїми дорученнями, Арелю?

Арель неохоче протягує монету. Фредерік коментує, знизуючи плечима.

Невдячний! (протягує руку Кюссонне). Пане?

КЮССОННЕ (він під великим враженням). Барнабе-Гі-Октав де Флері-Момбрез дю Пантель де Сент-Аман.

ФРЕДЕРІК. Як мило, що ви прийшли всі разом.

КЮССОННЕ. Я драматичний автор.

ФРЕДЕРІК. У тому, що ви драматичний, я нітрохи не сумніваюсь. (Задкує і повертається до помрежа). Антуане, у мене склалося враження, що вчора ввечері люки працювали ненадійно.

АНТУАН, ПОМРЕЖ. Сьогодні я їх змазав, пане Фредерік.

ФРЕДЕРІК. Перевіримо. Бо коли люк скрипить, публіка сміється. Драма вимагає мастила.

На жаль, поки Кюссонне і Арель продовжують дискусію, Фредерік іде перевіряти театральні люки, він то зникає, то з'являється знову, але не пропускає жодного слова з їхньої розмови, яка його страшенно забавляє.

АРЕЛЬ. Це так, дорогий мій Кюссонне, як же, по-вашому, я зможу запустити в роботу вашу п'єсу? Яким чином я буду оплачувати костюми, декорації, репетиції? Любий мій, я закутий у залізні лещата, я на мілині, дати монетку листоноші — і те проблема, втім, він носить мені лише рахунки та прострочені векселі. (Пауза). Скоро доведеться закриватися.

За ними з люка виринає голова Фредеріка. Він посміхається.

КЮССОННЕ. Перепрошую?

АРЕЛЬ. Це все, що нам лишається! Закритись.

КЮССОННЕ (здивований). Але ж "Двадцять років, або Життя невдахи" має такий успіх!

АРЕЛЬ (лицемірно) і ФРЕДЕРІК (наслідує Ареля, вимовляючи репліки одночасно з ним). Мммм... Мало-помалу... Мало-помалу... Не більше того...

КЮССОННЕ. Минулого тижня я хотів піти, але вже не було квитків.

АРЕЛЬ і ФРЕДЕРІК. Ну, так... Минулий тиждень був вдалим.

КЮССОННЕ. А сім'я моєї дружини не дістала квитків на завтра.

АРЕЛЬ (категорично). Я не покриваю своїх витрат. Монтаж коштував мені дуже дорого, дуже дорого. Я мав забагато витрат. А у акторів...

ФРЕДЕРІК (закінчуючи фразу з такою ж швидкістю). ... виявились надмірні апетити...

АРЕЛЬ. ...я місяцями заробляю гроші...

ФРЕДЕРІК (одночасно з Арелем). ...і витрачаю їх за три дні.

Арель, роздратований, що Фредерік псує йому його коронний номер директора-плакальника, топає ногою, щоб примусити замовкнути актора, який тоді зникає в люку. Арель продовжує і стає з Кюссонне лагідним, майже до сліз.

АРЕЛЬ. Ні, чим би я справді втішився, перш ніж піти на пенсію, це відкрити нового молодого автора, нову п'єсу, мою... мою... (Він удає, що шукає відповідне слово) ... Мою...

ФРЕДЕРІК (висовує голову з люка і підказує). ...лебедину пісню!

Арель топає ногою, Фредерік знову зникає.

АРЕЛЬ. Якоюсь мірою, лебедину пісню... У вас випадково немає заощаджень?

КЮССОННЕ. О, звичайно... але...

АРЕЛЬ. Може йтися лише про тимчасові вкладення. Ясна річ, у результаті успіху, який ви здобудете, ви розбагатієте з авторських відрахувань. Це я вам гарантую!

КЮССОННЕ (покриваючись потом). У мене в банку десять тисяч франків.

АРЕЛЬ (ховає задоволену посмішку, щоб витягнути більше). Десяти тисяч замало. Цього вистачить хіба що на оплату репетицій, але не на костюми.

КЮССОННЕ. Звісно... ще лишається частина посагу моєї дружини... п'ять тисяч франків...

АРЕЛЬ. Дуже добре. Але чим платити за декорації?

КЮССОННЕ (крик серця). Ви ж казали, що візьмете старі задники!

АРЕЛЬ. Мій любий Кюссонне, ми не збираємось випускати вас абияк! Вкрай необхідно зробити нову декорацію, інакше обуриться публіка.

КЮССОННЕ. Зрозуміло… Може, я зміг би попросити у тітоньки Момбрез… А скільки ще треба?

АРЕЛЬ. Три тисячі.

КЮССОННЕ. Я спробую.

АРЕЛЬ. Гаразд, любий друже, домовились. Будемо ставити ваш перший шедевр! Тож браво! Який талант! Бігме, який талант! Я проведу вас.

КЮССОННЕ (знеможений). Так…

Фредерік раптово і магічно виринає з люка і опиняється якраз між ними.

ФРЕДЕРІК. Арелю!

Арель і Кюссонне одночасно здригаються.

АРЕЛЬ. Що таке?

ФРЕДЕРІК. Ти дещо забув.

АРЕЛЬ. Я?

ФРЕДЕРІК. У нього ще зостався годинник!

Арель, розлючений, виштовхує Фредеріка зі сцени.

АРЕЛЬ. Ну, до завтра, мій любий друже, до завтра.

Потім він вертається і у гніві наступає на Фредеріка.

АРЕЛЬ. Врешті-решт, який ґедзь вас укусив, га? Я преспокійно займаюся нашою майбутньою п'єсою.

ФРЕДЕРІК. Я твій ангел-охоронець, Арелю. Я заважаю тобі стати шахраєм.

АРЕЛЬ. Шахрай… відразу такі гучні слова!

ФРЕДЕРІК (міняє тему). Мій любий Арелю, я тривожусь. Заворушення в Парижі дедалі посилюються. Французи розчаровані у Луї-Філіпі. Навіщо було затівати революцію, щоб знову опинитися біля підніжжя трону… (Побачивши, що Арель його не слухає). Арелю, я кажу тобі про Францію.

АРЕЛЬ. Доста мені Франції, особисто я керую театром!

ФРЕДЕРІК. Арелю, ти можеш сприймати бодай якусь велику ідею?

АРЕЛЬ. Великі ідеї? Це якась епідемія. Кожен покидьок починає тут говорити про великі ідеї, спираючись ліктем на стійку і заливаючи собі горлянку, і ще вважає себе здатним керувати країною.

ФРЕДЕРІК. Така природа французів — громадянськість (почуватися громадянами). Це політика.

АРЕЛЬ. Це претензійність.

ФРЕДЕРІК (уїдливо). Мій любий Арелю, якщо знову почнуться заворушення, у театрах нікого не буде.

АРЕЛЬ (вражений). Ой…

ФРЕДЕРІК. А в протилежному випадку, якщо Луї-Філіп посилить політику репресій, знову введуть цензуру.

АРЕЛЬ. Ой…

ФРЕДЕРІК. І цього разу ти не зможеш викрутитись брехливою рекламою. Пригадуєш свої публікації у газетах минулого року, під час епідемії холери? "Як показали дослідження професорів Меліса і Бордеро, театр "Фолі-Драматік" — це єдиний зал у Парижі, де холери немає"!

АРЕЛЬ (сварливо). Виникає питання, як ви про це довідались? Ви ж сиділи тоді замкнений у себе вдома і навіть не розкривали пошту.

ФРЕДЕРІК (гарчить). Арелю!

АРЕЛЬ (бурчить). І що з того? Що треба робити?

ФРЕДЕРІК. Республіку!

АРЕЛЬ. Цей Леметр мене згубить! Я забезпечую його ролями, костюмами, кредитами — які тільки схоче, плачу неймовірні гонорари, так тепер він ще й вимагає у мене республіку! (У нестямі). Оце вже зась, дати вам республіку я не зможу!

ФРЕДЕРІК. Звісно, ні, проте ти можеш поставити цю п'єсу, республіканську п'єсу. (Дістає рукопис). "Карл II". Це історія англійського короля, якому відрубали голову на пласі. Уявляєш таку сцену... сокира, смертельна тривога, кат, народ-царебивця...

АРЕЛЬ. І знову буде скандал.

ФРЕДЕРІК. А ти проти?

АРЕЛЬ. Навпаки. Відгомін скандалу — дзвін монет у касі.

ФРЕДЕРІК. Чудово. (Віддає йому рукопис і знову стає похмурим). До речі, про монети в касі, я хотів тобі сказати, що вісім вистав на тиждень — це занадто. Я більше не хочу грати зранку.

АРЕЛЬ. Ми відшкодуємо!

ФРЕДЕРІК. Я геть обезсилений.

АРЕЛЬ (хитрувато). Ви прочитали рецензію Жюля Жанена у "Фігаро".

ФРЕДЕРІК (неперевершений у лицемірстві). "Фігаро"? А що це таке, "Фігаро"?

АРЕЛЬ. Ви просите надбавки, бо прочитали негативну рецензію.

ФРЕДЕРІК. Я? Про мене пишуть тільки позитивні рецензії. І в кожному разі, я їх не читаю.

АРЕЛЬ. Журналісти навіть не уявляють, якого збитку мені завдають! Щоразу, коли з'являється негативна стаття про діючу виставу, актори примушують директора доплачувати. Я відмовляюся брати участь у цій грі. Надалі я буду платити безпосередньо критикам.

ФРЕДЕРІК. Чому? Хіба ти цього не робиш? Тоді що ж ти робиш із грішми, заробленими нашим потом? А я гадав, що працюю в серйозному театрі.

Стрімко входить охоронець Піпле.

ПІПЛЕ. Катастрофа! Внизу — судові виконавці.

ФРЕДЕРІК. Шлях би їх трафив! Вони до кого? До Ареля чи до мене?

ПІПЛЕ. Гадаю, цього разу вони хочуть пана Ареля.

АРЕЛЬ (спокійно). Добре-добре, я йду до них. Хай піднімаються до мого кабінету.

Піпле бігом виходить.

ФРЕДЕРІК (дістаючи щось із кишені). Тримай, старий, візьми цибулю, так буде швидше. (Він розрізає йому ножичком цибулину навпіл). Поклади її в хустку, і розридайся всередині розмови.

АРЕЛЬ (акуратно укладаючи цибулину у свою хустку). Дуже люб'язно з вашого боку, пане Фредерік. (Трохи вражений). Але ви знаєте, що тільки-но йдеться про гроші, я ридаю як по команді.

Він виходить.

ФРЕДЕРІК (помрежу). Отже? Як там щодо репетиції?

АНТУАН, ПОМРЕЖ. Вже чверть на дев'яту, ми граємо за п'ятнадцять хвилин, пане Леметр.

ФРЕДЕРІК. Отакої! Мене примусили встати удосвіта заради репетиції, а потім усі пощезали.

АНТУАН, ПОМРЕЖ. Дехто чекає на вас у фойє.

ФРЕДЕРІК. Мене? Я нікому не призначав зустрічі.

АНТУАН, ПОМРЕЖ. Вона дуже гарна.

ФРЕДЕРІК. Справді? Тоді, може, й призначав.

На сцену виходить Манірниця, чарівна жінка, яка дріботить і шарудить шовками, із пакунками у руках. Побачивши її, Фредерік усміхається.

ФРЕДЕРІК. Добривечір, Манірнице.

МАНІРНИЦЯ. Я прийшла за моїм вечірнім поцілунком.

Фредерік цілує Манірницю в губи.

МАНІРНИЦЯ. Ти мене вибачиш? Вранці у мене було примірювання сукні у Пейроне, і я вирішила тебе не будити.

ФРЕДЕРІК. І добре зробила. (Пауза). А де ти була після обіду?

МАНІРНИЦЯ. У мого вчителя співу. А ти?

ФРЕДЕРІК. Але… теж у мого вчителя співу.

МАНІРНИЦЯ. Я тобі не вірю.

ФРЕДЕРІК. Я тобі теж. Дивна річ, але цього сезону вчителі співу чомусь не викликають довір'я. (Раптово міняє тон, стає лагідним, чуттєвим, підходить до неї, ніжно обіймає, шепочучи на вушко щось непристойне). Добривечір, моя солоденька. Отже, нині ми вже набавились? Вже поводили чоловіків за ніс, покрутили хвостом на бульварі? Показали ніжку, виходячи з карети? Позалишали свої грайливі посмішки у дзеркалах кав'ярень?

МАНІРНИЦЯ (щаслива і розкута). Так.

ФРЕДЕРІК (звабливо). І скільки ж бісиків ти пускала? Скільки цнотливих поглядів? Скільки хусточок, кинутих мимохіть?

МАНІРНИЦЯ. Десятки.

ФРЕДЕРІК. Отже, вдалий день! Мені потрібно, щоб моя кохана жінка збирала на шляху всі чоловічі бажання, щоб вони обвивали її горло і шию мусліновою хмарою, щоб вона прийшла обважніла, аби упасти мені до ніг.

МАНІРНИЦЯ. Ти тішишся тим, що я подобаюсь, так?

ФРЕДЕРІК. Мені це необхідно.

МАНІРНИЦЯ. Я рідко бачила, щоб чоловік був таким не ревнивим.

ФРЕДЕРІК. І один лише Бог знає, скільки ж ти їх спізнала...

МАНІРНИЦЯ. Нечема!

ФРЕДЕРІК. Вибач. Ні, я не ревнивий.

МАНІРНИЦЯ. Однак ти був таким переконливим в "Отелло"!

ФРЕДЕРІК. То мене загримували.

АНТУАН, ПОМРЕЖ. Пані та панове, слід покинути сцену, перші глядачі вже заходять до залу.

МАНІРНИЦЯ. Побіжу до себе в гримерку. Мені мають надіти перуку, вищу за дзвіницю Нотр-Дам. (Йде, але відразу ж вертається). Але ти мені так і не відповів. Де ти був нині після обіду?

ФРЕДЕРІК. Я ж тобі казав: у мого вчителя співу.

МАНІРНИЦЯ (скептично). У тебе чудовий голос, але співаєш ти фальшиво.

ФРЕДЕРІК. У тім то й річ, уявляєш, скільки у нього роботи зі мною.

Вона злегенька знизує плечима і зникає. Фредерік повертається до помрежа. Той проводжає Манірницю поглядом із гримасою на обличчі.

АНТУАН. Не варто бути довірливим, пане Фредерік. Про Манірницю багато пліткують.

ФРЕДЕРІК. Справді? І що? Що саме?

АНТУАН. Кажуть, що розвести ноги для неї те саме, що розвести руками.

ФРЕДЕРІК (йому смішно). Я це добре знаю. Гадаєш, я кращий за неї?

АНТУАН (знизуючи плечима). Ну, якщо це вам байдуже… Особисто я не люблю жартувати, коли йдеться про почуття.

ФРЕДЕРІК. Почуття, як ти кажеш, вимагають священної свідомої непорушності; почуття постійне, воно триває, воно кидає свій якір у часі. А я здатний лише для чогось ефемерного, мені вдаються лише емоції.

АНТУАН. А кохання?

ФРЕДЕРІК. Я купую його готовим.

АНТУАН. Проте кохання, таке як у Ромео чи Отелло це ж ваша спеціалізація на сцені, пане Фредерік.

ФРЕДЕРІК. Ото ж бо й воно. Уся любов, на яку я здатен, пішла в мої ролі.

Раптово наближається до Антуана і з сяючим поглядом, питає його, як спільника.

ФРЕДЕРІК. Скажи мені, вона тут?

АНТУАН. Хто?

ФРЕДЕРІК. Лебедина шийка…

АНТУАН. Поки що її ложа порожня.

ФРЕДЕРІК. Ти її бачив?

АНТУАН. Як і ви, пане Фредерік, я бачив її лише на виставі, у півтемряві.

ФРЕДЕРІК. Щовечора, вже кілька місяців, я бачу її лебедину шийку, легко схилену до сцени, її ніжну потилицю, таку зворушливу. І жодного разу мені не вдалося розрізнити її обличчя. Я угледів лише очі кольору яшми. Здається, вони, як у кицьки, сяють власним світлом.

АНТУАН. Пане Фредерік, це не означає, що я вами командую, але вам час готуватися…

Фредерік швидко йде.

Він відчиняє двері. Коло повертається, і він опиняється у своїй гримерці.

КАРТИНА ДРУГА

Гримерка Фредеріка Леметра в театрі "Фолі-Драматік".

Тут страшенний безлад, щось середнє між спальнею кокетки і магазином сценічного обладнання. Фредерік підходить до свого гримувального столика і помічає там Манірницю, яка риється в його ящичках.

ФРЕДЕРІК. Що ти робиш?

МАНІРНИЦЯ. Я… (Зухвало). Я робила обшук у твоїх ящиках, читала листи від жінок, щоб дізнатися, чи ти мене не зраджуєш.

ФРЕДЕРІК. Відповідь ствердна. Ти задоволена?

МАНІРНИЦЯ. О!

ФРЕДЕРІК. Ліпше зазирни в зелену шкатулку. Гроші там.

Він відкриває шкатулку, дістає звідти асигнації і кладе на стіл. Манірниця червоніє.

МАНІРНИЦЯ. Я зараз трохи обмежена в засобах…

ФРЕДЕРІК. Обмежена, ясна річ, але не в ідеях. Бери.

МАНІРНИЦЯ (бере гроші). Фредеріку, давай змінимо п'єсу, бо в цій мені нічого грати.

ФРЕДЕРІК (щиро). Та ні, у тебе чудова роль: я постійно тобі про це торочу.

МАНІРНИЦЯ. Кажу ж тобі, що це невдячна роль.

ФРЕДЕРІК. Варто сказати, що ти нічого не робиш для неї. Виходиш на сцену, як у бальний зал, демонструєш свій чарівний голос, звабливі груди, стрункy талію… ти зображуєш красуню, але ти не граєш.

У цей момент чути, як у коридорі помреж стукає палицею по підлозі.

ГОЛОС АНТУАНА. Панна Жорж! Панна Жорж!

Панна Жорж входить до гримерки Фредеріка.

ПАННА ЖОРЖ. Скажи мені, Фредеріку, чи ти подумав про те, що я тобі казала? Перечитав "Клеопатру"? (Помічає присутність Манірниці). Добривечір, Манірнице.

МАНІРНИЦЯ (стримано). Добривечір, пані.

ПАННА ЖОРЖ (Фредеріку). "Двадцять років, або Життя невдахи" — з такою п'єсою далеко не заїдеш. Треба репетирувати щось інше.

ФРЕДЕРІК. Мені прислали п'єсу про Карла II.

ПАННА ЖОРЖ. Ммм... А як щодо "Клеопатри"?

МАНІРНИЦЯ. Із вами?

ПАННА ЖОРЖ. Авжеж.

МАНІРНИЦЯ. Публіка прагне бачити героїнь... юних.... І звабливих.

ПАННА ЖОРЖ. Крихітко, ви даремно носитесь із своєю юністю. Юність — минуща. Вона промайне. І що б ви не робили, все одно промайне. І навпаки, чим більше ви намагаєтесь її втримати, тим легше вона прослизне крізь ваші пальці. (Роздивляється її з апломбом). За кілька років ви станете

патетичною, моя дорогенька Манірнице: ви станете старою, яка хоче здаватися молодою. (Фредеріку). Особисто я ніколи не боялася постаріти, бо ніколи не була юною дівчиною. Для мене молодість виявилася помилкою. (Манірниці). Натомість у мене було найголовніше: талант.

МАНІРНИЦЯ. Побачите... коли я заберу ваші ролі!

ФРЕДЕРІК. Манірнице, я тебе прошу!

ПАННА ЖОРЖ. Ні, не лай її. Це маля застосовує свої маленькі штучки. Коли вона виходить на сцену, публіка зітхає: "Яка гарна!", але вона каже так лише раз, а вже за десять хвилин зовсім про це забуває. Щодо мене, то коли я з'являюсь на сцені, усі мовчать, але коли я виходжу, публіка волає: "Яка вона гарна!", і ще довго про це згадує.

МАНІРНИЦЯ. Ви задихаєтесь від заздрості, бо я маю фіалкові очі.

ПАННА ЖОРЖ. Шкода, що у вас їх тільки два! (Кричить). Помреж!

Відразу з'являється Антуан і починає стукати по підлозі.

АНТУАН. Панна Жорж! Панна Жорж!

МАНІРНИЦЯ. Ви негарні!

ПАННА ЖОРЖ (по-королевськи). Я гарна, коли того схочу!

Вона виходить велично, лишаючи Манірницю у гніві. Та мстить, розкидаючи одяг, що лежав у ложі.

МАНІРНИЦЯ. Я її ненавиджу! Ненавиджу!

Фредерік, навряд чи усвідомлює, що у Манірниці істерика, йде за ширму перевдягатися.

ФРЕДЕРІК. Тобі не варто нападати на Жорж. Весь Париж біля її ніг, включно з Імператором.

МАНІРНИЦЯ. Включно з тобою?

Не отримавши відповіді, Манірниця стискає кулаки.

МАНІРНИЦЯ. Але ж вона ніколи не була навіть гарненькою!

ФРЕДЕРІК. Ні… вона не була гарненькою… вона була найгіршою…

МАНІРНИЦЯ. Я не терплю подібних розмов.

Різко виходить.

Піпле просовує голову у двері.

ПІПЛЕ. Пане Фредерік, тут прийшла та дівчина, якій ви нібито призначили зустріч.

ФРЕДЕРІК. Нехай вона зайде, Піпле.

Береніка входить до гримерки, оглядається довкола з цікавістю, і досі в її очах світло забави.

Фредерік одягається і гримується у частині гримерки, невидимої публікою, відділену від Береніки ширмою. Його не

бачить ні публіка, ні Береніка. Вони починають свою розмову, ще не маючи можливості бачити один одного.

ФРЕДЕРІК. Ви тут?

БЕРЕНІКА. Так.

ФРЕДЕРІК. Нічого не кажіть, я вже знаю, хто ви така. Вам близько двадцяти років, вам здавалося, що ваше дитинство затягнулось нескінченно, що ваші батьки — ідіоти, життя похмуре, як зимові сутінки, і ви поспішили вирости, щоб мати стегна, груди, поставу, зухвалість, коротше кажучи, вам закортіло одержати владу, стати жінкою. Нарешті ви нею стали. Що, я помиляюсь?

БЕРЕНІКА. Жінкою? Це правда.

ФРЕДЕРІК (розважається, продовжуючи готуватись до показу вистави). Вам двадцять років, грошей немає, ви хочете покласти цьому край, і тут є три рішення: самогубство, заміжжя, або театр. Самогубство — це ризиковано; шлюб — річ надійна, але повільна. Лишається театр. І ви пригадали народну приказку: "Актриса — більше жінка, ніж інші жінки, актор — менше чоловік, ніж інші чоловіки". До речі, ліпше я не буду казати про те, що думаю відносно другої частини. Отже, ви сказали обличчям до дзеркала: "Чом би мені не стати актрисою? Зрештою, у мене добрий голос, а виглядаю я не гірше за інших". (Міняючи тон). То як, дотепер я маю рацію?

БЕРЕНІКА (їй весело). Вас би це потішило?

ФРЕДЕРІК. Що?

БЕРЕНІКА. Якби ви мали рацію?

ФРЕДЕРІК. Страшенно.

БЕРЕНІКА. Не хочу відмовляти вам у цій радості.

ФРЕДЕРІК (радісно). Тоді я продовжую. (Протягом цього часу він одягається в костюм давнього генерала Імперії для вистави). І от ви вже бачите, як носите найгарніші паризькі сукні — як на сцені, так і в житті, вам дарують квіти, коштовності, компліменти, ви катаєтесь у відкритій колясці під овації натовпу. Я помиляюсь?

БЕРЕНІКА. Вас би це так само потішило?

ФРЕДЕРІК. Так само.

БЕРЕНІКА. Тоді все вірно.

ФРЕДЕРІК. Але тут раптово ви починаєте сумніватися: адже за все доводиться платити; ви станете здобиччю для чоловіків, інтриг, ревнощів; ви ризикуєте спіткнутися, перш ніж розпочнете ваше сходження. І ви подумали мудро: мені потрібен покровитель, піду-но я до Фредеріка Леметра.

БЕРЕНІКА. До нього першого?

ФРЕДЕРІК. Перепрошую?

БЕРЕНІКА. Я б могла сказати собі: піду-но я до Бокажа, Мелінга чи Дебюро.

ФРЕДЕРІК (сміється). От нахаба…

БЕРЕНІКА. У Парижі є чимало інших великих талантів.

ФРЕДЕРІК. Так, але саме я маю найгіршу репутацію відносно жінок.

БЕРЕНІКА. Це правда. Отже я сказала собі: піду-но я до Фредеріка Леметра.

ФРЕДЕРІК. "Піду-но я до Фредеріка Леметра, і якщо я йому сподобаюсь, може, він щось і зробить для мене", і звісно, ви не уявляли, що подібна ідея приходить у голову двадцяти дівчатам щоденно, і щонайменше десяток її здійснюють.

БЕРЕНІКА. У цьому я не сумнівалася, це я знала.

ФРЕДЕРІК. Неважливо, ви вигадуєте призначену зустріч і вриваєтеся в мою гримерку. І тут я кричу вам: зупиніться!

БЕРЕНІКА. Перепрошую?

ФРЕДЕРІК. І не мрійте. В актрисі ви бачите лише повію. Але театр — це не тротуар, по якому швендяє розряджена жінка, щоб бути купленою клієнтом. Щоб вам аплодували, треба мати талант.

Фредерік збирається продовжувати, вже у гримі і костюмі минулої Імперії, але коли посуває ширму, бачить Береніку.

ФРЕДЕРІК (скрикує). Лебедина шийка.

БЕРЕНІКА (повертаючись до нього). Перепрошую?

ФРЕДЕРІК (бачить обличчя Береніки). Очі кольору яшми…

БЕРЕНІКА. Не розумію.

Фредерік, не усвідомлюючи цього, по-справжньому вражений, як ударом блискавки.

ФРЕДЕРІК (поволі оговтується). Ні, нічого... ви схожі на... один спогад.

БЕРЕНІКА (усміхається). Приємний?

ФРЕДЕРІК. Побачимо. (Раптово). Ви абсолютно не пасуєте до жодного амплуа.

БЕРЕНІКА. Якого амплуа?

ФРЕДЕРІК. Амплуа відсутності амплуа. (Пауза. Він намагається оговтатись). Що я казав?

БЕРЕНІКА. Щоб бути актрисою, перш за все, треба мати талант. Я гадаю, що ви надто категоричні, якщо не припускаєте в мені жодного. Звідки ви знаєте?

ФРЕДЕРІК (розглядає її). В кожному разі, у вас талант жіночності.

БЕРЕНІКА (розчулена). Дякую.

ФРЕДЕРІК. Я навіть не запитав, як вас звати.

БЕРЕНІКА. Уявляю, що ви знаєте і це. Маріон, Ірма, Марго? Так, Марго!

ФРЕДЕРІК. Так я сказав би за ширмою, до того, як вас побачив. Тепер я думаю, що потрібне більш рідкісне ім'я. Будь ласка, назвіть мені його.

БЕРЕНІКА. А якщо у свою чергу, я його вигадаю?

ФРЕДЕРІК. Тоді воно пасуватиме вам ще більше.

Вона опускає очі, зітхає, потім вимовляє з усмішкою.

БЕРЕНІКА. Береніка.

ФРЕДЕРІК. Чарівно. (Дивлячись на неї, бурмоче з Расіна).

Чи зможемо чекати тиждень, місяць, рік,

Коли між нами неозорість моря й рік.

І день народиться і знов у вічність кане

Та святом зустрічі ніколи він не стане.

БЕРЕНІКА (ніжно закінчує цитату).

І поєднати нас не зможе вже ніколи?

ФРЕДЕРІК (спокусливо). Я так шкодую, що звуся Фредеріком. (Оговтується). Ви знаєте трагедію Расіна?

БЕРЕНІКА. Щойно ви назвали мене бідною, але не уточнили, що я маю бути ще й неосвіченою.

ФРЕДЕРІК. Хто ви?

БЕРЕНІКА. Береніка.

ФРЕДЕРІК. Це зрозуміло: Расін мав надихатися вами, щоб написати свою п'єсу.

БЕРЕНІКА. Мама аплодувала йому в Комеді-Франсез; вона була така вражена, що вирішила дати мені це ім'я.

ФРЕДЕРІК. Я бачу цю сцену: мама, прачка, або кравчиха, яка підіймається нагору, на галерку Комеді-Франсез, на жорсткі дерев'яні лавки, яка ридає над олександринськими строфами Расіна і вирішує дати своїй бідній крихітці ім'я принцеси. Отже, ви — дитя раю?

БЕРЕНІКА (ніжно). Хіба бувають інші діти?

Він дуже схвильований. Вона також. Вони дивляться один на одного. Раптово хтось нервово стукає у двері, і, перш ніж Фредерік встигає відповісти, входить вкрай стривожений охоронець.

ПІПЛЕ. Пане Фредерік! Пане Фредерік, врятуйте, допоможіть мені!

Чути шум від падаючого тіла. Молодий чоловік, весь у крові, вислизає з рук Піпле і падає на порозі гримерки.

ФРЕДЕРІК. Що таке? Максиміліан?

ПІПЛЕ. Вони вб'ють його.

ФРЕДЕРІК. Про що ти кажеш?

Він зачиняє двері і за допомогою Береніки і Піпле втягує Максиміліана до кімнати і кладе на диван. Молодий чоловік розплющує очі.

ФРЕДЕРІК (обмиваючи його вологою ганчіркою). Нічого, він просто знепритомнів. (Оглядає плече). А це що таке?

ПІПЛЕ. Куля потрапила в плече.

ФРЕДЕРІК (Береніці). Будь ласка, пошукайте, чим промити рану.

ПІПЛЕ. Запитайте у моєї дружини, у ложі!

Береніка швидко виходить. Фредерік замикає за нею двері гримерки на ключ. Повертається до Піпле.

ФРЕДЕРІК. Тобі не здається, що ти маєш мені це пояснити?

ПІПЛЕ. Ви чудово знаєте, пане Фредерік, що в нашій сім'ї всі — республіканці.

ФРЕДЕРІК. Я це знаю.

ПІПЛЕ. Так от, Максиміліан із друзями готували замах на Луї-Філіпа. Але їх зрадили. Поліція спустилася в підвал, де вони збирались. Максиміліану вдалося втекти. Але, переслідуючи, поліцейські його поранили.

ФРЕДЕРІК. Він втратив багато крові.

У цю мить грубо постукали у двері.

ГОЛОСИ. Відчиніть! Поліція!

ПІПЛЕ. Чорт забирай, вони вже тут!

ФРЕДЕРІК. Тихо!

ГОЛОСИ. Відчиніть! Поліція! Відчиніть!

ФРЕДЕРІК. Одну хвилину, панове, я голий.

ГОЛОСИ. Нам на це начхати.

ФРЕДЕРІК. Але не мені.

ГОЛОСИ. Відчиніть! Поліція!

ФРЕДЕРІК (пошепки). Покладемо його до скрині.

Піпле і Фредерік кладуть Максиміліана у скриню.

ГОЛОСИ. Відчиніть!

ФРЕДЕРІК. Дайте мені бодай сорочку вдіти.

Швидко знімає штани і взуття. Потім іде відчиняти.

Двоє поліцейських і Начальник Служби безпеки грубо вриваються в убиральню. Бачать Фредеріка і Піпле.

ФРЕДЕРІК. Із ким маю честь?

НАЧАЛЬНИК СЛУЖБИ БЕЗПЕКИ. Начальник Служби безпеки.

ФРЕДЕРІК. Фредерік Леметр.

НАЧАЛЬНИК СЛУЖБИ БЕЗПЕКИ (вороже). Вас ми знаємо.

ФРЕДЕРІК. А це пан Піпле, охоронець у "Фолі-Драматік" (Помічає, що Піпле нервово тремтить). Не звертайте на нього уваги, він трохи пришелепуватий.

Під час цієї розмови поліцейські оглядають гримерку.

НАЧАЛЬНИК СЛУЖБИ БЕЗПЕКИ. У театрі сховався вбивця.

ФРЕДЕРІК. Ах так! (Раптово замикає двері). Панове, я благаю вас: лишіться тут зі мною у гримерці. (Троє чоловіків припиняють обшук і здивовано дивляться на Фредеріка). Я потребую захисту. Минулого місяця сюди заявився якийсь кучер щоб учинити розправу на тій підставі, що його жінка нібито вимовляла моє ім'я уві сні! Погляньте, може, він сховався в єдиному місці, де тут можна сховатися — у скрині!

Театральним жестом вказує на скриню.

Троє поліцейських дивляться на скриню.

Піпле починає тремтіти ще більше.

ФРЕДЕРІК. Я гримувався, коли він вискочив зі скрині, з ножем у зубах. На щастя, я побачив його в дзеркалі, встиг обернутися, і ми з ним покотилися по землі. Потім підбігли товариші і допомогли його скрутити. Хворий! Справжній псих! Я ж не можу відповідати за сни його дружини!

Поліцейські знову з сумнівом дивляться на скриню. Фредерік падає на коліна.

ФРЕДЕРІК. Я вас благаю, врятуйте мене від чергового рогоносця.

НАЧАЛЬНИК СЛУЖБИ БЕЗПЕКИ. Йдеться не про рогоносця, а про злочинця, який вчинив замах на короля.

ФРЕДЕРІК (скептично). Не вірю в це ні хвилини.

НАЧАЛЬНИК СЛУЖБИ БЕЗПЕКИ (йому смішно). Ми стежимо за ним від того часу, як він утік з підвалу, де ми влаштували засідку.

ФРЕДЕРІК (скептично і з тремтінням). Але навіщо йому було ховатися саме тут? Ні, ні! Він прийшов заради мене, я в цьому певен! (Кидається до дверей, щоб дати піти поліцейським). Я боюся! Зостаньтесь!

НАЧАЛЬНИК СЛУЖБИ БЕЗПЕКИ. Послухайте, ми не можемо даремно втрачати час.

ФРЕДЕРІК. А я? Ви гадаєте, що я маю втратити життя, так?

НАЧАЛЬНИК СЛУЖБИ БЕЗПЕКИ. Думайте, що завгодно!

Грубо відштовхує Фредеріка, відкриває двері і висовує голову в коридор.

НАЧАЛЬНИК СЛУЖБИ БЕЗПЕКИ. Тут його теж немає. Заблокуйте всі виходи з театру. Оточіть зал!

Троє поліцейських виходять.

ФРЕДЕРІК (проводжає їх, боязко канючить). Панове, панове, а як же я? А я! Не залишайте мене самого, врешті-решт!

НАЧАЛЬНИК СЛУЖБИ БЕЗПЕКИ (презирливо). Як подумаю, що і моя жінка вважає вас героєм… Ви ж просто можете замкнутися, трус!

Зникають. Фредерік тріумфально посміхається.

ФРЕДЕРІК. Так, у цьому можеш не сумніватись!

Замикає двері на засувку. Піпле відкриває скриню. Дають Максиміліану відсапатися.

ПІПЛЕ. Чорт забирай, ми пропали! Якщо вийти з театру неможливо, вони його знайдуть!

ГОЛОС ПОМРЕЖА. На сцену! Пані та панове, на сцену! Вистава починається за дві хвилини!

ПІПЛЕ. Мій Максиміліан! Вони його розстріляють.

ФРЕДЕРІК (з посмішкою). Ми в театрі, старий, а твій Максиміліан надто гарний, щоб померти в першому акті. (Тихіше). Так, роби точно так, як я тобі вкажу…

Підходить до Піпле і шепоче йому на вухо.

ЗАТЕМНЕННЯ

КАРТИНА ТРЕТЯ

Сцена театру "Фолі-Драматік" під час вистави "Двадцять років або Життя невдахи".

Ми бачимо виставу з куліс: зворотній бік декорацій, акторів у профіль або зі спини. Вдалині видніється величезна темна прірва залу.

По краях сцени навпроти декорації двоє жандармів спостерігають за входами і виходами акторів, одночасно слухаючи виставу.

З колосників машиніст сцени посипає осіннім листям декорацію подвір'я, де відбувається дія.

Пізніше інші машиністи гримлять листом заліза запускають вітродуй, снігову машину тощо. Тобто демонструються всі можливі спецефекти.

Вистава наближається до фіналу.

На сцені Панна Жорж (Розалія) цілує в лоб Парізо (Етьєна), що стоїть на колінах.

ПАРІЗО (в ролі Етьєна). Ох, цей поцілунок. Він за все мене втішає.

ПАННА ЖОРЖ (в ролі Розалії). Мій коханий…

ПАРІЗО (в ролі Етьєна). Він примушує мене забути про двадцять років, проведених у сирій і темній семінарії, про приниження наставників, про кепкування друзів, про переслідування наглядачів, двадцять років, проведених у надії на кохання… кохання нездійсненне.

ПАННА ЖОРЖ (в ролі Розалії). І ось ти його маєш. Нарешті маєш. І ніколи не було десь більшого кохання, ніж моє.

Фредерік у ролі Ноблекура, одягнений у мундир генерала Імперії, поспішає на сцену і починає кричати на Парізо-Етьєна.

ФРЕДЕРІК (в ролі генерала Ноблекура). Нещасний! Цього разу я застукав тебе на місці злочину, в обіймах моєї дружини! Мене ти не обманеш більше!

Фредерік у ролі Ноблекура дістає револьвер і стріляє в Парізо-Етьєна з гучним звуком пострілу. Шепіт жаху в залі. Парізо-Етьєн падає "замертво" на землю.

ПАННА ЖОРЖ (в ролі Розалії). Нещасний! Це був твій син!

ФРЕДЕРІК (в ролі генерала Ноблекура). Що!?

ПАННА ЖОРЖ-РОЗАЛІЯ. Поглянь! У нього ж є славетна родимка за правим вухом, як у всіх Ноблекурів!

Фредерік-Ноблекур опускається на коліна, дивиться і починає рвати на собі волосся.

ФРЕДЕРІК-НОБЛЕКУР. То що? Отже, він не був твоїм коханцем? Цей чоловік, якому ти писала по ночах, той чоловік, якого ти вкривала цілунками при світлі повного місяця, той чоловік, який носив під серцем твій портрет у медальйоні, той чоловік…

ПАННА ЖОРЖ-РОЗАЛІЯ. …той чоловік був нашим сином! Отим дитятком, яке ми втратили під час компанії в Росії, і думали, що він від холоду помер… О, наш Етьєн!

Фредерік-Ноблекур падає на коліна.

ФРЕДЕРІК-НОБЛЕКУР. О, нещасний! Що ж я накоїв!

ПАННА ЖОРЖ-РОЗАЛІЯ (починаючи довгий плач). Ох, якби ж то я...

ФРЕДЕРІК-НОБЛЕКУР (перериваючи її, раптово кричить із пафосом). Хай принесуть сюди труну!

ПАННА ЖОРЖ (здивована, тихо). Що ти говориш? Зараз же моя репліка.

ФРЕДЕРІК-НОБЛЕКУР. Так, так... хай принесуть негайно нам труну. (Волає). Для мого сина! Для бідолашної дитини, що двадцять років має!

Перевдягнуті Піпле і Помреж виносять на сцену скриню з гримерки Фредеріка, потім виходять.

ФРЕДЕРІК-НОБЛЕКУР (до трупа). Я хотів би сам тебе покласти в твою колисочку останню, тебе, мій сину, якого знати не судилося мені, мій син, якого не стискав в обіймах я, мій син, якому не всміхався я ніколи.

ПАННА ЖОРЖ (пошепки, люто). Дуже приємно, коли тебе приймають за гірлянду. Що я маю робити?

ФРЕДЕРІК-НОБЛЕКУР (пошепки). Плач! (Продовжує шляхетно). Так, лише раз, один єдиний раз, хай навіть надто пізно, з тобою поведуся по-батьківськи.

Він нахиляється, щоб підвести Парізо-Етьєна, який активно опирається.

ПАРІЗО (пошепки). Цього немає в п'єсі.

ФРЕДЕРІК (пошепки). Не впирайся, кретине!

ПАРІЗО (пошепки). Я не хочу залізати в цю скриню. Я боюся темені.

ФРЕДЕРІК (пошепки). Не заважай, а то я буду тебе лоскотати.

Від такої перспективи Парізо негайно віддається в руки Фредеріка.

ФРЕДЕРІК-НОБЛЕКУР (лірично). Тобі ще тільки двадцять років, і ти не знав нічого, окрім самотності і горя. Зла доля, сніги і війна розлучили тебе з батьком та матір'ю.

ПАННА ЖОРЖ (пошепки). Що я маю робити в цей час?

ФРЕДЕРІК (пошепки). Я ж казав тобі: плач!

Панна Жорж негайно видає пронизливий стогін, який приголомшує зал. Фредерік кладе Парізо у скриню.

ПАРІЗО (кричить). А... але тут уже хтось є!

Фредерік затикає йому рота саваном.

ФРЕДЕРІК (швидко, пошепки). Цить!

Він квапливо зачиняє кришку, щоб приглушити шум опору.

ФРЕДЕРІК-НОБЛЕКУР (з тремоло в голосі). Погляньте на страждання й горе батька: здається, чую голос сина я! (Цілує труну). О, якби ж ти поруч був зі мною, то я б зробив із тебе гідного чоловіка, Етьєне, о так, достойного чоловіка: солдата, жандарма чи поліцейського, такого хлопця, котрий міг би стати гордістю батьків.

ДВОЄ ЖАНДАРМІВ (у кулісах дістають носовички). Яка чудова п'єса!

ФРЕДЕРІК-НОБЛЕКУР. Але я сподіваюсь незабаром приєднатися до тебе. Поглянь, мій любий сину, що вчинить батько твій.

Він дістає з кишені флакончик і випиває його. Панна Жорж-Розалія вириває з його рук флакон і кричить:

ПАННА ЖОРЖ-РОЗАЛІЯ. Отрута!

ФРЕДЕРІК-НОБЛЕКУР. Так, це отрута. Тож за кілька хвилин, мій любий сину, я дожену тебе у царстві мертвих.

ПАННА ЖОРЖ (зображає хвору). О, ні, надміру вже страждань! Я більше так не можу, я вже не витримаю, я...

ФРЕДЕРІК-НОБЛЕКУР (пошепки). Почекай, не падай непритомною відразу. (Продовжує на публіку). Але... але я хотів би зостатись батьком у цю останню мить життя. Чи знайдеться тут хтось, хто винесе труну із моїм сином, з пошаною, аж до бульвару? Мені б хотілося такою тріумфальною ходою віддати останню шану тому, кого убив я власноруч. В останню путь провести! Ну ж бо! Ну ж бо, хтось!

Хто має серце! (Повертається до куліс). Агов, жандарми! Ходіть сюди!

Піпле і Помреж різко виштовхують двох жандармів на сцену. Ті навіть не встигають збагнути, що сталось. Вони швидко засовують у кишені свої носовички, зніяковілі від своєї присутності на сцені, включені у драму, яка зворушила їх до сліз.

ФРЕДЕРІК-НОБЛЕКУР (суворо). Шикуйсь!

Під натиском авторитету Фредеріка, чоловіки стають у потрібну позицію.

ФРЕДЕРІК-НОБЛЕКУР. Ви чуєте мене, мої орли?

ОБОЄ ЖАНДАРМІВ. Так, мій генерале!

ФРЕДЕРІК-НОБЛЕКУР (знову ліричним тоном). О! Вартові порядку! Вартові миру! Ангели! Палкі серця! О, якби я мав таких синів! Хлопчики мої, візьміть оцю труну і обережно віднесіть її на бульвар.

Жандарми виконують з натугою.

Фредерік примушує їх перетнути зал "Фолі-Драматік".

ФРЕДЕРІК-НОБЛЕКУР. Так, несіть її сюди, відкрито, і хай лунають оплески їй навздогін, аби вшанувати цю дитину, принесену у жертву безглуздим ревнощам батьківським.

Керує аплодисментами залу, потім падає, отруєний.

ПАННА ЖОРЖ (імпровізує). О, нещасна! А мені ж пророкували, що у той самий день я втрачу сина й чоловіка. О, я не винесу таких страждань! Скоріш, отруту!

Дістає флакончик з отрутою і випиває одним ковтком. Потім, як і належить досвідченому майстру сцени, не поспішає помирати, тримає паузу. За мімікою її обличчя видно, як смертельна рідина розливається по тілу.

ФРЕДЕРІК (пошепки, роздратовано). Жорж, не примушуй нас чекати, поки ти перетравиш. Кінчай!

ПАННА ЖОРЖ (страждає від болю для публіки, але кепкує з Фредеріка). Ти сам нарвався, старий, катюзі по заслузі. (Голосно). А…

ФРЕДЕРІК-НОБЛЕКУР (публіці, щоб переграти зірку). О… я вмираю.

ПАННА ЖОРЖ (сильніше). Я вмираю.

Несподівано Фредерік знову показує передсмертні конвульсії.

ФРЕДЕРІК-НОБЛЕКУР. А-а!

ПАННА ЖОРЖ (та ж гра). А-а!

ФРЕДЕРІК (та ж гра). А-а!

ПАННА ЖОРЖ (та ж гра). А-а!

Сцена перетворюється на конкурс передсмертних хрипів, кожен із двох акторів хоче, щоб його останнє зітхання було справді останнім.

Закінчується тим, що Фредерік притискає панну Жорж до підлоги, затискаючи її рот власноруч.

ФРЕДЕРІК. Вона померла.

ПАННА ЖОРЖ. Ммм…

ФРЕДЕРІК (крізь зуби). Замовкни, це я вмираю. (Звільнений, він випускає передсмертний крик на зал). А-а…

Звучать аплодисменти, завіса опускається. Але в ту мить, коли вона торкнулася рампи, Панна Жорж видає останню надривну конвульсію, яка знову привертає увагу до неї.

Закрита завісою від публіки, панна Жорж нарешті дає волю своїй люті.

ПАННА ЖОРЖ. Бовдур нещасний! Поможи мені встати!

ФРЕДЕРІК. Я думав, ти померла.

Втім, подає їй руку. Вона підводиться, готова його вдарити.

Але завіса підіймається.

Вони змушені дуже граціозно кланятись, усміхаючись публіці.

Завіса знов опускається.

ПАННА ЖОРЖ. Який ґедзь тебе вкусив?

ФРЕДЕРІК. Потім усе поясню.

ПАННА ЖОРЖ. Такого я ще не бачила за всі сорок років своєї кар'єри.

ФРЕДЕРІК. Жорж, ти розслабилась: виказуєш свій вік!

Цього разу вона таки б'є його.

Але знову підіймають завісу, і вони змушені повернутися до публіки і граціозно кланятися їй.

Завіса знову опускається.

ПАННА ЖОРЖ (стукнувши його віялом). Я почала грати з п'яти років, у ролі Луїзон в "Уявному хворому"!

ФРЕДЕРІК. П'ять років! А скільки ж ти граєш на сцені?

Вона знову його стукає.

Завіса підіймається. Вони розкланюються.

ПАННА ЖОРЖ (крізь зуби). Мерзенна пика!

ФРЕДЕРІК (та ж гра). Комедіантка!

Потім Фредерік віддаляється, даючи знак решті трупи вийти поклонитися разом із панною Жорж.

Він кличе Антуана.

ФРЕДЕРІК. Антуане, усе гаразд?

АНТУАН. Так. Жандарми винесли скриню з театру. Щоб віддячити за їхні зусилля, Піпле поставив їм пляшку. А в цей час його дружина випустила Максиміліана.

Фредерік зітхає з полегшенням.

Він знімає з себе перуку в ту мить, коли елегантний і жвавий чоловік входить за куліси.

ГЕРЦОГ ЙОРКСЬКИЙ. Дорогий друже! Браво!

ФРЕДЕРІК (здивований). Герцог Йоркський?!

Розкланюється перед герцогом.

ГЕРЦОГ ЙОРКСЬКИЙ. Мій дорогий Фредерік, щоразу, як я залишаю Париж, я везу з собою чудовий спогад про вас, і щоразу, як я вертаюсь, я кажу собі, сівши у своїй ложі: "Чи буде він на висоті моїх спогадів?" І ви їх перевершуєте.

ФРЕДЕРІК. Якби мені доводилося боротися лише з власними привидами...

Запрошує його до себе в гримерку.

КАРТИНА ЧЕТВЕРТА

Гримерка Фредеріка Леметра у "Фолі-Драматік".

ФРЕДЕРІК. Як справи в Англії?

ГЕРЦОГ ЙОРКСЬКИЙ. Без мене, очевидно, краще. Мої подорожі спричиняють дивний ефект: щойно я перестаю одержувати газети, Англія поринає у повну летаргію. А після мого повернення, достатньо резюме на півгодини, щоб ввести мене в курс усього, що відбулося протягом місяця. І я себе запитую, про що ж пишуть журналісти за моєї відсутності.

ФРЕДЕРІК. Хотілося б мені побути англійським актором.

ГЕРЦОГ ЙОРКСЬКИЙ. Це мене дуже тішить. Але чому?

ФРЕДЕРІК. Причина — ваш клімат. Тут сонце і спека спустошують театральні зали.

ГЕРЦОГ ЙОРКСЬКИЙ (сміється). Тоді як у нас…

ФРЕДЕРІК. …Дощ і туман створили публіку Шекспіра.

У коридорі чути голос помрежа і шум від ударів палицею об підлогу.

ГОЛОС ПОМРЕЖА. Панна Жорж! Панна Жорж!

ФРЕДЕРІК (кричить через двері). Антуане, скажи, хай до мене прийде Піпле!

ГОЛОС ПОМРЕЖА. Добре, пане Фредерік.

ФРЕДЕРІК (герцогу). Я вважаю вас корінним парижанином.

ГЕРЦОГ ЙОРКСЬКИЙ. Уявіть собі, я закохався у французьку красуню.

ФРЕДЕРІК. Серйозно?

ГЕРЦОГ ЙОРКСЬКИЙ. Фривольність — єдине, що пом'якшує мою серйозність. Сьогодні вранці я просив її руки. У батька, ясна річ. Батьки завше першими отримують освідчення в коханні.

ФРЕДЕРІК. Я певен, що ваша пропозиція була прийнята схвально.

ГЕРЦОГ ЙОРКСЬКИЙ. Ліпше не буває. Лишається отримати згоду дівчини.

ФРЕДЕРІК. Не хвилюйтесь, вона погодиться.

ГЕРЦОГ ЙОРКСЬКИЙ. Побачимо. Дивно, але після обіду дівчина зникла.

ФРЕДЕРІК. Вочевидь, їй захотілося порадитися з якоюсь старою тітонькою чи юною подружкою... Я не сумніваюсь у її згоді. Сподіваюся, ви мене їй представите.

ГЕРЦОГ ЙОРКСЬКИЙ (сміється). Ви небезпечний чоловік, тож я покажу її вам лише з обручкою на пальці. Прощавайте, дорогий друже, прощавайте і ще раз браво.

Він виходить, входить Піпле.

ФРЕДЕРІК (тихо). Ну, що?

ПІПЛЕ. Він у безпеці. Ми відвели його до мого кузена, котрий живе на околиці Парижа, на Монпарнасі. Нікому не спаде на думку шукати його так далеко.

ФРЕДЕРІК. Чудово!

ПІПЛЕ. Пане Фредерік, ви були неперевершені!

ФРЕДЕРІК. Як і щовечора, старий, як і щовечора. Тихо! Не варто дякувати мені за те, що я маю ті ж погляди, що й ти.

Їхню розмову перервано появою двох чоловіків, які стукають у двері.

ФРЕДЕРІК. Так?

У гримерку Фредеріка входить міністр внутрішніх справ барон Ремюза у супроводі графа Піємана, сухуватого невеличкого старого з викривленою ступнею.

ФРЕДЕРІК (здивований). Пан міністр внутрішніх справ.

РЕМЮЗА. Добривечір, мій дорогий Леметре.

ФРЕДЕРІК. Ваш візит — велика честь для мене. Мені радіти чи хвилюватись?

РЕМЮЗА (жваво). Ви знайомі з графом Пієманом, нашим Інспектором театрів?

ФРЕДЕРІК (кланяється). Ясна річ.

ПІЄМАН. Добривечір, дорогий і великий артисте.

РЕМЮЗА. Ми не можемо сказати жодних компліментів з приводу вашого виступу цього вечора, бо ми разом із Пієманом були на нараді в Міністерстві. На жаль, високопоставлені

урядовці нині закінчують робочий день так само пізно, як актори... (Пауза). Як мені розповіли мої люди, цього вечора в театрі відбувалися дивні речі...

ФРЕДЕРІК. Ви маєте на увазі того бандита, який проник у "Фолі-Драматік"?

РЕМЮЗА. Так, це обурливо. Цей фанатик якимось таємничим чином вислизнув з рук моїх людей. (Пильно дивиться на Фредеріка). На їхню думку, це вдалося тільки завдяки спільникам.

ФРЕДЕРІК. Вони виправдовують власну невдачу.

РЕМЮЗА. У цьому театрі сила-силенна республіканців.

ФРЕДЕРІК. Як ви кажете "сила-силенна"! Та їх сила-силенна по всій Франції, отже, має бути й тут.

РЕМЮЗА. Ви зухвалі.

ФРЕДЕРІК. Це одна з тих якостей, які мені приписують.

РЕМЮЗА. І те, що ви республіканець?

ФРЕДЕРІК. Це приписують лише багатим.

Барон Ремюза, аристократ, не може не оцінити загадкові відповіді Фредеріка. Вони дивляться один на одного. І знають, що жоден із двох не піде далі.

ПІЄМАН (улесливо і красномовно). Дорогий друже, але ж ви не думаєте, що такий артист, як пан Леметр, може бути в

цьому замішаний? В ньому все — мистецтво, з голови до п'ят, нічого, крім мистецтва. Він — суцільне мистецтво.

РЕМЮЗА. Я лише хотів попередити пана Леметра, що наша поліція на чатах.

ФРЕДЕРІК. Я це помітив: можна грати без публіки, але не без жандармів.

РЕМЮЗА. Цей театр мене непокоїть.

ПІЄМАН (як і раніше медоточиво відносно Фредеріка). Ні, не взагалі театр, пане Міністр, а саме ці театри, театри на Бульварі Тампль. (Фредеріку). До речі, не можу зрозуміти, як актор вашого таланту може ховати себе на цих негідних сценах, ваш геній заслуговує Комеді-Франсез.

ФРЕДЕРІК. І що ж я там виграю?

ПІЄМАН (подумав, що Фредерік не розчув). Я сказав: Комеді-Франсез.

ФРЕДЕРІК (теж повторює, як глухому). Що б я там виграв?

ПІЄМАН (задихаючись). Але ж… але ж… визнання.

ФРЕДЕРІК. Їх сотні, там, на вулиці, тих, що чекають на мене, аби вшанувати; а в деякі вечори вони носять мене на руках.

ПІЄМАН. Я казав про визнання аристократами.

ФРЕДЕРІК. Аристократки приходять у Комеді-Франсез демонструвати свої діаманти, а плакати і сміятись ідуть на бульвар.

РЕМЮЗА. Годі, дорогий мій Леметре, граф Пієман має рацію: якби ви перейшли до Комеді-Франсез, то покинули б цей жахливий репертуар. Принаймні визнайте, що тут, на всьому Бульварі Тампль, щовечора із шостої години до опівночі, на всіх сценах усіх театрів здійснюється щонайменше сотня злочинів, тридцять дуелей, двадцять насильницьких смертей, викрадається не менше десяти цнотливих дівчат, п'ять з яких ґвалтують, кинджали зрадників пронизують камзоли, шпаги героїв протикають негідників, отрута світиться на дні келихів, вже не кажучи про шляхетних батьків, чиї серця потерпають від підлоти їхніх негідних нащадків, і про героїв-коханців, які вмирають, бо їх розлюбили! І щовечора тече кров і сокира падає на плаху.

ФРЕДЕРІК (йому смішно). Кров із чорничного соку і плаха з картону.

РЕМЮЗА. Але все ж таки!

ФРЕДЕРІК (йому смішно). Але ж це бульвар Злочину.

ПІЄМАН. Позаяк це Бульвар несмаку.

ФРЕДЕРІК. Несмак, ця гримаса, яка з'являється на наших пиках відносно смаку, відмінного від власного. (Відкриває вікно у гримерці). Чуєте, пане Міністр, цей гомін Бульвару, гомін народу, цей неспокій, це життя, це нетерпіння? Сорок років поспіль він скидає королів і міністрів, це той народ, якому холодно і голодно, який руйнує в'язниці і співає нових пісень, він хоче хліба і хоче видовищ. Його чути всюди — і на вулиці, і

в театрі. Ви усвідомлюєте, пане Міністр, що довелося чекати Революції, щоб у народу нарешті з'явилися власні театри? До 1791 року тільки три королівські зали — Комеді-Франсез, Італійська Комедія і Опера — мали право ставити п'єси. Минуло дуже мало часу, щоб народ мав свободу самовираження.

ПІЄМАН (з огидою). Господи, вираження чого? Все це неймовірний несмак, ганебні й галасливі мелодрами.

ФРЕДЕРІК. Бульвар — дитя Революції. Він відлунює її гомін і її лють, він жорстокий і сповнений ентузіазму, величний і кумедний, він вірить не у випадок, а в добро, він прагне тріумфу добра і смерті зрадникам.

ПІЄМАН. Можливо! Але про що свідчать всі ці крики і широкі жести? Що вони тішаться гидотою, нічого більше.

ФРЕДЕРІК. Класичні трагедії здаються надто скромними і млявими для тих, хто на власні очі бачив жахіття злиднів і принижень, стрілянину, барикади, голови на списах, трупи розстріляних у рівчаках, спалах ножа гільйотини, що розсікає шию короля, а там — ще зовсім недавно — вози зі складеними штабелями жертвами холери. У Парижі смерть стає буденним дійством, панове, вона має знайти своє місце і на кону.

ПІЄМАН. Оввa… Ви проявили себе красномовним, але ви не знайдете підтримки серед освічених людей.

ФРЕДЕРІК. Освічені люди завше мають відсталу культуру, вони користуються ідеями минулих поколінь і застарілими смаками. Серед нашої публіки кожен другий — невіглас, так, але саме ці неосвічені люди здатні сприймати нове без забобонів. Саме Бульвар першим сприйняв німецьких поетів-

романтиків, і саме бульвар щойно відкрив і возвеличив Шекспіра.

ПІЄМАН. Послухайте, мій дорогий Фредеріку, щоб не збиватися на манівці, скажу вам, що я скористався каретою Пана Ремюза, щоб побачити вас і запитати прямо: чом би вам не зіграти у запропонованій мною п'єсі у Комеді-Франсез?

ФРЕДЕРІК. Перепрошую?

ПІЄМАН. Ви прочитали мою п'єсу "Орест і його ліра"?

РЕМЮЗА (дуже ввічливо). Чудовий твір.

ФРЕДЕРІК (як луна). Чудовий.

ПІЄМАН. Так от, Комеді-Франсез щойно прийняла її до постановки, і я пропоную вам увійти до цього величного дому, щоб зіграти там роль Ореста.

РЕМЮЗА. То як, дорогий мій Леметре, що ви про це думаєте? Я гадаю, що це блискуча ідея.

ФРЕДЕРІК. Я? У Комеді-Франсез? І пайовики погодились?

ПІЄМАН. Навряд чи вони мені відмовлять.

ФРЕДЕРІК (розважається). Не сумніваюсь у цьому, пане Інспектор театру.

ПІЄМАН. Отже… що ви на це скажете?

Фредерік із нахмурeним чолом, не відповідає.

РЕМЮЗА. Запишіть сьогоднішню дату, мій дорогий Піємане, бо сьогодні вперше ми змусили Фредеріка Леметра втратити мову.

ФРЕДЕРІК (раптово). Я не можу погодитись.

ПІЄМАН. Та годі! Комеді-Франсез відчиняє перед вами свої двері.

ФРЕДЕРІК. Ні, йдеться про вашу п'єсу… Я не можу погодитись грати в "Оресті і його лірі" (Обережно пояснюючи). Ваша п'єса дуже гарна, але я не буду в ній грати. По-перше, тому що вона ваша, пане Інспекторе театрів, і могли б подумати, що я запобігаю перед вами, виконуючи вашу річ. По-друге, тому що…

ПІЄМАН. Тому що?

ФРЕДЕРІК. Тому що… тому що… вона звучить не так, як треба.

ПІЄМАН. Що? Трагедія, написана александринськими віршами? Дві тисячі александринських віршів, абсолютно правильних, повірте мені!

ФРЕДЕРІК. Абсолютно правильних, я вам вірю, пане графе. Такі поети, як ви, так само правильні, як рахункова лінійка. Але… навіщо у віршах?

ПІЄМАН. Невже ви б хотіли, щоб я писав у прозі!

ФРЕДЕРІК. Жінка гарна, коли вона оголена, пане Інспекторе театрів, корсет може поліпшити поставу, додати стрункості, але, звісно, не краси. Так само у мові: вірш надає їй

упорядкованості, але не гармонії; міри, але не життя, він дозволяє їй увійти до салонів Академії, але не в серце. (Пауза). І потім, навіщо обирати героями богів, напівбогів, принців і принцес!

ПІЄМАН. Але так робили найвеличніші драматурги!

ФРЕДЕРІК. Хіба це зробило їх великими? Ви продовжуєте прославляти сердечні страждання королів і королев: вочевидь, це екзотично: правителі, які нічим не управляють, народ, який мовчить, як завжди, вигнаний зі сцени, любовні конфлікти, які перетворюють Палаци і Сенати в будуари! Але я веду свій родовід від Мольєра, добродію, від його фарсів на дорогах Франції, від Сганареля і Гро Рене, від вистав у сараях, коли дощ заливає поля, отам я народився, добродію, зі скандалів із "Тартюфом", із заборони "Дон Жуана", з провалу "Мізантропа"! Я не маю уяви, я хочу, щоб мені говорили про мене, про мої проблеми, про мій час! Ви пишете в мармурі, але ні я, ні моя публіка, ми не живемо у мармурі.

ПІЄМАН. Годі, ви перейшли межу! Критикувати мою трагедію, написану античними віршами!

Фредерік більше не стримується, вибухає гнівом.

ФРЕДЕРІК. Липовими віршами!

ПІЄМАН (приголомшений). Що?

ФРЕДЕРІК. Ваша трагедія нагадує найдурнішу і найпотворнішу річ із Сент-Антуанського ринку: оці фальшиві меблі Людовика XIV чи Людовика XV із вишневого дерева, надто червоного і надто залакованого. Зроблено сьогодні… але нібито давно! Старе… але нове! Відтоді як народ винайшов

Революцію, ви винайшли академізм. На жаль, у мистецтві стільки ж реакціонерів, скільки в політиці.

РЕМЮЗА (стурбований цим вибухом гніву). Мій дорогий Леметре, гадаю, ви надто далеко зайшли.

ФРЕДЕРІК. А я так не вважаю. Ваші вірші правильні, як ви кажете, але не справжні. Ваші персонажі шляхетні, але вони не здатні зійти із запилених сторінок латинської версії. Вас можна читати, лише закривши ніс носовичком, озброєним щіткою!

ПІЄМАН. Добродію, тільки коли я вичерпаю, повністю вичерпаю свій талант у віршах, я ризикну написати у прозі!

ФРЕДЕРІК. Тоді починайте негайно, любий друже!

ПІЄМАН (пронизливо кричить). Я вас ненавиджу, добродію!

ФРЕДЕРІК. І я вас теж не люблю.

РЕМЮЗА. Годі, панове, заспокойтесь!

ФРЕДЕРІК. Я кажу, що думаю, хоч і ризикую зробити помилку. (Пієману). Ви вже контролюєте репертуар, та сподіваюся, не збираєтесь вводити цензуру?

ПІЄМАН (не роздумуючи). Для таких людей, як ви, — так!

РЕМЮЗА (йому ніяково). Ну, ну, Піємане, заспокойтесь!

ПІЄМАН (шалений від люті). Попереджаю вас, Фредеріку Леметре, що від завтрашнього ранку мій відділ буде дуже

прискіпливо ставитись до тих творів, які ви пропонуєте грати, і ви отримаєте дозвіл лише на найгірші, найпаскудніші, найбездарніші п'єси!

ФРЕДЕРІК. О, тоді мені доведеться зіграти повне зібрання ваших творів!

ПІЄМАН. Вашу кар'єру скінчено, дитя моє, я прирікаю вас на лайно, на дурнуваті ролі, ви станете прапором ідіотської п'єси.

ФРЕДЕРІК. Я вам довіряю, адже ви в цьому фахівець.

ПІЄМАН (видихаючись). Якби я не був калікою, то я б викликав вас на дуель, і ви б мені за це відповіли, добродію.

ФРЕДЕРІК (розглядаючи його череп). Про яке каліцтво ви говорите?

РЕМЮЗА. Мій дорогий Піємане, такої сцени тут не мало бути, не варто доводити себе до такого стану через відмову якогось нахаби. Врешті-решт, ідеться про театр, і не більше.

ПІЄМАН. Я зруйную його кар'єру! Я його знищу! Він не зможе грати навіть у масовці! Продаватиме часник на бульварі!

РЕМЮЗА. Годі, ходімо, дорогий друже, ходімо. (Фредеріку, доволі сухо). Пане Леметре, боюся, що ваша зухвалість, навіть якщо вона і робить з вас великого актора, штовхає вас на нерозважливу поведінку. Ви проголошуєте небезпечні ідеї. Знайте, що ми будемо стежити за вами.

ПІЄМАН (верещить). Це він! Я певен, що це він допоміг утекти вашому вбивці. Це він — спільник! Це республіканець, небезпечний республіканець, я бачу це в його очах!

ФРЕДЕРІК (протягує руки до Ремюза). Пане Міністр, арештуйте мене! Я винен: я не хочу грати у п'єсі цього добродія!

Ремюза підштовхує Піємана до виходу і говорить сухо.

РЕМЮЗА. На все добре, Леметре. Будьте уважними.

Він виходить.

Фредерік лишається на самоті, вибухає реготом.

Входить Піпле, несучи велику паруючу чашку.

ПІПЛЕ. Я приніс вам доброго бульйону. Моя дружина хотіла сама піднятися, щоб вам подякувати, але в її стані, звісно, вона боїться сходів.

ФРЕДЕРІК. Як, Піпле? Ти знову зробив дружину вагітною!

ПІПЛЕ. Насправді, це не те, чого я хотів… Скажімо так: це наслідок.

ФРЕДЕРІК. Ця мужня пані Піпле, я завжди бачу її вагітною по самі вінця.

ПІПЛЕ (захоплено). Так вона найгарніша.

ФРЕДЕРІК. У мене постійно було таке відчуття, що я зустрічаю живіт, а ззаду до нього причеплена жінка. Отже, Піпле, коли нам чекати цього маленького республіканця?

ПІПЛЕ. У січні. Мені б хотілося, щоб це було 21 січня, у день смерті Людовика XVI, це принесе йому успіх. Ми назвемо його Робесп'єром. (Пауза). Можна мені впустити ту дівчину, яка хоче зустрітися з вами?

ФРЕДЕРІК. Прошу!

Піпле виходить і впускає Береніку. Фредерік зустрічає Береніку із розпростертими обіймами.

ФРЕДЕРІК. Скажіть мені щось хороше! Трохи одеколону, трохи лондонського оцту і добрячу порцію компліментів — ось що мені потрібно після вистави. Вам сподобалась п'єса?

БЕРЕНІКА. У цій п'єсі мені сподобалися ви.

ФРЕДЕРІК. П'єса чудова. Завше треба відділяти головне від випадкового. (Пауза). А мої колеги?

БЕРЕНІКА. Я менше звертала увагу.

ФРЕДЕРІК. Вона надзвичайна.

БЕРЕНІКА. Окрім панни Жорж, яка у своєму регістрі була чудовою.

ФРЕДЕРІК. "У своєму регістрі"… вона надзвичайна. (Пауза). А Манірниця?

БЕРЕНІКА. Дуже гарна. Іноді потрапляє в тон.

ФРЕДЕРІК. "Іноді"… вона чудова. (Пауза). А молоді? Ці псевдо-молоді герої-коханці, які зовсім не герої і недовго лишаються молодими?

БЕРЕНІКА. Їх я навіть не помітила.

ФРЕДЕРІК. Вона — дивовижна. (Пауза). Ну а я? Я! Ви розповіли мені про всіх, окрім мене.

БЕРЕНІКА. Ви примусили мене плакати.

ФРЕДЕРІК. Вона — надзвичайна. (Пауза, раптово стривожено). Але ж ви також і сміялися?

БЕРЕНІКА. Так, і чимало, ясна річ.

ФРЕДЕРІК (громовим голосом). Ясна річ… але ж я нічого про це не знаю: ви мені нічого не кажете! (Пауза). Чи вам було зручно сидіти? Приємна ложа, правда? Ви в ній бували?

БЕРЕНІКА. Ні.

Він весело на неї дивиться. Вона намагається приховати те, що їй трохи ніяково.

БЕРЕНІКА. До речі, я вам дякую за це. Я ніколи не бачила виставу так близько.

Він регоче.

ФРЕДЕРІК. Добре! Отже, я беру вас під своє крило і буду вас готувати.

БЕРЕНІКА. Але…

ФРЕДЕРІК. Треба працювати, моя маленька, не можна втрачати час. (Наближається до неї, спокусник і спокушений водночас). Ви надто гарні, панночко. Із такою зовнішністю ніколи не повірять, що ви вмієте грати комедію.

БЕРЕНІКА (червоніє). Тоді…

ФРЕДЕРІК. Попереджаю вас. Якщо я влаштую вам дебют, усі вирішать, що ви… моя нова коханка.

Береніка регоче, потім опановує себе і скромно опускає очі.

БЕРЕНІКА. Але мені це подобається.

ФРЕДЕРІК (зворушений). Щоб таке казали?

БЕРЕНІКА (ніжно). Щоб у це повірили. (Пауза. Фредерік дивиться на неї схвильовано. Вона сміливішає і додає). Немає диму без вогню…

ФРЕДЕРІК (захоплений, жартівливо). Тільки не кличте пожежників! (Знімає свого черевика і протягує їй). Тримайте.

БЕРЕНІКА. Що це таке?

ФРЕДЕРІК. Знак, аби знайти мене. Приходьте у п'ятницю у "Фолі-Драматік", приміряйте цей котурн усім чоловікам театру,

і той, хто зможе його взути, так, той єдиний, кому вдасться в ньому пройтися, і буде тим чоловіком, якого ви шукаєте.

Вона з радістю бере черевика.

ФРЕДЕРІК. Чи не хочете лишитися на хвилинку? Мені треба перевдягнутися у Фредеріка Леметра. Почекаєте?

БЕРЕНІКА. Так.

ФРЕДЕРІК (захоплений). Вона мене вже чекає.

Йде в туалетну кімнату. У цю мить у двері стукає граф Пієман і, не чекаючи, входить.

ПІЄМАН (гучним і рішучим голосом). Ви добре розумієте, що я нітрохи не хотів сюди вертатися, але я не бажаю лишати свої вірші в руках такої мерзенної істоти.

Побачивши Береніку, здивовано скрикує. Вона виглядає наляканою появою графа.

ПІЄМАН. Що? Панна Береніка?

БЕРЕНІКА. Тихіше! Благаю вас.

ПІЄМАН. Але що ви тут робите?

БЕРЕНІКА. Я не можу вам пояснити.

ПІЄМАН. І сама? У гримерці цього монстра?

БЕРЕНІКА (заспокоївшись). Зробіть мені таку ласку: забудьте про те, що ви мене бачили.

ПІЄМАН. Хіба це можливо? (Галантно вклоняється). Панно, я не бачив вас за кулісами "Фолі-Драматік" у середу 18 січня 1832 року.

БЕРЕНІКА (нападає). Я так само ніколи не одержувала тих шалених любовних листів, які ви посилали мені цілісіньке літо. (Він випростується, схвильований). Адже я ніколи їх не отримувала, так?

ПІЄМАН (блідий). Ніколи.

БЕРЕНІКА. Це така ж правда, як і те, що мене тут немає?

ПІЄМАН. Вас тут немає.

БЕРЕНІКА (прямуючи до виходу). До скорої зустрічі. Я дуже рада вас не бачити.

ПІЄМАН (бурмоче також ідучи). І я так само, панночко, так само.

Гримерка лишається порожньою. Фредерік у вечірньому костюмі виходить із туалетної кімнати.

ФРЕДЕРІК. Я проведу вас додому?

Помічає, що Береніки вже немає.

ФРЕДЕРІК. О! Пташка відлетіла. (Потирає руки). Це добрий знак. Вона вернеться завтра.

ЗАТЕМНЕННЯ

КАРТИНА П'ЯТА

Сцена "Фолі-Драматік" під час репетиції.

Заклопотаний Арель із підбитим оком розмовляє з помрежем.

АРЕЛЬ. Катастрофа, Антуане, страшенна катастрофа!

АНТУАН. Ваше око, пане Арелю?

АРЕЛЬ. Та ні! Я не розумію. Вітер змінив свій напрямок. Міністерство вишукує у нас бліх. Всі наші п'єси заборонені театральним відділом, усі, крім однієї.

АНТУАН. А що з оком?

АРЕЛЬ. Дай мені спокій! Я кажу тобі про театр. Ми не можемо поставити нічого з того, що запланували. Маємо права лише на нову п'єсу, тільки на одну.

Входить Фредерік.

ФРЕДЕРІК. Яку саме?

АРЕЛЬ (сердито, Фредеріку). А я вважав, що ви в найкращих стосунках із графом Пієманом.

ФРЕДЕРІК. Гірше не буває. Але не переймайся тим, мій добрий Арелю, у мене вовчий апетит до гри, і ніщо мене не зупинить. То на який же шедевр нам дали дозвіл?

АРЕЛЬ. "Постоялий двір Адре".

ФРЕДЕРІК. Овва…

АРЕЛЬ. Я примусив нашого лібреттиста попрацювати з автором, і стало значно краще.

ФРЕДЕРІК. Зробити щось із нічого — так творить один Господь Бог.

АРЕЛЬ (протягує йому рукопис). Тримайте.

ФРЕДЕРІК. Перегляну одним оком. До речі, а як твоє око?

АРЕЛЬ (уникає цю тему). Дуже добре, дуже добре.

ФРЕДЕРІК. Можеш лишити мені сцену вільною перед репетицією?

АРЕЛЬ. Я дам розпорядження.

Він виходить.

АНТУАН (дивиться, як він віддаляється). Він не схотів розповісти мені, звідкіля в нього синець під оком.

ФРЕДЕРІК. Я це знаю. Уяви собі, наш директор такий скупий, що впродовж двадцяти років, повертаючись додому, витирає ноги об килимок сусіда. А вчора сусід відчинив свої двері саме цієї миті. Сварка. Арель заперечує. Крик. Скандал. Фінгал.

Антуан усміхається і йде, лишивши сцену у розпорядження Фредеріка.

Фредерік наближається до крісла і відкриває рукопис.

ФРЕДЕРІК. "Постоялий двір Адре". Подивимось... Вже з першої сторінки стає зрозумілим: ніякого стилю, не варто читати далі, немає сенсу сподіватися, що буде краще. Може, в цій писанині бодай присутні характери? (Мурмотить уголос перші фрази). Ні, ні характерів, ні стилю. Тексти ще можуть мати недоліки, але їх не пробачать акторові. (Він продовжує перегортати рукопис). Коник-стрибунець і мурашка... Стривай, чого це він говорить про коника і мурашку? (Він сідає, усміхається і починає говорити).

"В чистім полі, на роздоллі,

Коник, славний стрибунець,

І танцює, і співає —

Пречудовий молодець!"

(Замріяно). Це був мій перший успіх, оце... (Читає тихенько для себе):

Розгулявся на всі боки —

Все байдуже, все дарма!..

Коли гульк! — до них у гості

Суне лютая зима!..

Ми бачимо, як у глибині сцени, в іншому світлі, хлопчик розповідає цю байку Лафонтена своїй мамі. Мати неуважно дивиться у розкриту книгу на прасувальному столі, енергійно продовжуючи свою роботу швачки.

ФРЕДЕРІК-ХЛОПЧИК (закінчує):

— Ти спізнився, небораче, —

Відказав Мурах йому. —

Хто любив життя ледаче —

Непереливки тому.

Проспівав ти літо гоже —

Вдача вже твоя така.

А тепер танцюй, небоже,

На морозі гопака!

МАТИ. Це добре!

ФРЕДЕРІК-ХЛОПЧИК. Це востаннє вчитель поставив мені десять із десяти. Він казав, що я добре вловив тон.

МАТИ. Важливіше добре розуміти саму історію. Хто тобі більше подобається, коник-стрибунець чи мураха?

ФРЕДЕРІК-ХЛОПЧИК. Коник.

МАТИ. Коник — то ідіот. Твій батько був таким же коником… Він добре заробляв, але нічого мені не залишив… (Сухо). Окрім тебе…

ФРЕДЕРІК-ХЛОПЧИК. А ким був тато?

МАТИ (у поганому настрої). Припини постійно задавати питання, ти мене втомлюєш. А тепер повтори своє читання, але навиворіт.

ФРЕДЕРІК-ХЛОПЧИК. Навиворіт?

МАТИ. Це так само, як у в'язанні: нічого по-справжньому не вивчиш, поки не зможеш повернути навиворіт. Усі це знають. Тепер ти розкажеш мені це навиворіт.

ФРЕДЕРІК-ХЛОПЧИК. Але…

МАТИ. Ти хочеш ляпаса? Ну ж бо, поквапся! У мене повно інших справ, а я тут слухаю якісь дурнуваті історії про коника і мурашку…

Дитина починає читати байку від кінця до початку, йому дуже важко.

Ка-па-го зі-ро-мо на!

У цей час дорослий Фредерік у своєму кріслі ностальгійно вимовляє цей текст, але вже віртуозно.

Ка-па-го зі-ро-мо на!

Же-бо-не, цюй-тан, пер-те а,

Ка-та я-тво вже ча-вда...

Входять Береніка і Парізо, вродливий герой-коханець театру "Фолі-Драматік".

БЕРЕНІКА. Ми тут, пане Леметре.

Фредерік виходить із замріяного стану. Образи матері і дитини зникають.

ФРЕДЕРІК. Я мріяв. (Повертається і бачить Береніку). Ви будете грати юних жертовних королев, "королев", тому що у вас відчутно породу..., а "жертовних", бо в театрі жертвоприношення — це та данина, яку має платити врода. Ніхто ж не бачив, щоб на жертовнику страчували якусь буку.

БЕРЕНІКА. А в житті?

ФРЕДЕРІК. Вроду обливають брудом лайки. (Наближається, загрозливий). Треба сплатити за цю поставу, за цю зухвалість.

Раптово залишає її і повертається до Парізо.

ФРЕДЕРІК. Парізо, ти приготував ту сцену з панночкою, як я тебе просив?

ПАРІЗО (з південним акцентом). Ми репетируємо вже майже годину.

ФРЕДЕРІК (буркоче). Парізо, нещасний, чи ти робиш щоранку ті вправи, щоб позбутися твого клятого акценту?

ПАРІЗО (мимоволі з акцентом). Який такий акцент? Всі в Парижі подейкують про мій акцент! Якась маячня.

ФРЕДЕРІК. У тебе ж таке амплуа, про яке ми всі мріємо: романтичний герой-коханець; ти маєш казати безліч дурниць і шалено подобатись жінкам, тож уникай говорити так, ніби твій рот повний часнику! (Імітує його, перебільшуючи його ваду). Я тебе кохаю, Джульєтто, я вб'ю себе заради тебе. (Парізо не оцінює зауваження). Ну, годі, не будемо втрачати час.

Береніка і Парізо стають на свої місця на сцені.

ФРЕДЕРІК. Нагадую ситуацію. Тіт і Береніка кохають один одного, але політика примушує їх розлучитися. Починайте, діти мої.

Парізо починає. Він не дуже добрий, але також і не поганий.

ПАРІЗО-ТІТ.

Je sens bien que sans vous je ne saurais plus vivre,

Que mon coeur de moi-même est prêt à s'éloigner;

Mais il ne s'agit plus de vivre, il faut régner.

BÉRÉNICE-BÉRÉNICE (déclamant en criant).

Hé bien! régnez, cruel; contentez votre gloire:

Je ne dispute plus. J'attendais, pour vous croire…

ПАРІЗО-ТІТ.

Я знаю, що без вас уже не зможу жити

Без вас напевне втрачу серця половину.

Та я, на жаль, не жити — правити повинен.

БЕРЕНІКА-БЕРЕНІКА (декламує, кричить).

Тож правте, деспоте, лишається вам слава.

Я заперечувати вам не маю права…

ФРЕДЕРІК (перериває її). Кажіть нормально. Коли ви починаєте кричати, вам бракує душі, лишаються самі легені.

BÉRÉNICE-BÉRÉNICE (reprenant).

……..J'attendais, pour vous croire,

Que cette même bouche, après mille serments

D'un amour qui devait unir tous nos moments,

Cette bouche, à mes yeux s'avouant infidèle,

M'ordonnât elle-même…

БЕРЕНІКА-БЕРЕНІКА (продовжує далі).

Я стільки часу надаремне прочекала,

Щоб губи ці сто раз казали, що кохали,

Що нас чекає знов жадана мить єднання,

Та губи ці вже прирікають на вигнання,

Наказують мені…

Береніка зупиняється. Вона лише декламує, вона не відчуває ні слова зі свого тексту. І здається, вона, на жаль, це усвідомлює.

Проте Фредерік робить їй знак продовжувати.

ФРЕДЕРІК. Подивіться один на одного з любов'ю і поводьтеся так, ніби мене тут немає.

BÉRÉNICE-BÉRÉNICE.

Pour jamais! Ah! Seigneur, songez-vous en vousmême

Combien ce mot cruel est affreux quand on aime?

БЕРЕНІКА-БЕРЕНІКА.

Навік! Хіба це слово не дарує згубу,

Жорстоку згубу для того, хто любить?

Вона грає ще гірше. Засмучена, вона повертається до Фредеріка.

БЕРЕНІКА. Мені дуже жаль.

ФРЕДЕРІК. Вам уже доводилося грати яку-небудь сцену, моя крихітко?

БЕРЕНІКА. Ні.

ФРЕДЕРІК. Спробуйте ще раз.

БЕРЕНІКА. Я не думаю, що від цього стане краще, ніж було.

ФРЕДЕРІК. Сумніваєтесь у моїх якостях викладача?

БЕРЕНІКА. Я сумніваюсь не у вас…

ФРЕДЕРІК. Тоді продовжимо. У безнадії виражаються тільки лінощі. Починаймо.

БЕРЕНІКА. Тоді без цього пана, будь ласка.

Вона вказує на Парізо.

ПАРІЗО. Я перепрошую?

БЕРЕНІКА. Я вам дуже дякую, добродію, за вашу ласку. Але мені не хотілося б, аби ви знову втрачали час.

ПАРІЗО. Здається, я бачу сон. Уже з такими вимогами…

ФРЕДЕРІК. Дякую, Парізо.

ПАРІЗО. До побачення.

Виходить ображений.

Фредерік закохано дивиться на Береніку і починає грати. Відразу на сцені з'являється справжній Тіт.

FRÉDÉRICK-TITUS.

Je sens bien que sans vous je ne saurais plus vivre,

Que mon coeur de moi-même est prêt à s'éloigner;

Mais il ne s'agit plus de vivre, il faut régner.

BÉRÉNICE-BÉRÉNICE (avec violence).

Hé bien! régnez, cruel; contentez votre gloire;

Je ne dispute plus. J'attendais, pour vous croire,

Que cette même bouche, après mille serments

D'un amour qui devait unir tous nos moments,

Cette bouche, à mes yeux s'avouant infidèle,

M'ordonnât elle-même une absence éternelle.

Moi-même j'ai voulu vous entendre en ce lieu.

Je n'écoute plus rien, et pour jamais adieu.

ФРЕДЕРІК-ТІТ.

Я знаю, що без вас уже не зможу жити.

Без вас напевне втрачу серця половину.

Та я, на жаль, не жити — правити повинен.

БЕРЕНІКА-БЕРЕНІКА (декламує, кричить).

Тож правте, деспоте, лишається вам слава.

Я заперечувати вам не маю права…

Я стільки часу надаремне прочекала,

Щоб губи ці сто раз казали, що кохали,

Що нас чекає знов жадана мить єднання,

Та губи ці вже прирікають на вигнання,

Мені наказують навіки вас покинуть.

Я вже не слухаю, прощайте, ліпше згинуть.

Береніка стає чудовою, натхненною. Тепер вона має силу і витонченість расинівської героїні. Віриш кожному слову, яке вона мовить.

BÉRÉNICE-BÉRÉNICE.

Pour jamais! Ah! Seigneur, songez-vous en vousmême

Combien ce mot cruel est affreux quand on aime?

(Elle devient musicale dans l'élégie).

Dans un mois, dans un an, comment souffrirons — nous,

Seigneur, que tant de mers me séparent de vous?

Que le jour recommence, et que le jour finisse

Sans que jamais Titus puisse voir Bérénice.

Sans que de tout le jour je puisse voir Titus?

Mais quelle est mon erreur, et que de soins perdus!

L'ingrat, de mon départ consolé par avance,

Daignera-t-il compter les jours de mon absence?

Ces jours si longs pour moi, lui sembleront trop courts.

FRÉDÉRICK-TITUS.

Je n'aurai pas, Madame, à compter tant de jours.

J'espère que bientôt la triste renommée

Vous fera confesser que vous étiez aimée.

Vous verrez que Titus n'a pu, sans expirer…

BÉRÉNICE-BÉRÉNICE.

Ah! Seigneur, s'il est vrai, pourquoi nous séparer?

БЕРЕНІКА-БЕРЕНІКА.

Навік! Хіба це слово не дарує згубу,

Жорстоку згубу для того, хто любить?

Вона стає музичною, як в елегії.

Чи зможемо чекати тиждень, місяць, рік,

Коли між нами неозорість моря й рік.

І день народиться і знов у вічність кане

Та святом зустрічі ніколи він не стане.

Бо Тіта й Береніку знов чека розлука.

У чім провина і завіщо нам ця мука?

Для тебе, може, й швидко промайнуть ці дні,

Але такими довгими здадуться дні мені…

ФРЕДЕРІК-ТІТ.

Мені не доведеться рахувати днів.

Раніш тобі печальна звістка буде дана,

І ти збагнеш тоді, що ти була кохана,

Що Тіт не переніс розлуки із тобою…

БЕРЕНІКА-БЕРЕНІКА.

Навіщо ж нині розлучатися з любов'ю?

Останні вірші вона вимовляє із справжньою пристрасністю, неначебто випускає крик із самого серця. Вона і Фредерік лишаються вражені. Потім Фредерік знаходить у собі мужність порушити це зачарування.

ФРЕДЕРІК. Моя маленька, ви велика актриса…

БЕРЕНІКА (просто). Ні.

ФРЕДЕРІК. Ви перевершите і Жорж, і Дорваль. Та будь-яка велика трагічна актриса поруч із вами виглядатиме субреткою.

БЕРЕНІКА. Я не буду актрисою.

ФРЕДЕРІК. Годі! Мовчіть, ви нічого в цьому не розумієте.

БЕРЕНІКА. Я не актриса. Ви ж бачили, як щойно, з Парізо, я намагалася грати.

ФРЕДЕРІК. Але зі мною було інакше!

БЕРЕНІКА. Так, інакше. Бо я не грала.

ФРЕДЕРІК (вигукує). Та що ви мені таке кажете?

БЕРЕНІКА. Я не вмію брехати. Дивлячись в очі Парізо, я не могла вимовляти слова кохання. Але дивлячись на вас…

ФРЕДЕРІК (міняючи тон). Та що вона мені каже? (Пауза). Ви хочете сказати, що...

БЕРЕНІКА (сором'язливо). Так.

Фредерік дуже зворушений простотою зізнання. Він незворушний. Береніка зважується і ніжно продовжує розкривати своє серце.

БЕРЕНІКА. Ви самі вирішили, позавчора, коли я прийшла у вашу гримерку, що я хотіла використати вас як сходинку в акторській кар'єрі.

ФРЕДЕРІК (вибачається). Звичка.

БЕРЕНІКА. Я дала вам продовжити, тому що була трохи розгублена, і ще тому, що коли раптом опинилася серед ваших костюмів і рукописів, то раптом усвідомила, що не можна ж отак просто увійти до людей, щоб сказати їм: "Я вас люблю".

ФРЕДЕРІК (розм'яклий). Ні, так не робиться...

БЕРЕНІКА. І ще я подумала, що ви можете поставитися з недовірою до цього кохання, подумати, що я б хотіла мати з вами інтрижку, що маю амбіції стати вашою коханкою, що я вас хочу... адже саме так зазвичай розуміють кохання, чи не так?

ФРЕДЕРІК (здивований). Між чоловіком і жінкою? Часто так.

БЕРЕНІКА. Проте, це зовсім не так. Я б хотіла вам сказати, що кохаю вас.

ФРЕДЕРІК (збитий з пантелику). І що ж це означає для вас?

БЕРЕНІКА (просто). Що є "до того" і є "після". Від тієї миті, коли я вас побачила, я стала іншою.

ФРЕДЕРІК. Та що ви таке кажете? Ви глузуєте з мене! По-перше, зазвичай, я залицяюсь, це я беру ініціативу в свої руки!

БЕРЕНІКА. От бачите! Вчора я мала рацію, вважаючи, що не варто було нічого говорити. Ніхто цього не розуміє, навіть ви!

Вона підводиться і збирається йти.

ФРЕДЕРІК. Як? Ви йдете?

БЕРЕНІКА. Думаю, що для нас обох ще надто рано говорити щось іще..

ФРЕДЕРІК. Але про що ви говорите?

БЕРЕНІКА. Вірте мені.

ФРЕДЕРІК (більш соромливо). Ви… ви повернетесь?

БЕРЕНІКА. Я зберегла черевичок… я повернуся…

Йде легкою ходою. Він лишається знічений.

Входить помреж, за ним Кюссонне і Арель. Всі вони занурені у читання "Постоялого двору Адре".

АНТУАН. Пані та панове, прошу на сцену, репетиція починається.

За кілька секунд сцена заповнюється всією трупою.

Фредерік задумливо сидить у своєму кріслі, занурений у думки про цю юну Береніку.

Потім помреж кілька разів стукає палицею об підлогу.

АНТУАН. Панна Жорж! Панна Жорж!

Входить усміхнена Панна Жорж і поспішає до Ареля.

ПАННА ЖОРЖ. Ах, мій милий Арелю, я прочитала рукопис сьогодні вранці. Є одна гарна роль — Марії. Я зіграю її залюбки. Окрім цього, ваш "Постоялий двір Адре" — ідіотська п'єса.

АРЕЛЬ (показуючи на Кюссонне). А я якраз хотів представити вам автора.

ПАННА ЖОРЖ (Кюссонне). Вітаю вас, добродію, хоч ви і пишете задньою лівою ногою, але добре знаєтесь на жінках.

Вона протягує йому руку для поцілунку, потім повертається спиною і розмовляє з іншими.

Входить Манірниця, обмахуючись віялом, і прямує до Ареля поцілувати його в щічку.

МАНІРНИЦЯ. О, мій любий директоре, яка гарна п'єса, який шедевр! І як ви мене балуєте! Яка чудова роль Марії, я у захваті.

АРЕЛЬ. Марії? Послухайте, Манірнице, боюся, що…

Панна Жорж, почувши ім'я Марії, різко повертається.

ПАННА ЖОРЖ. Що вона сказала? Для неї є роль у "Постоялому дворі Адре"? Я не помітила персонажа повії.

МАНІРНИЦЯ (ударом на удар, не повертаючи голови). Навіщо вона читала цю п'єсу? У цій виставі бабусь немає...

ПАННА ЖОРЖ (звертаючись до Кюссонне). Втім, якщо у п'єсі і немає сцен із повією, треба їх дописати, пане автор. Вона може бути дуже переконливою, коли не виходить за межі свого амплуа.

МАНІРНИЦЯ (розлючена, насувається на неї). Я вам не дозволю!

ПАННА ЖОРЖ. Я можу дозволити собі все, панянко. Тут я у себе вдома. У акторів другого плану є робота тільки тому, що актори першого плану заповнюють зал.

МАНІРНИЦЯ (звертаючись до Фредеріка). Фредеріку, вона назвала мене актрисою другого плану!

ФРЕДЕРІК (байдужий до цієї сцени). І добре, ти мала б радіти, мій ангеле, що вона не назвала тебе статисткою.

МАНІРНИЦЯ. ...О!

АРЕЛЬ. Пані, пані, мені здається, що є невеличке непорозуміння. (Манірниці). Я запропонував би вам не роль Марії, а роль Клементини, молодої нареченої.

МАНІРНИЦЯ. Клементини? Але у неї лише три фрази!

ПАННА ЖОРЖ. Отже, у вас буде лише три можливості сфальшивити. (Арелю з простодушним виглядом). Ви не боїтесь, що роль виявиться трохи заважкою для неї? Розчавить її?

МАНІРНИЦЯ. Якщо ролі можуть мене розчавити, то ви, ви самі чавите свої ролі! (Звертається до Арелю). Примусьте переписати цю п'єсу. Клементина — суто службова, якась безглузда роль, банальна й нецікава.

ПАННА ЖОРЖ (трупі). Вона зрозуміла, що для неї роль провальна.

Манірниця кидає рукопис на підлогу.

МАНІРНИЦЯ. Дуже добре, нехай театр обходиться без мене. Хай "Постоялий двір Адре" буде ставитись без мене. (Звертається до Панни Жорж). Я рада, що більше не ламатиму комедію разом із вами.

ПАННА ЖОРЖ. О, а я і не знала, що ви досі ламали комедію.

Манірниця виходить із гуркотом.

МАНІРНИЦЯ. Прощавайте!

АРЕЛЬ. Манірнице! Манірнице! Моя маленька Манірнице!

Фредерік виходить зі своїх роздумів, встає з крісла і утримує Ареля.

ФРЕДЕРІК (флегматично). Не напружуйся. Час, поки вона звільнить гримерку, поки вийде, поки пройде метрів сто

бульваром… за півгодини ти знайдеш її у себе в кабінеті. (Всім). Може, ми почнемо?

Помреж бере керівництво репетицією на себе і в загальних рисах накидає мізансцени.

АНТУАН. Дія відбувається на постоялому дворі, де щойно вбили багатого купця.

Крессонньєр, зрілий чоловік, що спеціалізується на амплуа шляхетного батька, і Панна Жорж розташовуються перед сценою, носом уткнувшись у текст.

ЛЯ КРЕССОННЬЄР-ДЮМОН. Підійдіть, нещасна, і спробуйте спростувати жахливе звинувачення, яке вам пред'явили.

ПАННА ЖОРЖ-МАРІЯ. О Боже, невже і досі ще не край моїм стражданням? У мене, тієї, хто немає нічого, крім одного нещасного су та скривавленого серця, так треба було ще звинуватити мене у цих жахливих злочинах. Нещасна жінка!

ФРЕДЕРІК (скептично). Дійсно, нещасна жінка… (Кюссонне). Пане Кюссонне, невже обов'язково приліплювати прикметника до кожного слова?

КЮССОННЕ (ображено). Я так пишу, добродію.

ФРЕДЕРІК. Так, але ми, ми ж то говоримо.

ЛЯ КРЕССОННЬЄР-ДЮМОН (продовжує). Я повернувся до темної кімнати легкими кроками. Неймовірний сморід віяв у гнилому повітрі.

ФРЕДЕРІК (фальшиво захоплено до Кюссонне). Ви просто Ротшильд прикметників!

ЛЯ КРЕССОННЬЄР-ДЮМОН (продовжує не зважаючи на Фредеріка). Я побачив скривавлене тіло нещасного Жермея. І його утробу розпороту.

ФРЕДЕРІК (підскочив). Що, бороду? Борода у рані?

КЮССОННЕ (пояснює жестами і членуванням фрази по словах). Ні, його утробу розпороту.

ФРЕДЕРІК. Перепрошую, дорогий і великий поете.

ЛЯ КРЕССОННЬЄР-ДЮМОН (незадоволений тим, що Фредерік його постійно перериває). І його утробу розпороту. Кинджал багато разів устромляли під ребра, оголюючи кістки і вивалюючи назовні нутрощі. Я помітив, як під рожевою легенею ще пульсує в останніх судомах серце, і агонізуючі альвеоли здригаються востаннє.

ФРЕДЕРІК (Кюссонне). Пане Кюссонне, скажіть, а що, ваш батько був м'ясником?

ЛЯ КРЕССОННЬЄР-ДЮМОН. Ах, може, мені доведеться провести цю ніч поруч із ним, щоб запобігти злочину. Може, доведеться не спати, за ним стежачи, його вартуючи і оберігаючи?

ФРЕДЕРІК (Кюссонне). Прикидаючись!

КЮССОННЕ (стрибає по сцені, намагаючись щось додати в екземпляр рукопису Ля Крессонньєра). А тут, дорогий пане Ля

Крессонньєр, я дозволив собі додати фразу цієї ночі. Ви маєте читати так: "Ах, яка вона чорна, чорнота чорної ночі".

ФРЕДЕРІК (Арелю). Та ви відкрили поета!

КЮССОННЕ (продовжує). "Але якою б вона не була чорною, вона не така чорна, як ваше чорне серце".

ФРЕДЕРІК. А масло масляне.

Панна Жорж давиться від сміху, Фредерік відвертає голову, Арель відволікає увагу, щоб Кюссонне не зрозумів, що з нього глузують.

АРЕЛЬ. Все це так доречно... це чудово... (Механічно). Але який талант, бігме, який талант! Де ви це знайшли! Ці слова! Ці ситуації! Цю правду!

КЮССОННЕ (щасливий). Та зважте: це ще тільки перший акт!

Фредерік зітхає, піднімаючи очі до неба.

АНТУАН. Пане Леметре, ви входите у цю мить. Ви виходите з однієї з кімнат, розташованих над головними сходами, і ви оцінюєте ситуацію.

Фредерік займає своє місце і кривиться.

ПАННА ЖОРЖ. Що ти робиш?

ФРЕДЕРІК. Я оцінюю ситуацію.

Панна Жорж насилу стримує себе, щоб лишатися серйозною.

ФРЕДЕРІК-РОБЕР МАКЕР (уткнувся носом у рукопис). "Що тут відбувається?" (Він коментує у бік Кюссонне). Браво, яка могутня проза!

КЮССОННЕ. Якщо я можу собі дозволити, ви не повинні з'являтися таким чином. Ви ж граєте бандита.

ФРЕДЕРІК. І що з того?

КЮССОННЕ. Тоді ви маєте увійти як злочинець, навшпиньках, тулячись до стіни, ховаючись у ваш великий плащ!

Кюссонне залишає своє місце і показує вхід злочинця, кумедного і умовного.

ФРЕДЕРІК. Якщо я від початку матиму вигляд фальшивого шахрая, то що мені лишається грати потім, мій дорогий і видатний авторе?

КЮССОННЕ. Довіртеся мені.

ФРЕДЕРІК (крізь зуби). Оце якраз і складно.

Вдаючи, що грає запропоновану гру, Фредерік виконує кумедну й надмірну пантоміму.

КЮССОННЕ (з ентузіазмом). Браво! Саме так!

Кюссонне вертається на своє місце, кульгаючи. Фредерік це помічає і кидає йому вслід.

ФРЕДЕРІК. О, ви шкутильгаєте, пане Кюссонне?

КЮССОННЕ. Так, уже другий день.

ФРЕДЕРІК (глузливо). Звичайно, ви ж перетрудили ноги, коли це писали…

ЗАТЕМНЕННЯ

КАРТИНА ШОСТА

Гримерка Фредеріка.

День прем'єри "Постоялого двору Адре". Фредерік гримується за своєю ширмою. Помреж просовує голову і кричить.

АНТУАН. Починаємо за чотири хвилини!

ФРЕДЕРІК (за ширмою). Як вони там?

АНТУАН. Хто?

ФРЕДЕРІК (за ширмою). Глядачі.

АНТУАН. Зловісні. Як то кажуть, нібито застигли на своїх стільцях.

Зникає, поспішаючи, наелектризований прем'єрою.

Береніка, взята на незрозумілу посаду асистентки, тримає на плічках чорний костюм лиходія, який має вдягнути Фредерік.

БЕРЕНІКА. Пане Леметре, вам лишилося чотири хвилини. А ви і досі без костюма.

ФРЕДЕРІК (за ширмою). Їх багато?

БЕРЕНІКА. Повний зал.

ФРЕДЕРІК (так само). На публічних стратах завжди повно народу.

БЕРЕНІКА. Я вас благаю: вдягніться!

ФРЕДЕРІК (так само). Оце вже ні!

БЕРЕНІКА. Що?

ФРЕДЕРІК (так само). Я вийду голим!

Виходить з-за ширми.

БЕРЕНІКА. Ах!

Насправді, Фредерік одягнений убогим денді, із чорною пов'язкою на оці, у тій самій позі Робера Макера, по якій його пам'ятають нащадки.

ФРЕДЕРІК. Що ви про це думаєте?

БЕРЕНІКА. Але… мені подобається.

ФРЕДЕРІК (залюбки розповідає). Я сидів на терасі Турецької кав'ярні і раптом побачив екстравагантного типа, котрий зупинився біля кондитерської. Він був одягнений у зелений фрак, лиснючий від бруду, залатані штани, жилет, який ніколи не був білим, пожмаканий сірий капелюх на шевелюрі сторчма, а на ногах — жіночі туфлі. Він делікатно тримав шматочок кнедлика кінчиками пальців і їв його трьома зубами з невимовною насолодою. Поснідавши, він дістав із кишені купку ганчір'я, витер собі губи, почистив одяг і вирушив бульваром, постукуючи ціпком часів Директорії. Я обмежився жовтими штанами. Гадаю, що з цим костюмом я знайшов і рішення ролі.

БЕРЕНІКА. А чорна пов'язка?

ФРЕДЕРІК. Це щоб не бачити, як публіка закидає мене помідорами.

БЕРЕНІКА. Ви не вірите в успіх п'єси?

ФРЕДЕРІК. Ані секунди.

БЕРЕНІКА. Проте ви посміхаєтесь.

ФРЕДЕРІК. Тому що…

БЕРЕНІКА. Розкажіть мені!

ФРЕДЕРІК. Ні…

БЕРЕНІКА. Розкажіть!

ФРЕДЕРІК (з посмішкою). У мене є план.

У цю мить у гримерку вривається Манірниця, одягнена нареченою.

МАНІРНИЦЯ. Як я тобі?

ФРЕДЕРІК. Цнотливо.

МАНІРНИЦЯ. Не знущайся.

ФРЕДЕРІК. Справжня наречена з поставленої п'єси, так і хочеться тебе з'їсти…

МАНІРНИЦЯ. То прошу, не соромся.

Фредерік робить їй знак, що в гримерці Береніка.

МАНІРНИЦЯ. А, так і ви тут! І як же вас тепер називати? Причепа? Липучка? Смола?

ФРЕДЕРІК. Манірнице, я тебе прошу…

МАНІРНИЦЯ. Ти її захищаєш? Це твоя нова коханка? Вона ж від тебе ні на крок.

ФРЕДЕРІК. Я даю їй уроки з акторської майстерності.

МАНІРНИЦЯ (злісно). Не думаю, що вона потребує уроків.

ФРЕДЕРІК. Вона мені асистує.

МАНІРНИЦЯ (агресивно). Що це означає?

ФРЕДЕРІК. Манірнице, не ставай дибки. Між панночкою і мною лише суто фаховий чемний інтерес. Інакше ти чудово розумієш, що ми б сховалися.

МАНІРНИЦЯ. Але ти не ризикнув поцілувати мене в її присутності.

ФРЕДЕРІК. Зовсім ні.

МАНІРНИЦЯ. Тоді я чекаю. Якщо вона твоя асистентка, нехай асистує і в цьому, чому ні?

Насправді Фредеріку ніяково, він хоче звільнитися від неї, злегенька поцілувавши в губи. Але Манірниця утримує його голову і притискає до себе, цілуючи його довго, глибоко і демонстративно.

Береніка відвертається, щоб не бачити.

МАНІРНИЦЯ (переводячи подих). Однак…

ФРЕДЕРІК (так само). Це не поцілунок, а занурення у морську глибінь.

МАНІРНИЦЯ (повертаючись у свою гримерку). А зараз звільнись від неї. Я більше не хочу бачити, як вона ходить за тобою хвостиком.

ФРЕДЕРІК. Не будь смішною.

МАНІРНИЦЯ. Вибирай: вона або я.

ФРЕДЕРІК. Ти сердишся, бо зараз твій вихід. Поговоримо про це пізніше, спокійно.

МАНІРНИЦЯ (ляснувши дверима). Я маю свою голову на плечах.

Виходить.

ФРЕДЕРІК (самому собі). Не така вже вона й важка…

Береніка заходиться м'яким і милим сміхом.

БЕРЕНІКА. Вона навіть не помітила, як ви вдягнені. Вона не бачить нікого, крім себе.

ФРЕДЕРІК. Пробачте їй.

БЕРЕНІКА (тихо). О, вона має рацію: хто я для вас?

Дивляться один на одного. Довге мовчання.

Його порушує Береніка, на видиху.

БЕРЕНІКА. У Манірниці дар провидіння, вона розгледіла у майбутньому те місце, яке я скоро займу у вашому житті.

ФРЕДЕРІК (збентежений). Отже…

БЕРЕНІКА. Якщо вона й не відчула, що мене любите ви — бо ви мене ще не кохаєте — то відчула, як я кохаю вас. Так, вона недаремно може відчувати тривогу, адже моя прихильність значно сильніше за її.

ФРЕДЕРІК. Ви мене бентежите…

БЕРЕНІКА. Це ще зарано. Я знаю. (Вона підводиться). Я піду на своє місце в залі.

ФРЕДЕРІК (зупиняючи її на порозі). Береніко… це були ви, лебедина шийка, очі кольору яшми, третя ложа, кілька місяців поспіль?

БЕРЕНІКА (щаслива, що більше не треба брехати). Це була я.

ФРЕДЕРІК. Хто ви?

БЕРЕНІКА. Жінка вашого життя. Моя проблема у тому, що я довідалась про це раніше за вас. Але й ви це скоро зрозумієте. (Усміхається). До скорої зустрічі.

Залишає Фредеріка задумливим.

Входить Фірмен, одягнений лиходієм із мелодрами, у чорному костюмі і чорному плащі.

ФІРМЕН. Фредеріку, ти готовий? (Помічає костюм Фредеріка). Що це таке?

ФРЕДЕРІК (наближаючись до нього). Ти одягнув щось під костюм?

ФІРМЕН. Під костюм? Що ти маєш на увазі?

Фредерік кидається на нього і починає зі сміхом рвати на ньому костюм. За п'ятнадцять секунд, не встигнувши зреагувати, Фірмен лишається у лахмітті, майже голий.

ФРЕДЕРІК. Ти граєш каторжника — втікача з Ліонської в'язниці? Ти щойно провів кілька днів у лісі та ще й в чагарниках? Оце твій костюм.

АНТУАН (просовує голову). Панове, на сцену!

ФІРМЕН. Але...

ФРЕДЕРІК. У дорогу, курчатко! У мене є кілька дієвих пропозицій до наших колег!

Швидко виходять.

ЗАТЕМНЕННЯ

СЬОМА КАРТИНА

Арель і Кюссонне у вечірньому вбранні з хвилюванням дивляться у зал. Кожний втупився у своє очко-дірочку в завісі, яке дозволяє спостерігати за публікою.

Позаду чути той особливий шум залу перед виставою: розмови, "Запитуйте програмку!", "Програмка Постоялого двору Адре" тощо.

Час від часу видно пробігають члени трупи: дехто шукає реквізит, за ними слідує костюмерка, яка хоче скористатися однією з двох щілин.

КЮССОННЕ. Всі критики вже тут?

АРЕЛЬ. Так, стерв'ятники зайняли свої місця на скелі. Поряд із кожним із них я посадив курочку, аби та штовхнула ніжкою, якщо хтось аж надто занудьгує.

КЮССОННЕ. Я боюсь, пане Арелю.

АРЕЛЬ. Не бійтеся. Критик і митець ніколи не порозуміються один з одним, вони переслідують надто різні цілі: щоб досягти успіху, митець потребує, щоб його любили, а критик — щоб його ненавиділи. Це все одно що просити день і ніч побратися: адже перемога одного залежить від поразки іншого.

КЮССОННЕ. Я сподіваюся, що у нас буде успіх зі сльозами на очах.

АРЕЛЬ. Я сподіваюсь, що у нас буде бодай якийсь успіх. (Хоче себе підбадьорити). Годі, годі, критики ні на що не впливають.

Кожен із двох швиденько хреститься, потай, сподіваючись, що інший не бачить.

АРЕЛЬ (після паузи). Клакерам ви заплатили?

КЮССОННЕ. Так, я розсадив своїх клакерів по всьому залу в різних місцях і відмітив червоним олівцем ті репліки, після яких треба аплодувати.

АРЕЛЬ. Дуже добре. Панна Жорж і Манірниця вжили ті ж заходи обережності.

КЮССОННЕ. А Фредерік Леметр?

АРЕЛЬ. На бульварі Злочинів він — єдиний актор в опозиції до клакерів. "Це не я плачу їм, щоб вони аплодували, а це вони платять, щоб мені аплодувати", — каже він. І це правда!

КЮССОННЕ. Яка претензійність...

АРЕЛЬ (із захопленням). Можливо, але яка економія!

КЮССОННЕ (раптово підскочив, перелякано). Отакої! Жюль Жанен, критик із "Фігаро", вже скривився.

АРЕЛЬ. О Боже, у нього загострення виразки, ми пропали. Куди тільки дивиться медицина? У дев'ятнадцятому столітті вже час навчитися лікувати критичну виразку, особливо у день прем'єри.

КЮССОННЕ. Це серйозно?

АРЕЛЬ (хоче себе підбадьорити). Та ні, ні. Врешті-решт, критики ні на що не впливають.

І вони знову швидко хрестяться.

Резонують три удари.

Перелякані, вони віддаляються ще швидше.

ЗАТЕМНЕННЯ

ВОСЬМА КАРТИНА

Сцена "Фолі-Драматік" під час вистави "Постоялого двору Адре".

На сцені — велика залу Постоялого двору Адре, у декораціях із мальованих полотен. Праворуч — сходи ведуть на галерею, яка перетинає театр по всій ширині. Ліворуч на першому поверсі на передньому плані — двері виходять на кухню; на задньому плані інші двері виходять на вулицю. У глибині сцени, посередині, під галереєю, — головні двері.

Ложа Ареля і Кюссонне лишається освітленою на авансцені: ми бачимо, як вони дивляться виставу.

Вистава вже йде.

Значна частина трупи присутня на сцені. Дужі і Манірниця зображують пару наречених. Парізо виступає у формі жандарма. Навколо гості і численні жандарми. У відчаї ЛЯ КРЕССОННЬЄР-Дюмон вибігає на сцену і пронизливо кричить.

ЛЯ КРЕССОННЬЄР-ДЮМОН. Жермей! Жермей! Його вбили!

ВСІ. О, Боже!

Входить жандарм, тягнучи за собою панну Жорж, одягнену жінкою з народу.

ПОЛІЦЕЙСЬКИЙ. Ось ця жінка, я схопив її, коли вона намагалася втекти.

ЖОРЖ-МАРІЯ. Заради Бога, чого від мене хочуть?

ПАРІЗО-ШЕФ ЖАНДАРМІВ. Зізнайтеся у своєму злочині!

ЖОРЖ-МАРІЯ. То це мене звинувачують! О Боже, невже я ще не вичерпала твого гніву!

ПАРІЗО-ШЕФ ЖАНДАРМІВ. Ваше ім'я?

ЖОРЖ-МАРІЯ. Марія Бомон!

На другому поверсі з'являються Фредерік-Робер Макер у супроводі Фірмена-Бертрана.

ФРЕДЕРІК-РОБЕР МАКЕР (убік). О небо, моя дружина! Та нещасна, яку я покинув двадцять років тому! Ось що буває, коли немає порядку!

КЮССОННЕ (підскочив у своїй ложі). Що він каже? Це не мій текст!

ЛЯ КРЕССОННЬЄР-ДЮМОН. Марія Бомон?

ЖОРЖ-МАРІЯ. Так, добродію, Марія Бомон!

ДЮЖІ-ШАРЛЬ. Марія Бомон!

ФРЕДЕРІК-РОБЕР МАКЕР (нахиляючись, роздратовано). Марія Бомон! Вона вже двічі це сказала! (до Кюссонне). Він глухий.

КЮССОННЕ. О!

ЛЯ КРЕССОННЬЄР-ДЮМОН. У вас були діти?

ЖОРЖ-МАРІЯ. На жаль, добродію, у мене був син! Жорстока доля примусила мене покинути його на постоялому дворі!

ЛЯ КРЕССОННЬЄР-ДЮМОН. Це часом не в Греноблі сталося?

ЖОРЖ-МАРІЯ. Ах! Змилуйтеся, пане, скажіть мені, чи мій син живий!

ДЮЖІ-ШАРЛЬ (поспішно). Моя мати!

ВСІ (Фредерік диригує їм). Його мати!

ЖОРЖ-МАРІЯ. Мій син!

ФРЕДЕРІК-РОБЕР МАКЕР. Мій син!

ВСІ (Фредерік диригує). Його син!

ФРЕДЕРІК-РОБЕР МАКЕР (Манірниці, вказуючи на Марію). Твоя свекруха!

ВСІ (Фредерік диригує). Твоя свекруха!

ФРЕДЕРІК-РОБЕР МАКЕР (відкриваючи обійми Манірниці). І свекор!

ВСІ (Фредерік диригує). І свекор!

КЮССОННЕ (у нестямі, волає зі своєї ложі). Добродію, та це скандал! Ви паплюжите мій текст, добродію!

ФРЕДЕРІК-РОБЕР МАКЕР. Це на щастя, пане! (Він спускається по сходах, а за ним слідує Бертран). О, яка радість! Ми гадали, що потрапили до незнайомців із незнайомими на незнайомому постоялому дворі, а виявляється — ми віднайшли родину. Це так несподівано.

ЛЯ КРЕССОННЬЄР-ДЮМОН. Арештуйте їх! Вони не запрошені на весілля.

Фредерік-Робер Макер і Фірмен-Бертран намагаються пройти через двері, але їх зупиняють жандарми.

ЛЯ КРЕССОННЬЄР-ДЮМОН. Врешті-решт, може, оці от і є вбивці?

ФРЕДЕРІК-РОБЕР МАКЕР (як луна). Можливо, це вони….

Жандарми підводять Фірмена-Бертрана і Фредеріка-Робера Макера до Парізо-Шефа жандармів, який приймає поважного вигляду, щоб додати собі авторитету.

ПАРІЗО-ШЕФ ЖАНДАРМІВ (зі своїм південним акцентом). Як вас звати?

ФРЕДЕРІК-РОБЕР МАКЕР. Кюссонне. (Пауза). Симон Кюссонне.

КЮССОННЕ. О!

Трупа більше не в змозі лишатися серйозною. Засоромлений Кюссонне, повертається у глибину ложі.

ПАРІЗО-ШЕФ ЖАНДАРМІВ. Народжений?

ФРЕДЕРІК-РОБЕР МАКЕР. Так.

ПАРІЗО-ШЕФ ЖАНДАРМІВ. І проживаєте?

ФРЕДЕРІК-РОБЕР МАКЕР. Непогано, а ви?

ПАРІЗО-ШЕФ ЖАНДАРМІВ (витирає піт з лоба). Я вас питаю: де ви проживаєте?

ФРЕДЕРІК-РОБЕР МАКЕР. Я маю невеличкий дефект у вимові, але нічого страшного, для вас вона у вусі, як я розумію.

ПАРІЗО-ШЕФ ЖАНДАРМІВ (виснажений, витираючи піт із лоба). Професія?

ФРЕДЕРІК. Сирота. (Він робить знак театральному піаністу і говорить у ритмі патетичної музики).

Я сирота-небога,

Я жертва долі вбога.

Померлу маму не вернуть,

І я не народився,

І де б я не з'явився,

Усі мене женуть.

Я сирота-небога,

Іду в ніщо з нічого.

Музика припиняється.

ПАРІЗО-ШЕФ ЖАНДАРМІВ. Панове, ми зібралися тут для серйозної справи. Щойно в сусідній кімнаті був заколотий кинджалом один чоловік.

ФРЕДЕРІК-РОБЕР МАКЕР (раптово кричить). Припиніть розслідування! Я знаю, хто убивця!

ВСІ. Хто?

ФРЕДЕРІК-РОБЕР МАКЕР (вказуючи на ложу, де ховається Кюссонне). Це автор!

КЮССОННЕ. О!

У залі регочуть.

ЛЯ КРЕССОННЬЄР, розгублений, намагається все ж таки повернути п'єсу на старі рейки.

ЛЯ КРЕССОННЬЄР-ДЮМОН (Марії). І ви, нещасна жінко, одного дня вийшли заміж за цього лиходія?

ЖОРЖ-МАРІЯ (переходячи на другу стадію гри, запропонованої Фредеріком). Саме так, довелося, примусили, і я вийшла за нього заміж. (Повертається до Робера, дорікає йому). Ах, Роберe, Роберe! Та що ж за демон у тебе вселився!

Але тут Панна Жорж починає нервово сміятися.

ФРЕДЕРІК-РОБЕР МАКЕР (теж на межі сліз). О так, який же демон в мене вселився!

ЛЯ КРЕССОННЬЄР-ДЮМОН (постійно намагається зберегти серйозність ситуації). Робер? Вона назвала вас Робер? Але тоді… чи ви не той знаменитий…

ФРЕДЕРІК-РОБЕР МАКЕР (із гордістю). Так, на жаль, вже прикидатись недоречно. Я Робер Макер!

ВСІ. Робер Макер!

ФРЕДЕРІК-РОБЕР МАКЕР. Власною персоною!

Він відкриває свою табакерку і кидає тютюн в очі жандармам. Тікає разом із Фірменом.

ПАРІЗО-ШЕФ ЖАНДАРМІВ. Зупиніть їх!

Хоч і засліплені, жандарми кидаються переслідувати Фредеріка-Робера Макера і Фірмена-Бертрана, які біжать, мов самі дияволи.

Фредерік кидається з балкона на люстру, яка разом із ним опускається вниз, і несподівано збиває намальовану декорацію, за якою відкривається інше полотно, яке зображує Північний полюс.

ФРЕДЕРІК-РОБЕР МАКЕР. Ми тут задубнемо.

Він кидається на інший трос і, зачепившись за нього, перетинає сцену, мимоволі звільняючи іншу, зовсім недоречну декорацію — зображення джунглів.

Двоє жандармів, причеплені до того самого тросу, переслідують його до наступної декорації — ця зображує вулкан.

Фредерік хапається за інший трос і перебирається в ложу. Тепер він удає глядача, який бурчить на виставу.

ФРЕДЕРІК-РОБЕР МАКЕР (стрибає по ложі, зображуючи глядача, який протестує). Що це за п'єса? І шеляга не варта, це не просто погано, це ганебно: літають, як у лісі. І як вони тільки наважилися грати такі п'єси!

Смикає за трос, і це провокує виверження вулкана. Починає працювати система лави і диму.

Один із жандармів, так само прилетівши на тросі, намагається схопити його в ложі.

ФРЕДЕРІК-РОБЕР МАКЕР. Що ви тут робите? Ви не маєте права сюди заходити! Це ложа! (Кричить Фірмену). Друже, пускай воду, мені треба стрибнути!

Фірмен запускає механізм, і шовкові хвилі заповнюють сцену.

Тоді Фредерік стрибає на сцену. Коли він приземляється, з підлоги б'є вода. Він виринає над хвилями і випльовує рибку.

Жандарми стрибають услід за ним. В результаті вони заляпані брудом.

Жандарми, Фірмен і Фредерік починають бігати по всьому театру, борсаються у хвилях, плавають то брасом, то кролем, то батерфляєм, збиваючи все і всіх.

Фредерік-Робер Макер перемагає одного з жандармів. Потім він наближається до Фірмена-Бертрана, який б'ється з іншим жандармом.

ФРЕДЕРІК-РОБЕР МАКЕР. Візьмемо його на двох?

Кожен б'є його палицею.

З'являється підкріплення.

Робер Макер хапає одного жандарма і підкидає його політати в повітрі. Жандарм падає у проході посеред публіки.

ФРЕДЕРІК-РОБЕР МАКЕР. О, я убив жандарма! (Публіці). Вам це сподобалось? Якщо ви вернетесь сюди завтра, я уб'ю відразу двох!

Наприкінці, влаштувавши неймовірний безлад на сцені і в залі, Фредерік і Фірмен потрапляють у руки жандармів. Ті ставлять їх на коліна перед Парізо-Шефом жандармів. Усе затихає.

ФРЕДЕРІК-РОБЕР МАКЕР. Але врешті-решт... я не розумію, у чому нас звинувачують? Ну, трохи шахрайства, ну, крадіжок штук тридцять, убивств — не більше п'яти-шести... можливо, сім?

ДЮЖІ-ШАРЛЬ. Але... хіба не ви убили Жермея?

ФРЕДЕРІК-РОБЕР МАКЕР (здвигнувши плечима). Чого ти хочеш, синку, кожен має свої маленькі недоліки!

ПАРІЗО-ШЕФ ЖАНДАРМІВ. А хто щойно вбив жандарма!

ФРЕДЕРІК-РОБЕР МАКЕР. О, Боже... (починає співати)

Як ти вбити солдата

Чи жандарма схотів,

Буде шуму багато,

Та бенкет почуттів.

Фредерік робить жест. Відразу опускається полотно, яке зображує небо і кілька рожевих повненьких янголяток.

Фредерік повертається до трупи і в якійсь сюрреалістичній манері примушує її хором повторити куплет.

ТРУПА (повторює куплет).

Як ти вбити солдата

Чи жандарма схотів,

Буде шуму багато,

Та бенкет почуттів.

Потім, остаточно осмілівши, Фредерік видирається на якийсь золотий трон у хмарах і повертається до публіки, яку також примушує так само проскандувати.

ТРУПА І ПУБЛІКА (співають куплет).

Як ти вбити солдата

Чи жандарма схотів,

Буде шуму багато,

Та бенкет почуттів.

У цей момент, знову на знак Фредеріка декорація валиться вперед. Але нікого з акторів не притискає, бо вони розташовані точно в тих місцях, де в декорації зроблені отвори.

Хитрий Фредерік, зі спини, знову бере трохи тютюну, повертається до публіки і підморгує їй.

ФРЕДЕРІК. Завісу!

Завіса опускається над "Постоялим двором Адре".

ЗАТЕМНЕННЯ

ДЕВ'ЯТА КАРТИНА

Те ж саме, але з протилежного боку.

Коли завіса підіймається, ми бачимо зі спини трупу, яка кланяється глядачам — помітним, як тіні в глибині.

Це справжній успіх. Зал тріумфує. Зробивши комічну карикатуру на мелодраму, Фредерік викликав ентузіазм публіки.

АНТУАН (радісно, піднімаючи завісу). Одинадцять викликів!

Актори знову кланяються.

Завіса опускається і підіймається знову.

АНТУАН. Дванадцять викликів!

Актори схиляються. Завіса опускається.

ФРЕДЕРІК (Антуану, роблячи знак знову підняти завісу). Де дванадцять, там і тринадцять.

І справді, зал знову аплодує трупі.

Коли завіса театру "Фолі-Драматік" падає остаточно, на сцені реакції розділилися. Такі актори, як Манірниця чи Ля Крессонньєр, розгнівані, бо не змогли зіграти свою власну гру, негайно йдуть. Натомість Фредерік, Фірмен і Панна Жорж у захваті.

Молодий Дужі пристрасно цілує руку Панни Жорж, яка дозволяє йому це із задоволенням.

Арель і Кюссонне, обливаючись потом, добираються до сцени.

АРЕЛЬ. Браво! Браво! Як подумаю про те, що ніхто не хотів мене слухати, коли я передрікав щасливу долю цієї п'єси…

ФРЕДЕРІК. Так, тільки довелося переробити мелодраму у фарс, щоб її можна було грати!

КЮССОННЕ (підходить, збуджений). Це тріумф! Тріумф!

ФРЕДЕРІК. Побажаймо, щоб цей тріумф переріс в успіх.

КЮССОННЕ. Браво, дорогий мій Фредеріку, тисячу раз браво. Ви показали себе майстром!

ФРЕДЕРІК (кланяється). О, актор ніщо без гарного тексту.

КЮССОННЕ. Дякую! Дякую! Особливо мені сподобались ваші паузи.

ФРЕДЕРІК. Природно: адже вони мої.

Кюссонне не помічає каверзи і звертається до всіх.

КЮССОННЕ. Яке велике одкровення — цей вечір! Ви зрозуміли, що сталося? Виявляється, я комік, а я про це не знав.

ВСІ. Справді?

ФРЕДЕРІК (велично). О, так, деякі генії мимоволі приховують цілі пласти розуму, так що частина з них іноді лишається невідомою для них самих.

КЮССОННЕ. Саме це я нині відчув.

ФРЕДЕРІК (Арелю, крізь зуби). Виведи його, бо я його вб'ю.

КЮССОННЕ (Панні Жорж). Панно Жорж, дорога моя найдивовижніша актрисо, чи можете ви дарувати милість — один цілунок.

ПАННА ЖОРЖ. Мені дуже жаль, добродію, але я вже роздала всю милостиню бідним.

Вона виходить, під руку з Дужі, лишаючи Кюссонне у жалюгідному стані.

АРЕЛЬ (поспішає до Кюссонне). Дорогий великий авторе, чи не піти нам привітати наших поетів? Ламартін, Віньї, Дюма і Віктор Гюго чекають на нас у фойє.

КЮССОННЕ (виходячи). О, Віктор Гюго, це ж така знаменитість...

Фредерік лишається на сцені майже наодинці. Несподівано він витягує якийсь фрагмент декорації і знаходить за ним Манірницю, яка активно цілується з Парізо.

Заскочені, вони завмирають і дивляться на Фредеріка великими винуватими очима.

Деякий час Фредерік мовчить, потім холодно запитує.

ФРЕДЕРІК. Пробуєш позбавити його акценту?

Манірниця спробувала було заперечити, але Фредерік зупиняє її владним жестом.

ФРЕДЕРІК. Геть!

Манірниця і Парізо квапливо залишають сцену. Знесилений, Фредерік падає на старий диван.

ФРЕДЕРІК (самому собі, здивований). Але ж я зовсім не страждаю від цього... Це мене трохи чіпляє, дратує, злить, але, якби я грав ревнивця в якійсь п'єсі, то, без сумніву, відчував би більше емоцій... Моє серце б'ється сильно лише в театрі. То де ж правда, а де брехня? Реальність правдоподібна, але ілюзія достовірніша. Життя здається мені наповненим лише тоді, коли я граю. Може, я народився якось боком?

Він охоплює руками голову, і, як і раніше, повертаються його спогади...

Фредерік-хлопчик з'являється у глибині сцени, його матір гнівається і лає його, прасуючи білизну.

МАТИ. До театру, театру? Мій бідолашний Фредеріку, невже ти гадаєш, що такий як ти, годиться для театру?

ФРЕДЕРІК-ХЛОПЧИК. Вчитель каже, що я здібний.

МАТИ. Він у цьому нічого не тямить! От я знаю, що це таке — актор! Це такий, як пан Тальма з Комеді-Франсез, якому я прасую білизну. Так от, повір мені, коли я бачу його білизну: чи то батистові сорочки, чи то метисові простирадла, я дуже добре знаю, що він — не такий, як ми.

ФРЕДЕРІК (вперто). Я хотів би спробувати грати.

МАТИ. Мій бідолашний Фредеріку, з таким обличчям, як у тебе!

ФРЕДЕРІК. І що?

МАТИ. Та поглянь на себе: ти ж просто бридкий, мій бідолашний Фредеріку, ти ні на що не схожий.

ФРЕДЕРІК-ХЛОПЧИК (у відчаї). Це неправда.

МАТИ. Невже ти гадаєш, що люди тебе полюблять? Згадай свого брата, от він був гарний. От він міг би стати актором. Він — так! Але ти!

ФРЕДЕРІК-ХЛОПЧИК (у сльозах). Мамо, але я ж не винен, що мій брат помер.

МАТИ. Замовкни. Він був ангелом, а ти нічого не вартий.

ФРЕДЕРІК-ХЛОПЧИК (приголомшений такою жорстокістю). Мамо…

МАТИ (відштовхує його). І врешті-решт, облиш мене, не плутайся ввесь час під ногами… (бурмоче крізь зуби) …точно як твій батечко… ти не здатен викликати любов до себе… Ох, ні, щоб тебе любили — на це ти не здатен…

З глибини сцени з'являється Береніка.

Видіння матері і хлопчика зникає.

Береніка мовчки перетинає сцену, наближається до Фредеріка і ніжно шепоче йому на вухо.

БЕРЕНІКА. Пане Леметре, я закохалася у вас у той день, коли мені виповнилося п'ятнадцять років. Це було так сильно, що я не могла вимовити й слова. Просто приходила щодня до театру. Через ваші ролі я пізнала вас слабким, втраченим, тріумфуючим, цинічним, хижим, легковажним, шляхетним, божевільним… я бачила, як ви даруєте вашу душу, ваше тіло, вашу силу — без ліку. І щовечора публіка мала право на всього вас дощенту. І щовечора я думала: тепер, коли він усе віддав, хто ж поверне йому це у відповідь? Чи є усмішка і руки, які чекають на нього? Чи зрештою, коли падає завіса, йому лишається лише самотність? І боротьба?

Фредерік дивиться на неї приголомшений.

БЕРЕНІКА. Нещодавно мене хотіли видати заміж. Мені запропонували нареченого, такого ж довершеного, як швейцарський складаний ніж. І лише сказавши йому "ні", я збагнула, що кохаю вас. Ну от, я і мовила це слово.

Фредерік ніжно бере її за руку. Вона не опирається, але, здається, готова знепритомніти.

БЕРЕНІКА (тремтить). Що є в мені такого, щоб покохати мене? Чим я краща за інших? Мені тривожно за вас. Я не буду коханкою, радше я стану другом, братом, батьком, чоловіком. Я буду чоловіком. Я тут для того, щоб вас утішити і заспокоїти.

Вони хочуть поцілуватися, їхні губи майже торкаються. Фредерік насилу бореться з цим бажанням.

ФРЕДЕРІК. Не варто мене любити, моя маленька. Ти ніколи не знатимеш, із ким розмовляєш. Я не можу відповідати за всіх Фредеріків Леметрів, яких ти зустрінеш.

БЕРЕНІКА. Тоді я стану вас зраджувати з усіма Фредеріками Леметрами, яких ви мені представите.

ФРЕДЕРІК. В мені немає сталості, я навіть не впевнений, що існую. Напевне я став актором, тому що був прозорим, я не бачив себе у дзеркалах, я навіть не помічав сина прачки…

БЕРЕНІКА. Ви не схотіли залишатися сином прачки, може, тому що надто сильно любили прачку, а вона вас не любила…

Фредерік дивиться на неї здивовано. Вона відчиняє в ньому потайні дверцята. Він приголомшений.

Нарешті вони цілуються.

Потім Фредерік клацає пальцями і, нібито завдяки магії, диван, на якому вони сидять, легко підіймається до колосників.

Вони зникають у високості театру, як пара міфічних богів.

Сцену раптово заповнює натовп поліцейських, цього разу справжніх поліцейських, які кидаються все обшукувати. Арель, у паніці, бігає за ними.

АРЕЛЬ. Панове, панове, що сталося?

НАЧАЛЬНИК СЛУЖБИ БЕЗПЕКИ. Ми шукаємо молоду дівчину, яку щойно викрали.

АРЕЛЬ. Але чому ви шукаєте її в моєму театрі?

НАЧАЛЬНИК СЛУЖБИ БЕЗПЕКИ. Є свідок. За його свідченням, вона знаходиться тут.

АРЕЛЬ. Як її звуть?

НАЧАЛЬНИК СЛУЖБИ БЕЗПЕКИ. Береніка де Ремюза. Єдина дочка Міністра внутрішніх справ. Уся поліція Франції збилася з ніг.

АРЕЛЬ. Береніка? Шлях би мене трафив!

І поки поліцейські перевертають все на сцені догори дригом, опускається завіса.

КІНЕЦЬ ПЕРШОЇ ДІЇ

ДІЯ ДРУГА

ДЕСЯТА КАРТИНА

Сцена "Фолі-Драматік".

Закінчується вистава "Постоялий двір Адре".

Трупа вдесяте виходить кланятися. Деякі хочуть нарешті повернутися в куліси.

ФРЕДЕРІК (слухаючи аплодисменти). Залишіться. Залишіться, вони ще трохи аплодують.

Справді, завіса піднімається у відповідь на галасливі аплодисменти.

Актори знову кланяються.

Завіса опускається.

ФРЕДЕРІК (іншим). Цього разу вже можете розходитися, більше не буде.

Актори виходять.

ФРЕДЕРІК (Панні Жорж, пошепки). Зостанься.

Потім він робить Антуану знак підняти завісу.

Зал вибухає аплодисментами, коли бачить цих двох зірок на сцені.

Фредерік і Панна Жорж розкланюються, сп'янілі успіхом. Завіса опускається.

МАДЕМУАЗЕЛЬ ЖОРЖ (насолоджується, слухаючи зал). Ще аплодують.

Вона подає Антуану знак підняти завісу.

Але в той самий момент, коли завіса доходить до колосників, Фредерік зникає. Жорж лишається на сцені одна. Вона, радісна, розкланюється.

Проте, публіка після кількох вітальних оплесків їй, знову вимагає Фредеріка.

Жорж робить знаки в темряву, щоб Фредерік вийшов ще привітати.

Ясна річ, він не виходить миттєво, змушуючи себе почекати.

АНТУАН. Виходьте, пане Фредеріку.

ФРЕДЕРІК (спокійно). Нехай дозріють, Антуане, хай дозріють.

Публіка стомлена, шум поступово стихає.

Панна Жорж з приклеєною посмішкою помалу починає закипати.

Але в той момент, коли аплодисменти неначебто вже зовсім захлинулися, Фредерік вистрибує на сцену. І зал вибухає криками радості, топає ногами, стукає кріслами, і врешті-решт, встає на ноги.

Фредерік зображує здивування, вдає, що не вірить своїм очам, чим захоплює зал іще більше.

Нарешті, Фредерік і Жорж кланяються востаннє. Аплодисменти вщухають.

Виставу закінчено.

Береніка вискакує з куліс і кидається в обійми Фредеріка, як і щовечора.

Панна Жорж і молодий Дужі теж обнімаються.

ФРЕДЕРІК (зітхає). Ах, наскільки краще ми б грали комедію, якби не гналися за аплодисментами.

Жорж підтверджує це нахилом голови, Дужі пристрасно дивиться на неї.

ДУЖІ. Щойно, в останньому акті, тієї миті, коли ви взнаєте правду, ви були такі гарні…

ЖОРЖ (червоніючи). Справді? Перепрошую, мій милий Дужі, я зробила це ненавмисне.

ФРЕДЕРІК. Скажи мені, Дужі, малий, ти, часом, не закоханий?

Дужі стає пурпуровим. Жорж також.

ЖОРЖ. Ах, я починаю старіти, молодість мене лякає.

Арель входить дуже веселий, з вулиці, у вуличному пальто.

АРЕЛЬ. Як пройшла вистава?

БЕРЕНІКА. Дуже добре.

ФРЕДЕРІК. Але де ти був?

АРЕЛЬ. Ах, друзі мої, я був змушений вас зрадити, я мав піти до Порту-Сен-Мартен. Але, зізнаюся, що не шкодую: Бокаж зворушив мене до сліз.

ФРЕДЕРІК (з гримасою). Бокаж?

АРЕЛЬ. Так, великий Бокаж.

Фредерік удав, що не помітив, як вихваляють його суперника.

ДУЖІ. Дивно, що ви говорите про нього, якраз учора я бачив його у своєму екіпажі.

ФРЕДЕРІК. Його найкраща роль.

АРЕЛЬ. І як там справи з "Робером Макером", цим продовженням "Постоялого двору "Адре""?

ФРЕДЕРІК. Завтра ми будемо готові. Я примусив Кюссонне переробити фінал.

ПАННА ЖОРЖ (песимістично). Безнадійне завдання. Він дурний, як пень.

ФРЕДЕРІК. Під пнем іноді заховані скарби.

Вони сміються. Арель виходить. Фредерік пристрасно дивиться на Береніку.

ФРЕДЕРІК. Ви тільки погляньте на мій коханий гріх, вона ще прекрасніша, коли сміється.

ЖОРЖ. Так, але якби я мала таку зовнішність, я б ніколи не зробила кар'єру.

БЕРЕНІКА. Ви не маєте права так говорити, Панно Жорж, вічно ви себе недооцінюєте і лаєте, а я, навпаки, вважаю, що…

ФРЕДЕРІК. Ні, Жорж хоче сказати, що у театрі врода — це майже недолік. Бо фізична краса здатна розказати нам лише одну історію, одну-єдину.

ЖОРЖ. В кожному разі, після кількох років гри обличчя актора більше не має рис, воно стає піском, на якому пишуть і потім все стирають різні персонажі. (З симпатією дивиться на Береніку). Я вами захоплююсь, моя маленька, я співчуваю вам, але ж і ви захоплюєтеся мною. А якби я була вами, то була б страшенно ледачою, і ніколи б не стала тією старою курвою Панною Жорж. (Бере себе в руки). Добре, досить базікати про театр. (Підіймається). Дужі, чи не поможете мені трохи розпустити корсет?

ФРЕДЕРІК (сміється). Хіба у тебе немає служниці?

ЖОРЖ. Вона ще колючіша за нього.

Виходить під руку з Дужі. Фредерік ніжно цілує Береніку в губи.

БЕРЕНІКА. Я щаслива.

ФРЕДЕРІК. Чому ти мені це кажеш?

БЕРЕНІКА. Тому що ти збирався спитати мене про це. (Вони знову цілуються). Я приготувала нам вечерю закоханих. Перевдягайся швидше!

ФРЕДЕРІК. Чому першого дня ти приховала від мене, що ти — дочка барона де Ремюза?

БЕРЕНІКА. Мені здається, якби я проголосила себе дочкою Міністра внутрішніх справ, це б не сприяло створенню збудливої атмосфери між нами. (Вони цілуються). Мені хотілося, щоб ти вважав мене жінкою твого кола, я не хотіла тебе лякати.

Чути, як на сходах, які ведуть до гримерок, помреж стукає палицею і кричить: "Панна Жорж! Панна Жорж!"

БЕРЕНІКА. Чому Антуан завжди йде попереду Панни Жорж і стукає палицею об підлогу?

ФРЕДЕРІК. Він вважає, що як перший камергер театру, має надати цю честь королеві театру; але, на мою думку, він просто перевіряє міцність підлоги на її шляху.

Обидва сміються. Береніка встає.

БЕРЕНІКА. Я піду запалювати свічки. Приєднуйся до мене швидше.

Вона виходить легкою ходою.

Фредерік починає збирати частину свого реквізиту на столик помережа.

Кюссонне висовує голову на сцену.

КЮССОННЕ. Пане Леметре, ви ще тут? Я біг швидше вітру, щоб передати вам останні репліки "Робера Макера".

ФРЕДЕРІК. Ах, браво, Кюссонне. Яка стрімкість!

КЮССОННЕ. У вас буде час вивчити їх назавтра?

ФРЕДЕРІК. Ви знаєте, що ваша проза швидко вчиться.

КЮССОННЕ (вважає за краще не наполягати). Уявіть собі, що я подружився з Альфредом де Віньї. Ми п'ємо з ним чай, говоримо про мистецтво, літературу. Зізнаюсь, що мені трохи жаль його. (Відповідаючи на здивування Фредеріка). Так, йому так важко пишеться. З такими стражданнями.

ФРЕДЕРІК. Мій любий Кюссонне, не всі ж володіють вашою вражаючою легкістю. Деякі курки роздирають свої дупи в кров, аби знести яйця... а іншим народити їх... це все одно що пукнути.

Кюссонне не дуже добре розуміє, як на це реагувати, але Фредерік не лишає йому часу для роздумів.

ФРЕДЕРІК. До побачення, дорогий друже. Я уявляю, як ви втомилися, ідіть швидше, щоб дати відпочити вашому генію на подушках пані Кюссонне. До побачення.

Кюссонне виходить.

Фредерік збирається піти до себе в гримерку, коли раптом із тіні виринає чоловік.

Фредерік зупиняється.

Тінь наближається.

Це барон де Ремюза, його обличчя закрите, він нервово крутить ціпок рукою в рукавичці.

РЕМЮЗА. Пан Фредерік Леметр.

Чоловіки оцінюють один одного.

ФРЕДЕРІК (холодно). Я чекав на ваш візит. І я його боявся.

РЕМЮЗА. Мені він також неприємний.

ФРЕДЕРІК. Сідайте, пане… як я маю вас називати? Пан Міністр чи пан Батько?

РЕМЮЗА. Сподіваюся, що батькові не доведеться звертатися до міністра.

ФРЕДЕРІК. Насправді, це було б неелегантно. (Ремюза дратує ця ремарка). Ми б могли піднятися в мою гримерку, але і тут я почуваюсь, як у себе вдома. (Пауза). Отже?

РЕМЮЗА. Вочевидь я не прошу у вас новин про мою дочку.

ФРЕДЕРІК. Не просіть. Бо я розповім добрі новини, а це вас розлютить.

РЕМЮЗА. Послухайте, Леметре, я відразу почну з мети: ви маєте негайно припинити ваш зв'язок.

ФРЕДЕРІК. Абсолютно згоден.

РЕМЮЗА. Перепрошую?

ФРЕДЕРІК. Мені здається, справді скандальним те, що ваша дочка, приготовлена до заміжжя своїм бездоганним вихованням, із такої поважної сім'ї, яку поважає сам король, чия молодість складає безцінне надбання ваших світських ігрищ і ваших перспектив на кар'єру, втрачає соціальні переваги цнотливості у скандальному нелегальному зв'язку, майже адюльтері з нерівнею — ні за рангом, ні за віком.

РЕМЮЗА (украй здивований). То ви згодні!

ФРЕДЕРІК. Ще б пак! Якщо дочки аристократії почнуть віддаватися почуттям і поводитися, як швачки, якими ж моральними правилами керуватимуться ті самі швачки? Спершу покаже свого носа анархія, а згодом і війна.

РЕМЮЗА. Отже, ви покладете край вашому зв'язку з моєю дочкою.

ФРЕДЕРІК. Саме так.

РЕМЮЗА. Ви її вже розлюбили?

ФРЕДЕРІК. Я? Розлюбив… ви жартуєте… Швидше попросіть коло перетворитися на трикутник. Але вашу точку зору я розумію.

РЕМЮЗА. Тоді… тоді… тим краще… Ах, мій дорогий Фредеріку, я дуже радий. Я й не розраховував зустріти таке розуміння, я…

Він сумнівається… потім подає йому руку. Фредерік радісно тисне її.

ФРЕДЕРІК. Ви можете мені довіряти… (Він чекає, потім вимовляє з насолодою). …дорогий мій тестю…

Барон де Ремюза відсмикує руку, ніби щойно обпікся.

ФРЕДЕРІК. Цей зв'язок дав мені впевненість у собі, але далі він не може тривати. (Барон де Ремюза ще відступає). Дорогий бароне, я прошу у вас руки вашої дочки.

РЕМЮЗА. Ви марите.

ФРЕДЕРІК. Ми любимо один одного.

РЕМЮЗА. Мені на це наплювати.

ФРЕДЕРІК. Вона щаслива зі мною. Я зроблю її щасливою.

РЕМЮЗА. Ніхто вас не просив про це.

ФРЕДЕРІК. Так, вона.

РЕМЮЗА. Вона сама не знає, чого вона хоче.

ФРЕДЕРІК. Так запитайте її.

РЕМЮЗА. Пане Леметр, припиніть грати. Невже ви справді вірили, що я дам свою згоду на цей шлюб?

ФРЕДЕРІК. Ні секунди. Але ми обійдемося й без цього.

РЕМЮЗА. Я накажу заарештувати вас.

ФРЕДЕРІК. Накажіть! Ми ніколи не зможемо домовитися, бароне. Ви, ви представник порядку, ви займаєтеся шлюбами; а я займаюся любов'ю, а любов — поза законом, це небезпечний звір, бароне, який зіштовхує тих, хто не мав би зустрітися, а тим більше поєднатися.

РЕМЮЗА. Або відмова, або камера.

ФРЕДЕРІК. Невже ви гадаєте, що ваші загрози мене зупинять? Ваш зять вартий більшого, тестю.

РЕМЮЗА (голосно). Панове, прошу!

Негайно з'являються двоє поліцейських.

РЕМЮЗА. Арештуйте пана Фредеріка Леметра.

Фредерік дає себе схопити і надіти наручники. Перш ніж вийти за двері, він між іншим питає у поліцейських.

ФРЕДЕРІК. Котра година?

ПОЛІЦЕЙСЬКИЙ. Пів на дванадцяту.

ФРЕДЕРІК. Пів на дванадцяту? Чудово. Я слідую за вами.

Виходить перед чоловіками.

Барон де Ремюза вискакує і зупиняє його.

РЕМЮЗА. Що таке? Що має статися о пів на дванадцяту? Панове, поверніть полоненого.

Поліцейські повертаються з Фредеріком.

РЕМЮЗА. Чого це ви раптом запитали про час? (Фредерік мовчить). Коли тебе арештовують, не питають про час.

ФРЕДЕРІК. А я — так.

РЕМЮЗА. Що за цим криється?

ФРЕДЕРІК. Ви і справді хочете знати? Відішліть цих двох. (Барон робить поліцейським знак віддалитися). А перед тим накажіть їм мене звільнити.

Барон зітхає, але виконує це.

Поліцейські звільняють Фредеріка і виходять.

Фредерік і Барон лишаються наодинці.

РЕМЮЗА. Сподіваюся, що ви цим не скористаєтесь?

ФРЕДЕРІК. Щоб зробити зло? Ви мене випередили, перевага на вашому боці. (Пауза). Якщо опівночі я не зустрінуся з однією особою, завтра вранці всі газети опублікують оголошення про моє весілля з Панною Беренікою де Ремюза. Тоді Париж добряче посміється, коли дізнається про мій арешт! Міністр

внутрішніх справ подає руку постраждалому батькові: це дасть привід для веселих коментарів.

РЕМЮЗА. Чорт!

ФРЕДЕРІК. Заспокойтесь, кумедне більше не вбиває на смерть, інакше б Париж перетворився на цвинтар.

РЕМЮЗА. Я примушу журналістів мовчати!

ФРЕДЕРІК. Але чи вдасться вам примусити мовчати вашу дочку? (Він підходить, посміхаючись). І потім, я боюсь, що ви недооцінюєте реальні сили супротивника, пане міністре Внутрішніх Справ. Ви маєте у своїх руках владу, але я маю славу. Вас бояться, а мене обожнюють. Народ обожнює любовні історії і потішається над ошуканими батьками, як і над зрадженими чоловіками… легко здогадатись, на чий бік він пристане.

РЕМЮЗА. Який же ви мерзотник!

ФРЕДЕРІК. Е… ваш зять не може бути бозна-ким, татусю!

Барон де Ремюза ледь стримується, аби не вдарити його ціпком. Він уже не може себе контролювати.

РЕМЮЗА. Врешті-решт, пане Леметр, я звертаюсь до вашого здорового глузду і вашої честі. Моя дочка не може вийти заміж за вас.

ФРЕДЕРІК. А що, власне, треба, щоби стати чоловіком? Дві руки, щоб пестити і захищати, багато любові в серці і трохи грошей у кишені? Я все це маю.

РЕМЮЗА. Ви не з нашого кола.

ФРЕДЕРІК. Я зі свого кола, і в ньому немає нічого ганебного.

РЕМЮЗА. Яке ваше походження?

ФРЕДЕРІК. Я народжений від жінки. Мені цього досить.

РЕМЮЗА. А ваш батько?

ФРЕДЕРІК. Я ніколи не знав його, я його єдиний підпис.

РЕМЮЗА. Зрозумійте нарешті, що за таких умов…

ФРЕДЕРІК. Що? Байстрюк! Якщо від цього виникають проблеми, то лише для мене, тільки для мене одного. Я син чоловіка і жінки, і вам цього досить. Так, невідомо, яка кров тече в моїх жилах? У цьому різниця між людьми з народу і аристократами. Моя кров не пам'ятає, звідки тече. А ваша носиться з усіма своїми гербами, генеалогією, хроніками, і саме вам доводиться нести відповідальність за численні покоління рвачів, бандитів, убивць і узурпаторів! Справді, я не маю такої переваги, моя кров має коротку пам'ять!

РЕМЮЗА. Врешті-решт, погляньте на себе: ми з вами однолітки!

ФРЕДЕРІК. Омолодіться, і я буду наслідувати вас! (Пауза, більш важка). Пане де Ремюза, так, я вашого віку, тобто віку батька Береніки. І я усвідомлюю: якщо вона закохалася в такого зрілого чоловіка, то, можливо, тому, що той зрілий чоловік, який мав би дати їй усю ніжність і захоплення світом, її батько, не дав їй цього раніше!

РЕМЮЗА. Я вам не дозволю!

ФРЕДЕРІК. Зі мною вона надолужує втрачене. І з цієї точки зору я мав би вам подякувати.

Барон де Ремюза одягає рукавички і збирається піти.

РЕМЮЗА. Можливо, я був поганим батьком, добродію, але повірте, що цього вечора я намагався бути добрим батьком. Даремно ви вважаєте, що я думаю лише про вигідні шлюби, спадщину, титули; ні, я думаю також і про щастя Береніки. Вона мала вийти заміж за герцога Йоркського. Я припиняю будь-яке переслідування, я прагну тільки поговорити зі своєю дочкою, без особливої надії на успіх, ясна річ, і, отже, я залишаю її вам, пане вільний чоловік. Але перед тим як піти, я маю одне питання, одне-єдине.

ФРЕДЕРІК. Так?

РЕМЮЗА. Скільки часу зазвичай тривають ваші кохання?

Це питання ставить Фредеріка у глухий кут.

РЕМЮЗА (відчувши, що перевага на його боці). Я не сумніваюся, що на початку кожного зв'язку ви переконані, що знайшли жінку вашого життя. Пристрасні темпераменти, як правило, схильні до засліплення: вони змішують інтенсивність почуття з його вічністю. Ви вважаєте, що можете читати майбутнє у теперішньому, але ви бачите там лише себе і власні миттєві бажання. Тоді скажіть мені, пане Леметр, скільки часу тривають ваші кохання? "Востаннє", звичайно... Ви жертва рими.... Так скільки?

ФРЕДЕРІК. Неможливо порівнювати Береніку з іншими жінками, яких я знав раніше.

РЕМЮЗА. Ясна річ, Береніка інакша. Але ви самі? Чи ви змінились? (Пауза, Фредерік не відповідає). Коли ви говорили, що у вашої крові коротка пам'ять, ви мали рацію, добродію. Я б тільки додав, що ця кров, забудькувата і безпам'ятна, вона тече дуже сильно, дуже швидко, і надто шалено, щоб утворити щось спокійне, міцне і певне. Це бурхливий потік, що прориває дамби, він руйнує, він нічого не творить. (Пауза). То скільки ж тривають ваші кохання?

Фредерік мовчить. Барон де Ремюза розуміє, що перевага відтепер на його стороні.

РЕМЮЗА. Ви так сильно переконуєте, з такою силою — ви просто підмінюєте правду силою. Тож подумайте про це наступного разу, коли мовите "назавше" перед Беренікою, бо вона, вона почує саме "назавше", а ви будете думати лише про "тепер". До побачення, пане Леметр.

Він виходить.

Фредерік лишається нерухомий, затамувавши подих. Ремюза справді зачепив його.

Входить Панна Жорж, елегантна, сяюча, відмінна від тієї, що була зазвичай.

ЖОРЖ. Я прийшла з тобою попрощатися, мій любий Фредеріку. (Пауза). Малий везе мене до Італії.

ФРЕДЕРІК. А як же завтра? Прем'єра Робера Макера?

ЖОРЖ. Я домовилася з Арелем. Мою роль візьме Манірниця. Вона її вже знає. В кожному разі для тебе це вигідно.

ФРЕДЕРІК. Твоя правда.

ЖОРЖ (пауза). Малий мене обожнює.

ФРЕДЕРІК (як сомнамбула). Я щасливий за тебе, моя старенька Жорж.

ЖОРЖ. Мені не варто було погоджуватись на Італію. Здається, там постійно світить лимонне сонце. Боюся, щоб мій малий не розгледів, на що я схожа.

ФРЕДЕРІК. Шукай тінь.

ЖОРЖ. Я прикрила всі мої капелюхи газом, він бачитиме мене лише через чотири шари мусліну. (Вона всміхається). Та це не заважає мені тішитись.

ФРЕДЕРІК. Подорож до Італії, це, певно, недешево, як ви з цим впораєтесь?

ЖОРЖ. Я продала брошку, яку мені подарував імператор. (Зітхає). Це була остання коштовність, яка зосталася мені від Наполеона. Тепер я бідна.

ФРЕДЕРІК. Ти щаслива, моя старенька Жорж?

ЖОРЖ. У нього така пружна шкіра. Зранку, як то кажуть, наче в немовляти. І запах молодого чоловіка лине від його рук і стегон, коли ми кохаємось. Пристрасть… я говорила про неї на

сцені, я її зображувала, але я її не знала; тепер вона повернулась до мого життя.

ФРЕДЕРІК. Знаєш, що ти помолодшала?

ЖОРЖ. Я не помолодшала, але я перестала старіти. (Сумно усміхається). Уже кілька років поспіль я навмисне гладшаю, не фарбуюсь, не доглядаю себе як слід. Коли я зрозуміла, що вже не зможу видавати себе за молоду дівчину, мені схотілося прискорити біг років.

ФРЕДЕРІК. Чому?

ЖОРЖ. Я вважала за краще бути наймолодшою серед старих, аніж найстарішою серед юних. (Прямує до дверей). Знаєш — він хоче мене. (Пауза). Щодня.

Фредерік ловить її на самому порозі.

ФРЕДЕРІК. Жорж! Скільки часу тривають мої кохання?

Жорж дивиться на нього зі здивуванням.

ФРЕДЕРІК. Відповідай, Жорж, я тебе прошу.

ЖОРЖ. Але я не знаю, я не історик. (Роздумує). Рік… Щонайбільше півтора… Повернення того самого сезону зазвичай фатальне для твоїх кохань.

ФРЕДЕРІК. А як ти гадаєш, Жорж, ти не думаєш, що колись я зможу покохати… назавше?

ЖОРЖ (вибухає сміхом). Навіщо ти мелеш дурниці? Що ти таке кажеш? Ти що, репетируєш роль?

ФРЕДЕРІК. Жорж! "Назавше"! Чи взагалі це можливо: "назавше"?

ЖОРЖ (жорстко). Ми актори, Фредеріку, тобто найрозсудливіші люди на землі, бо ми знаємо те, що інші приховують. Ми знаємо, що ми ніщо, ми не маємо той чи інший характер, ми вибираємо його собі й імпровізуємо залежно від ситуації; ми знаємо те, чого жоден філософ не знає; що можна думати про різне водночас; що можна сказати "я тебе кохаю", помітивши прищик на носі, або сказати "я тебе ненавиджу", думаючи, що час змінити черевики. Ми знаємо, що небо мінливе, що руйнується навіть камінь, що за три секунди ми відчуємо зовсім інше почуття, не таке як зараз, що від сміху до сліз — один рух стегна; ми знаємо непостійність, неуважність, уривчастість істот і речей; знаємо, що "назавше" — це лише бажання, а "ніколи" — зітхання.

ФРЕДЕРІК. Жорж, ти забираєш у мене надію. Я хотів би кохати Береніку.

ЖОРЖ. Боюся, що кохати — назавше зостанеться лише бажанням кохання.

Вона виходить.

ЗАТЕМНЕННЯ

ОДИНАДЦЯТА КАРТИНА

Фойє театру Фолі-Драматік.

Піпле у процесі приготування коктейлю за стійкою бару.

Вбігає Береніка з газетами в руках.

БЕРЕНІКА. О, Піпле! А де Фредерік?

ПІПЛЕ. Він вийшов на хвильку в крамничку. А я готую йому гаряче вино. Мені здалося, що він дуже нервовий. Це б мало бути через прем'єру "Робера Макера". Йому так хочеться, щоб це продовження було б так само успішним, як і "Постоялий двір Адре".

Береніка розкладає газети на стійці бару.

БЕРЕНІКА. Поглянь, що пишуть газети.

ПІПЛЕ (із здивуванням читає). Ви одружуєтеся з Фредеріком!

БЕРЕНІКА. Я щойно про це дізналась!

Вона вибухає сміхом.

ПІПЛЕ (почухавши потилицю). Так, оригінально, як для пропозиції руки і серця!

У цю мить входить Фредерік, одягнений у костюм Робера Макера, закінчуючи складати речі до своєї торбинки.

Береніка кидається йому на шию.

БЕРЕНІКА. Ти одружуєшся зі мною!

ФРЕДЕРІК. Я?

БЕРЕНІКА. Так написано в газетах.

ФРЕДЕРІК. Треба завжди вірити тому, що пишуть у газетах.

Береніка сміється від щастя.

Піпле скористався цим, щоб непомітно щезнути.

ФРЕДЕРІК. Ти рада?

БЕРЕНІКА. Дуже. (Пауза). Але я відмовляюсь, ясна річ.

ФРЕДЕРІК. Перепрошую?

БЕРЕНІКА. Я не хочу виходити за тебе заміж.

ФРЕДЕРІК. Береніко!

БЕРЕНІКА. Ми не повинні піддаватися жодному примусу, нічому зовнішньому. Ти любиш мене тільки тому що знову приймаєш це рішення щоранку — любити мене.

ФРЕДЕРІК (тривожний). Але шлюб може створити захист.

БЕРЕНІКА. Захист від чого? Від кого? Якщо нас покине кохання, все буде скінчено.

Фредерік не хоче це чути.

ФРЕДЕРІК. Ти дуже довірлива зі мною. Я лише актор, тобто останній чоловік, якому варто довіряти. Я не здатен

розпізнати, чи я граю, чи брешу, адже щирість складає частину мого фаху. Я постійно спостерігаю за собою. Ти знаєш, що на похороні своєї матері мені вдався чудовий крик болю? Так от, щойно я закричав, я вже почав його досліджувати, аналізувати засоби його відтворення… Я — чудовисько, Береніко.

БЕРЕНІКА. Я тебе не слухаю.

ФРЕДЕРІК. Мені завше жилося легко, бо я ніколи не мав нічого справді важливого, крім свого мистецтва. У найгострішу мить своїх стосунків із жінкою, у ліжку чи в суперечці, я завше можу відсторонитися і сказати собі: я досліджую. Саме тому я не вельми жалую акторів. Коли я бачу, як плаче Манірниця, я кажу собі: вона вивчає страшенну тугу від розлуки. Почувши, як Жорж стогне, як дебютантка, під ударами стегон Дужі, я думаю: вона вивчає насолоду. Коли я уявляю власну печаль того дня, коли ти мене покинеш, я думаю: я вивчатиму відчай. Актори сприймають час життя лише як фаховий досвід.

БЕРЕНІКА. Я зміню тебе.

ФРЕДЕРІК. Люди не міняються.

БЕРЕНІКА. Тобі непотрібно уявляти, що ти відчуватимеш, коли я тебе покину, бо я ніколи не піду.

ФРЕДЕРІК. Підеш, якщо я викличу в тобі страх.

БЕРЕНІКА. Однак не піду.

ФРЕДЕРІК. А що б ти зробила, якби дізналась, що я маю коханку?

БЕРЕНІКА. Я б запитала себе, навіщо тому, хто це сказав, городити таку брехню.

ФРЕДЕРІК (схвильований). Ти б запитала себе про нього, а не про мене?

БЕРЕНІКА. Звичайно, про нього, лише про нього. Тобі я довіряю.

ФРЕДЕРІК (тужливо). А якби десять, п'ятнадцять осіб повторили б тобі те саме?

БЕРЕНІКА. Кількість тут нічого не міняє. Я б поверталася до початкової ідеї: навіщо вони вигадують цю зраду? (Пауза). До речі, я чекаю на щось подібне невдовзі. Щастя викликає заздрість; а я ж дуже щаслива, тому мені будуть заздрити. І навіть трохи образливо, що досі ніхто мені нічого такого не казав...

ФРЕДЕРІК. Чого саме?

БЕРЕНІКА. Що ти мене зраджуєш. Може, ми були дуже стримані...

ФРЕДЕРІК. А якби я сам тобі це сказав?

БЕРЕНІКА. Що більше мене не любиш?

ФРЕДЕРІК. Ні, цього я не скажу. Якби я сказав, що тебе зрадив.

БЕРЕНІКА. Я б удавала, що гніваюсь, ти б мене заспокоював, і ми б покохались страшенно пристрасно. Мені

здається, що таким чином я б здійснила твій план: ти б розповів мені цю маячню, щоб викликати мою реакцію.

ФРЕДЕРІК. Ти надто мені довіряєш.

БЕРЕНІКА. Очевидно, більше, ніж ти сам. Але я маю рацію. (Сміється). А тепер я тебе залишу. Мені ж треба вдягнутися на прем'єру "Робера Макера".

Цілує його і виходить, зустрівшись із Арелем, дуже заклопотаним, але веселим.

АРЕЛЬ. Передчуваю успіх. Ми все продали! Для мене самого навіть відкидного стільця не лишилось!

ФРЕДЕРІК. Тим краще для відкидного стільця.

У цей момент із глибини, перетинаючи фойє швидкими кроками, з'являється граф Пієман у супроводі двох поліцейських, зупиняється біля Фредеріка і Ареля. Пієман тримає перед собою королівський указ.

ПІЄМАН. За наказом Короля, показ вистав "Робер Макер" заборонено. Той, хто порушить закон, буде відповідно покараний.

АРЕЛЬ. Шлях би вас трафив!

ПІЄМАН (з ненавистю). Цензуру відновлено. І я зроблю так, що весь ваш репертуар зникне в її надрах.

ФРЕДЕРІК. Падлюка!

ПІЄМАН. Я ж казав вам, що помщуся!

Він виходить разом з двома поліцейськими, радий від справленого ефекту. Арель витирає піт з лиця.

АРЕЛЬ. Мерзотники! Що ж нам робити? Треба рятувати виручку, я ж продав весь зал.

ФРЕДЕРІК. Зіграємо "Антоні".

АРЕЛЬ. "Антоні"? "Антоні"? Отак, без репетиції? Без Жорж чи Дорваля, щоб зіграти Адель?

ФРЕДЕРІК. Ти дуже добре знаєш, що за кілька років Манірниця вивчила всі ролі Жорж, сподіваючись на нежить, грип чи ще бозна що...

АРЕЛЬ. "Бозна що"... Це я дуже добре знаю. Вона кілька разів намилювала сходи, щоб Панна Жорж зламала собі шию. Саме тому Панна Жорж і попросила Антуана завше йти попереду, стукаючи по підлозі.

ФРЕДЕРІК (сміється). Браво, маленька Манірнице! Душа справді проста, чесна і пряма, і точно знає, чого хоче.

АРЕЛЬ. "Антоні"... "Антоні"... Піду попередити трупу! (Помічає в коридорі Фірмена). Фірмене, треба перевдягнутися.

Арель стрімко йде, заклопотаний ще більше, ніж зазвичай. На секунду Фредерік лишається на сцені один і кличе сторожа.

ФРЕДЕРІК. Піпле, ти зустрівся з герцогом Йоркським, як я тебе просив?

Піпле поспішає.

ПІПЛЕ. Так, мені вдалося застати його в готелі. От-от він буде тут.

ФРЕДЕРІК. Добре.

Входить Манірниця у супроводі Парізо, щоб взяти келишок у барі.

МАНІРНИЦЯ. Арель вважає, що ти хочеш мені щось сказати.

ФРЕДЕРІК. Манірнице, чи ти знаєш роль Аделі з "Антоні"?

МАНІРНИЦЯ. Звісно, цю насмішницю! Якщо ти хочеш знати правду, то Олександр Дюма написав цю роль саме для мене, і я б її зіграла, якби Дорваль і Жорж не накинулися на неї, як мухи на варення. Я не просто знаю Адель, я і є нею. Можеш не сумніватися: вона перед тобою, справжня Адель, від голови до п'ят!

ФРЕДЕРІК. Це чудово: ти зіграєш її сьогодні ввечері.

Манірниця непритомніє. Парізо її підхоплює.

ПАРІЗО (розгублений). Що мені робити?

ФРЕДЕРІК. Поплещи її по щоках.

ПАРІЗО (пробує). Не діє.

ФРЕДЕРІК. Розстібни застібки.

ПАРІЗО (пробує). Не діє.

ФРЕДЕРІК. Тоді поклади її в крісло і біжи за Жорж до неї додому.

Відразу Манірниця приходить до тями.

МАНІРНИЦЯ (стривожена). Залишся тут. Мені просто треба трохи спиртного.

Вона бере пляшку і п'є з горла великими ковтками.

ФРЕДЕРІК. Дякую, Парізо, можеш залишити нас наодинці?

ПАРІЗО (грає ревнощі з принципу). Я не довіряю.

ФРЕДЕРІК. Годі, не плутай персонажів: рогоносець — то я. (Фредерік протягує Парізо руку. Той вагається). Ти сміливо можеш потиснути мені руку, Парізо, я запевняю тебе: на відміну від корости, талант не заразний.

Ображений Парізо відразу повертається і виходить.

ФРЕДЕРІК (Манірниці). Як твій роман?

МАНІРНИЦЯ. Із ким?

ФРЕДЕРІК. То що? Парізо вже не самотній?

МАНІРНИЦЯ. Парізо — це вже стара історія. Коли ми спимо разом, він дивиться у дзеркало над ліжком. Він милується собою, навіть коли кохається, він захоплюється своїми стегнами, сідницями, спиною.

ФРЕДЕРІК. Може, він більше любить чоловіків?

МАНІРНИЦЯ. Він любить тільки себе.

ФРЕДЕРІК (намагаючись бути люб'язним). А твій учитель співу?

МАНІРНИЦЯ (у поганому настрої). Насправді він лікар.

ФРЕДЕРІК. І як справи у твого лікаря?

МАНІРНИЦЯ. Ти хочеш новин про його здоров'я? Чи ти хочеш почути, що він мене покинув? (Вибухає). Так, покинув, заради однієї хвойди… хористки з Опери, ні, ти уявляєш, покинути мене заради хористки!

ФРЕДЕРІК. І поміть, звісно, він вибрав її зовсім не для того, щоб вона йому щось співала.

МАНІРНИЦЯ (знизує плечима). А ти? І досі зі своєю аристократкою?

ФРЕДЕРІК. Тепер уже ненадовго.

МАНІРНИЦЯ. Тим краще. (Пауза). Бути вірним, вірним як пес, вірним, як незайманий хлопчик, якого щойно позбавили цноти, мені здається, ти застарий для цього: це б справляло враження, ніби ти молодишся, і робило б тебе кумедним.

ФРЕДЕРІК. Мені подобається твоя вульгарність.

МАНІРНИЦЯ. Я знаю, і це обнадіює. (Пауза). Зіграти Адель в "Антоні"! Тисячу раз я читала цю роль своїй костюмерці, а

тепер я її боюсь... На стару Жорж мені начебто начхати, але я мушу визнати: вона таки вміє грати.

ФРЕДЕРІК. Ти забагато думаєш. Довірся інстинкту. (Тихо). У театрі — як у коханні: коли можеш, то ще не вмієш, а коли вмієш, то вже не можеш. (Він лагідно пестить її по щоці). Нічого не бійся. Грай для мене. (Пауза). Як у дебюті.

МАНІРНИЦЯ (ностальгійно). Добрий був час.

Вони дивляться один на одного. Відчувається сильний чуттєвий потяг між ними. Особливо збуджена Манірниця.

ФРЕДЕРІК. Ти ж знаєш, що ти мені подобаєшся.

МАНІРНИЦЯ (дуже схвильована). Не кажи дурниць.

ФРЕДЕРІК (спокусник). Я не тільки кажу дурниці, я їх ще й роблю.

Арель минає фойє, так само на бігу, весь у поту, слідом за ним робітники сцени роздають акторам примірники "Антоні".

АРЕЛЬ. Ось, ми знайшли всі ролі і реквізит для "Антоні". Я послав попередити Олександра Дюма, щоб він дав нам свій дозвіл.

ФРЕДЕРІК. Ви його отримаєте. Він щойно поміняв коханку, а нова коштує йому значно дорожче.

Входить Кюссонне, у повному відчаї.

КЮССОННЕ. Ви чули? Франція прагне вбивати власних поетів.

Театральним жестом Фредерік відкриває обійми.

ФРЕДЕРІК. Кюссонне, друже мій, сюди, до мого серця!

Кюссонне кидається йому на груди, як дитина.

ФРЕДЕРІК (гаряче). Друже мій, Кюссонне, одне тільки слово: браво!

АРЕЛЬ (так само). Так, браво, дорогий і великий авторе, браво!

КЮССОННЕ (розгублений). Перепрошую?

ФРЕДЕРІК. Ми щойно говорили про вас, і казали один одному: однак, цей Кюссонне, чи він не надто сильний? Вже з другої п'єси йому вдалося добитися заборони на неї.

АРЕЛЬ. Який талант!

ФРЕДЕРІК. Яка зухвалість!

АРЕЛЬ. Яка реклама!

КЮССОННЕ (безликим голосом). Га?

ФРЕДЕРІК. Ви що, не розумієте свого щастя? Ви заборонені.

АРЕЛЬ. Заборонений!

КЮССОННЕ. Га?

АРЕЛЬ (грає розчулення). Він не розуміє.

ФРЕДЕРІК. Це ж чудово, заборонений драматург із другої п'єси! І потім — успіх!

АРЕЛЬ. Де тільки він цьому навчився?

ФРЕДЕРІК. Віднині партію виграно. Вам лишається тільки збирати урожай прихильників, усіх тих, які раніше і гадки не мали про ваші п'єси. Тепер же вони почнуть вас обожнювати. Кюссонне, той самий Симон Кюссонне, автор "Робера Макера", забороненого твору!

КЮССОННЕ. Але ж ніхто його не побачить.

ФРЕДЕРІК. У тому то й річ. Йому припишуть стільки чеснот, скільки б ніколи не побачили в ньому на власні очі.

КЮССОННЕ. Га?

АРЕЛЬ (обнімаючи його рукою). Так-так! Коли твої п'єси грають, це так вульгарно. А от коли забороняють, оце шик!

Арель і Кюссонне залишають сцену.

МАНІРНИЦЯ. Піду перегляну роль.

Входить Піпле і звертається до Фредеріка.

ПІПЛЕ. Герцог Йоркський чекає на вас, пане Фредерік.

ФРЕДЕРІК. Запроси його ввійти.

ПІПЛЕ. І я приніс вам ваш костюм.

Він кладе чорний фрак і виходить.

ФРЕДЕРІК (підморгуючи Манірниці). До скорої зустрічі, моя Манірнице. Прочитай ще разочок свою роль і довірся нам.

Манірниця всміхається і щезає разом із Піпле. Герцог Йоркський, у дорожньому вбранні, підходить до Фредеріка.

ГЕРЦОГ ЙОРКСЬКИЙ. Дорогий Фредеріку, я отримав вашу цидулку в останню хвилину, і я можу виділити вам дуже мало часу. Мої валізи зібрані, нині ввечері я вирушаю до Англії.

ФРЕДЕРІК. Герцоге Йоркський… відкладіть ваше рішення бодай назавтра, бо я дещо зробив для вас. Пригадуєте, під час вашого останнього візиту ви казали, що щойно зробили пропозицію руки і серця?

ГЕРЦОГ ЙОРКСЬКИЙ (сумно). Саме так, тільки якби ви знали…

ФРЕДЕРІК. Саме так, я знаю. Після обіду дівчина зникла. За тиждень вона прислала вам вишуканий лист, в якому йшлося про те, як добре вона до вас ставиться.

ГЕРЦОГ ЙОРКСЬКИЙ. Вона так добре ставиться, що відмовилась вийти за мене заміж.

ФРЕДЕРІК. Зазвичай це характерна форма для листування такого роду. Щойно жінка від нас відмовиться, вона відразу ж

відкриває в нас тисячу чеснот, до того ж половини їх було б досить, щоб зробити нас поза конкуренцією. (Продовжує свою розповідь). Ясна річ, ви мали здогадатися: оскільки вона зникла, то це тому, що вона віддала перевагу іншому.

ГЕРЦОГ ЙОРКСЬКИЙ. Така думка у мене була.

ФРЕДЕРІК. І ви мали рацію. Вона зацікавилася одним пройдисвітом, який звабив її обіцянкою пригод, вона потрапила в сіті до любовного шахрая.

ГЕРЦОГ ЙОРКСЬКИЙ (зацікавився). Справді?

ФРЕДЕРІК. Йдеться про одного з професійних спокусників. Із тих, які уміють підманути рибку, впіймати її, а от з'їсти не вміють. Думаю, що він пересититься нею дуже швидко. Якщо цього ще не сталося.

ГЕРЦОГ ЙОРКСЬКИЙ (заінтригований). Навіщо ви мені це кажете?

ФРЕДЕРІК. Чи так сильно ви її любите, щоб пробачити їй цю помилку? І чи повторите свою пропозицію?

ГЕРЦОГ ЙОРКСЬКИЙ. Я вражений.

ФРЕДЕРІК. Ви говорите про своє щастя?

ГЕРЦОГ ЙОРКСЬКИЙ. Ні, я про гордість.

ФРЕДЕРІК. Зрозуміло, це важливіше. Але ця дівчина ще не знала, що та пристрасть — помилка. Вона не зрозуміла, що ви пропонували їй свою любов.

ГЕРЦОГ ЙОРКСЬКИЙ. Чому ж вона зрозуміє це тепер?

ФРЕДЕРІК. Довіртеся мені. І дайте відповідь! Чи згодні ви її прийняти?

ГЕРЦОГ ЙОРКСЬКИЙ. Ви пропонуєте мені зваблену жінку.

ФРЕДЕРІК. Я пропоную вам жінку з ясним розумом.

ГЕРЦОГ ЙОРКСЬКИЙ. Думаю, що я готовий зіграти свою партію.

ФРЕДЕРІК. Приходьте ввечері о пів на одинадцяту, у момент оплесків. Увійдіть до ложі на авансцені. Жінка, яку ви любите, буде там. Вона буде плакати. Їй потрібне буде ваше ніжне слово, ваше надійне плече. Зовсім знесилена, вона благатиме у долі друга. Хіба друг — не відмінна роль, щоб розпочати кар'єру чоловіка?

ГЕРЦОГ ЙОРКСЬКИЙ. Зазвичай цією роллю все і закінчується.

ФРЕДЕРІК. Цього вечора ви побачите її такою, якою вона є — тендітна, пристрасна, ранима. І ви її покохаєте. (Тихо). Береніка стане вашою назавжди.

Герцог Йоркський встає, трохи схвильований і трохи нетерплячий.

Фредерік приховує свій біль.

ГЕРЦОГ ЙОРКСЬКИЙ. Я повертаюсь до життя. Як вам віддячити? Ви не лише незвичайний актор, але ви ще й сердечна людина, яка…

ФРЕДЕРІК. Не слід платити мені компліментами, бо я вас розорю. (Після паузи, серйозно). О пів на одинадцяту, в ложі на авансцені, у момент оплесків.

ГЕРЦОГ ЙОРКСЬКИЙ. О пів на одинадцяту, в ложі на авансцені, у момент оплесків.

ФРЕДЕРІК. Тихенько увійдіть і накиньте їй на плечі шовкову шаль. Їй буде холодно.

Герцог Йоркський гаряче потискує руку Фредеріка і віддаляється. Щойно він повернувся спиною, як Фредерік віддається своєму горю: спина згорблена, голова опущена.

ГЕРЦОГ ЙОРКСЬКИЙ (у момент виходу). Фредеріку…

Він коливається… повертає голову.

Фредерік негайно випрямляється.

ФРЕДЕРІК. Так?

ГЕРЦОГ ЙОРКСЬКИЙ. Ходять чутки… що вона… втекла з вами.

ФРЕДЕРІК. Зі мною? (Пауза). Але з яким із моїх я? (Сумно). Так… з яким? (Пауза. Дуже похмуро). В кожному разі, не з тим, з яким ви зараз розмовляєте.

ГЕРЦОГ ЙОРКСЬКИЙ (з розумною посмішкою). Я в цьому певен. Прощавайте.

Він виходить.

Потім проходить помреж, викрикує.

АНТУАН, ПОМРЕЖ. Пані та панове, на сцену — за п'ятнадцять хвилин! За п'ятнадцять хвилин — на сцену.

Він іде.

Фредерік, як образ страждання, падає на банкетку. Береніка, розкішно одягнена, у коштовностях, втілена краса і блиск, входить, озираючись, туди, де вона щойно, напевно, зіткнулася з герцогом Йоркським.

Фредерік відразу ж міняє вираз обличчя.

ФРЕДЕРІК. Ти якась замислена.

БЕРЕНІКА. Мені здалося, що я зустріла когось… хто виринув із минулого.

ФРЕДЕРІК. Герцога Йоркського? (Береніка ствердно хитає головою). Це був він. (Здивування Береніки). Він виринув не з минулого, він і досі живий. І закоханий.

БЕРЕНІКА. А… (Пауза). Це дуже обтяжливо — мати закоханого, якого сам не любиш. Хоча не почуваєшся відповідальною за його кохання, але трохи відповідальною за його печаль. (Пауза). Ти готовий грати "Антоні"?

ФРЕДЕРІК. Так… так… Я грав його вже сто разів.

БЕРЕНІКА. Знаю, бо я його сто разів бачила. Я захоплююсь тобою. Я йду до своєї ложі.

Збирається піти. Фредерік її перехоплює.

ФРЕДЕРІК. О, будь ласка, не йди так. Підійди і зіграймо у "що, якби".

БЕРЕНІКА (усміхається, але не розуміє). У "що, якби"?

ФРЕДЕРІК (жартівливо, але з енергією відчаю). Уявімо, ніби це востаннє. Я поцілую тебе так, ніби цілував востаннє. Я гладжу тебе так, ніби гладив востаннє. Я дивлюсь на тебе так, ніби дивився востаннє. О, я прошу тебе: роби так само… (Вона виконує це закохано). Поцілунок, нібито… Ласка, нібито… Погляд, нібито…

БЕРЕНІКА. Але ти плачеш…

ФРЕДЕРІК. Ні, ні… Це все акторські штучки…

Вона сміється від того, що бачить його таким спантеличеним. Вона цілує його.

ФРЕДЕРІК (після її поцілунку). Гм… який же він був солодкий!

Вона біжить до своєї ложі, але на порозі обертається з неповторною грацією.

БЕРЕНІКА. Я не знаю, помітив ти чи ні, але я шахраювала.

ФРЕДЕРІК. Ти!

БЕРЕНІКА. Я зробила так, нібито це було… вперше.

І вона виходить, сміючись, легка, щаслива…

ЗАТЕМНЕННЯ

ДВАНАДЦЯТА КАРТИНА

Ложі перед початком вистави "Антоні".

Кюссонне і Арель вже розташувалися в своїй ложі. Дивляться в зал. Арель штовхає Кюссонне в промінь світла.

АРЕЛЬ. Та покажіться ж ви.

КЮССОННЕ. О, погляньте: Жюль Жанен із "Фігаро" подає мені знак!

АРЕЛЬ. Ясна річ.

КЮССОННЕ. І директор "Конституційної газети"! Він ніколи зі мною не вітався.

АРЕЛЬ. Ясна річ.

КЮССОННЕ. А Віктор Гюго!

АРЕЛЬ. Та, ясна річ, мій друже. Це слава. Ви ж заборонений автор.

Вони роблять маленькі ледь помітні вітальні жести деяким особам із публіки, ніби два принца на своєму балконі. Крики "браво" піднімаються, вони привітно розкланюються з деякими особами з публіки, як двоє государів з балкона палацу. Із залу підіймаються вітальні крики. Кюссонне не опирається тому, що його охоплює щастя. Зал аплодує йому.

АРЕЛЬ. Широка дорога відкривається перед вами, друже мій Кюссонне: на жаль, що б ви тепер не зробили, доброго чи злого, ви завше будете об'єктом полеміки.

Тепер зал стоячи влаштовує Кюссонне овацію.

АРЕЛЬ. Погляньте! Вони встали!

Кюссонне розцвітає все пишніше і посилає поцілунки в публіку.

КЮССОННЕ. Пане Арелю, я щойно зрозумів важливу річ: до вчорашнього дня мене грали, бо у мене є талант. Сьогодні мене не грають, і, отже, я геній.

АРЕЛЬ. Ви все вірно зрозуміли.

ЗАТЕМНЕННЯ

ТРИНАДЦЯТА КАРТИНА

Показ останнього акту "Антоні".

На сцені декорація представляє в останньому акті спальню Аделі Ервей, жінки, в яку закоханий Антоні.

У ложі з правого боку сидить Береніка, яка захоплено дивиться виставу.

У ложі з лівого боку сидить Кюссонне, розлючений тим, що не бачить своєї п'єси, байдужий до того, що відбувається на сцені, демонстративно позіхає. Арель, як добрий професіонал, спостерігає не так за виставою, як за реакцією залу.

Адель (Манірниця), одна на сцені, нервово кружляє по колу.

МАНІРНИЦЯ-АДЕЛЬ. Ах! Нарешті, я одна! Я можу червоніти і плакати на самоті... Покинута! Ах! Антоні! Антоні!

З'являється Фредерік-Антоні у чорному костюмі.

ФРЕДЕРІК-АНТОНІ. Адель! (З радістю). А!

МАНІРНИЦЯ-АДЕЛЬ. Антоні! Це ви!

ФРЕДЕРІК-АНТОНІ. Ходи, ходи до мене, забудьмо про всіх інших, щоб пам'ятати лише про нас самих. (Бере її на руки). Я віднесу тебе.

МАНІРНИЦЯ-АДЕЛЬ. А моя дочка! Моя дочка!

ФРЕДЕРІК-АНТОНІ. Вона — дитя. І вже сміятись буде завтра.

Вони збираються вийти. Чути два удари молотка у ворота.

МАНІРНИЦЯ-АДЕЛЬ (вислизаючи з рук Антоні). Ах! Мій чоловік! Це він... О, Боже! Боже! На жаль, занадто пізно!

ФРЕДЕРІК-АНТОНІ (випускаючи її з рук). Тоді все скінчено!

МАНІРНИЦЯ-АДЕЛЬ. Піднімаються по сходах… Дзвонять… Це він… Втікай, тікай!

ФРЕДЕРІК-АНТОНІ (закриваючи двері). Е, я не хочу втікати, я… Послухай… Щойно ти казала, що не боїшся смерті?

МАНІРНИЦЯ-АДЕЛЬ. Ні, ні… О, вбий мене, згляньсь!

ФРЕДЕРІК-АНТОНІ. Смерть врятує твою репутацію, твою і твоєї дочки?

МАНІРНИЦЯ-АДЕЛЬ. Я благаю її на колінах.

ГОЛОС (зовні). Відчиняйте!.. Відчиняйте!.. Ламайте ці двері…

ФРЕДЕРІК-АНТОНІ. І на останньому подиху, невже не проклянеш свого вбивцю?

МАНІРНИЦЯ-АДЕЛЬ. Я його благословлю…

ФРЕДЕРІК-АНТОНІ. Але подумай — смерть!

МАНІРНИЦЯ-АДЕЛЬ. Я її прошу, я її прагну, на неї молюся! (Кидається до нього в обійми). Я йду за нею.

ФРЕДЕРІК-АНТОНІ (цілує її). Тоді вмирай!

Він заколює її кинджалом.

У цю мить відчиняються двері в глибині сцени. Полковник д'Ервей поспішає до місця дії, за ним слідують слуги.

ЛЯ КРЕССОННЬЄР-ПОЛКОВНИК Д'ЕРВЕЙ. Безчесна!.. Що я бачу?... Адель!.. Померла!..

ФРЕДЕРІК-АНТОНІ. Так! Померла! Вона мені чинила опір, і я її убив!..

Він кидає кинджал до ніг полковника.

Завіса

ЧОТИРНАДЦЯТА КАРТИНА

Ложі й авансцена після вистави "Антоні".

Переможна трупа Антоні виходять на поклони перед завісою. Арель, Береніка шалено аплодують.

Раптово Фредерік робить крок до публіки і просить тиші.

ФРЕДЕРІК. Пані та панове, дозвольте мені скористатися успіхом цього вечора, щоб повідомити вам важливу новину.

Зал затихає, радісний, нетерплячий. Береніка обмінюється з Арелем розуміючим поглядом. Вона думає, що Фредерік скаже зараз про них.

ФРЕДЕРІК. Акторам приписують найгірші вади. Нас вважають шахраями, лицемірами, улесливими, брехливими, скупими, корисливими, жорстокими, на нас навішують стільки гріхів, скільки листя на дереві. Я б хотів відновити істину: вони

мають рацію! Ми не люди, а блазні, ми лише подоби людей. Коли ви бачите, як ми діємо, то лише за вказівкою режисера. Коли ви чуєте, як ми говоримо, то ми промовляємо фрази автора. Коли нас ранять, ми не стікаємо кров'ю. Коли нас убивають, ми не вмираємо. Коли нам кажуть "я тебе кохаю", ми вже готуємось до наступної репліки. А коли ми її кажемо у свою чергу, то нашорошуємо вухо на можливі аплодисменти. Що ж таке душа актора, пані та панове? Протяг, холодне дихання, що ховається в позиченому одязі, і, щойно він знятий, швидко перебігає паразитувати в іншому костюмі. Чому? Бо актор не певен, чи він існує, це якесь двоноге створіння, уражене оригінальним каліцтвом: непостійністю. Деякі з вас іноді пощипують себе вдень, щоб упевнитися, чи вони справді прокинулись; так от, наші синці — це слава. Чи я існую? Щоб пересвідчитись у цьому, мені мають аплодувати. Ляскають у долоні, отже, я є. Слава, нам потрібен цей біль, цей далекий біг від себе, несамовите бажання перетворити цілий всесвіт у величезний дзеркальний лабіринт, який засвідчить наше існування, так, цілий всесвіт, як зібрання афіш, на яких позначене наше ім'я, великими літерами, вище назви п'єси.

Пані та панове! Я маю повідомити вам важливу новину. О, ні, ми не гідні пошани. Хіба протягом століть Церква не відмовляла нам у своїх таїнствах? Вона знала, що робила. Хіба могильники не заривали нас за огорожею? Вони вживали добрі запобіжні заходи! Нормальна людина намагається бути сама собою; а ми, ми силкуємось стати іншими. Любити актора — це любити кого? Всіх і нікого. Доля гарнізонної повії!

Береніку наздоганяє удар, бо вона починає розуміти, що ця промова адресована їй. Решта залу теж спантеличена брутальністю Фредеріка.

ФРЕДЕРІК. Сказати акторові "я кохаю тебе" так само безглуздо, як похвалити хамелеона за гарний вираз обличчя.

Ми не поважні особи, пані та панове, нам краще жити між собою, одружуватися між собою, плодити дітей між собою. Ясна річ, ми вміємо грати комедію кохання, але коли йдеться про справжню любов… Ми не можемо грати роль надто довго, врешті-решт, ми починаємо грати її погано, а потім від нудьги взагалі її уникаємо. Реальне життя вимагає ваговитості, стійкості; натомість сцена потребує легкості. (У бік Береніки). Залиште нам сцену, ми ж залишаємо вам життя. (Захоплено). Бо ми не обдаровані одним життям, ми обдаровані життями, численними життями, різними, суперечливими. Вільнодумець, професійний брехун із мінливим темпераментом, актор має лише одну коханку — публіку, ця темна присутність, ця величезна котяча лапа, непередбачувана, яка може пестити і дряпати. Ось єдине щоденне побачення, яке нас цікавить, зал, те, на яке ми поспішаємо щовечора після сомнамбулічного дня. Зал з його жахливими "браво", які нас відновлюють і повертають нам, виснаженим, самих себе, цей зал, де ми хочемо жити і де ми мріємо померти, як Мольєр, так щоб і наш останній жест також став видовищем. Публіка, тобто ви, — ось наша єдина вірність, наша єдина непорушна любов.

Пані та панове, цього вечора я повідомляю вам про щасливу подію: моє майбутнє одруження. І я представляю вам свою дружину.

Він виводить наперед збентежену Манірницю.

Береніка кам'яніє.

Гомін у залі.

ФРЕДЕРІК. Так, я знаю, у ці дні газети писали про якийсь маловірогідний і фантастичний шлюб. Не вірте цьому ні секунди. Я можу одружитися лише в акторському фургончику,

на одній із його мешканок. Я ж казав вам: треба залишити нас одне з одним. Справжнє життя, велике кохання — це надто екзотична подорож, ми на неї не здатні.

Обличчя Манірниці світиться від щастя. Вона кидається на шию Фредеріку. Зал і трупа вітають їх.

ФРЕДЕРІК. Ми одружимось цієї ночі, але, запевняю вас, що вже від завтра ми почнемо зраджувати один одного, бо вже від завтра, будьте певні, це буде шлюб утрьох: вона, я і ви!

Лунають крики "ура". Падають квіти і злітають спідниці. Стрічки серпантину обвивають наречених, які ніжно обнялися. Манірниця і Фредерік зливаються у нескінченному поцілунку.

Береніка у своїй ложі, все обличчя в сльозах, розуміє, що її історія кохання щойно скінчилася на очах святкового натовпу.

Позаду неї з'являється герцог Йоркський і ніжно, тихо опускає шаль їй на плечі.

Він допомагає їй підвестися.

Вона притискається до нього і плаче на його плечі, принижена, спустошена, понівечена.

Трупа кланяється і кланяється знову, байдужа до драми Береніки.

Раптом промінь світла відділяє Фредеріка від оточуючого натовпу, і чути, як він шепоче, безнадійно дивлячись на порожню ложу.

ФРЕДЕРІК. Береніко... Береніко...

Тепер він лише маленька людина, розбита навпіл, дитина, що плаче.

ЗАТЕМНЕННЯ

П'ЯТНАДЦЯТА КАРТИНА

Минуло десять років...

Мансарда Фредеріка, потім... сцена Фолі-Драматік.

Доволі бідна мансарда, сторож Піпле один на сцені. Він голосно читає сповіщення про смерть у траурній рамці.

ПІПЛЕ (читає). "Фредерік Леметр зі скорботою сповіщає про втрату, яку понесло драматичне мистецтво в особі пана Робера Макера, колишнього звільненого каторжника, котрий раптово помер у театрі Фолі-Драматік, і якого поховали в суфлерській будці". (Він перевертає картку, вивчає її і задумливо вимовляє). Це написано вже десять років тому.

Постарілий, хворий Фредерік, насилу пересуваючись, виходить із туалету і вертається у своє крісло. Він повторює хриплим голосом.

ФРЕДЕРІК. Десять років...

ПІПЛЕ. У життя — брудні пальці, пане Фредерік. Завтра бульвар Тампль закривають, більшість театрів будуть зруйнована. Уряд хоче розширити вулиці, стати на заваді

хвилюванням і розгорнути операції з нерухомістю. У мене від цього нуртує живіт.

ФРЕДЕРІК. Не хвилюйся, Піпле, поки залишаться двійко дурнів і шматочок сцени, театр виживе.

Він кахикає. Піпле хоче йому допомогти. Фредерік його відштовхує і продовжує кахикати самостійно.

ПІПЛЕ (хоче змінити тему). Як ви тут опинилися?

ФРЕДЕРІК. Я ніколи й не залишав цього будинку. Хлопчиком жив у двірницькій у дворі разом із матір'ю, яка була гладильницею. У тридцять років досяг третього, почесного поверху, там, де балкони: я мав квартиру, яка займала всю площу будинку. Після першого арешту майна судовим виконавцем я переїхав на четвертий поверх в окрему квартиру. Потім, через погану звичку платити борги, на п'ятий. Але квартирна платня стала завеликою. І тепер, на жаль, я в мансарді. Я пройшов усі поверхи. Яке сходження! По мірі того, як я летів клубком донизу, я підіймався вгору.

ПІПЛЕ. Годі, годі, не кажіть так.

ФРЕДЕРІК (просто). Я не сумую. До того ж, на жаль, я знаю, що буде після мансарди, яким буде мій наступний етап.

ПІПЛЕ. Так? Який же?

ФРЕДЕРІК (з посмішкою). Хмари…

ПІПЛЕ. Пане Фредерік, не кажіть так.

ФРЕДЕРІК (з гумором). Я не звертаю на це уваги. Я вже стільки разів помирав... і щоразу піднімався... під оплески...

Жорстоко закашлявся.

ФРЕДЕРІК. Рак голосових зв'язок... це логічно для актора... ти вмираєш від того, чим грішив... (Раптово хапає Піпле за руку і стискає її). Скажи мені, вона прийде, правда ж, вона прийде?

ПІПЛЕ (йому ніяково). Я не знаю, пане Фредерік. Я послав одного з моїх синів до готелю, де проїздом зупинилася герцогиня Йоркська, сподіваюся, що йому вдасться її зустріти.

ФРЕДЕРІК. Мені сказали, у неї чарівні діти, так? Хлопчик і дівчинка. Я пишаюсь.

У цей момент мовчки входить Береніка у супроводі молодшого сина Піпле Робеспьєра, хлопчика десяти років. Вона вдягнена елегантно і просто, як і раніше, дуже гарна.

Проте серпанок печалі покриває її риси.

Вона бачить Фредеріка, поки він її не помічає. Приголомшена, відвертається, щоб приховати сльози.

ФРЕДЕРІК. Що я чую? Це вона?

Береніка заперечно жестикулює Піпле.

ПІПЛЕ. Ні, пане Фредерік. Це мій останній повернувся. Він... він хотів би прочитати вам байку Лафонтена... "Коник-стрибунець і мурашка". Ну, починай, Робесп'єре.

Підштовхує сина до Фредеріка.

Хлопчик бере Фредеріка за руку, починає читати байку.

РОБЕСП'ЄР (розповідає байку "Коник-стрибунець").

"В чистім полі, на роздоллі,

Коник, славний стрибунець,

І танцює, і співає —

Пречудовий молодець!

У траву! — в пшеницю! — в жито! —

Досхочу розкошував,

І цілісінькеє літо не вгаваючи співав.

А довкола всі працюють,

Вся Мурахова сім'я.

Стрибунець із них сміється:

Не люблю роботи я!

Розгулявся на всі боки —

Все байдуже, все дарма!..

Коли гульк! — до них у гості

Суне лютая зима!..

Скочив Коник до Мураха,

Стиха слізоньку обтер:

— Бачиш, он зима біліє...

Що я їстиму тепер?

— Ти спізнився, небораче, —

Відказав Мурах йому. —

Хто любив життя ледаче —

Непереливки тому.

Проспівав ти літо гоже —

Вдача вже твоя така.

А тепер танцюй, небоже,

На морозі гопака!"

Потім Робесп'єр заливається сміхом.

ФРЕДЕРІК (зупиняючи дитину). Чому ти смієшся?

РОБЕСПЬЄР. Те, що каже мурашка, кумедно…

ФРЕДЕРІК. Ні, скоріше, жорстоко. Хіба можна дати конику померти з голоду? Ти ж чув, гуляючи по полях, як він співає у полудень, коли так спекотно; він співає і вночі, коли ти спиш; він співає для всіх — для дітей, для перехожих, і навіть коли нікого немає, для сонця і зірок. Можливо, він не дуже гарний, його маленький крик, але він співає від щирого серця. То ж якщо він нічого не вміє, окрім як співати влітку, то він має померти взимку?

Він тремтить і кахикає.

Пестить дитину по голові.

ФРЕДЕРІК (похмуро). Ні, ти маєш рацію. Роби, як мурашка, забудь про коника-стрибунця, не ставай актором, ніколи. Актор ні на що не годиться: він не вміє любити. (Нахиляється до дитини). Одного разу я зустрів жінку, якій би міг віддати перевагу над усіма іншими, надовго. Але я збрехав їй. Я не хотів нав'язувати їй ні себе, ні своє життя.

Фредерік закидає голову назад, змучений цим спогадом.

Береніка тихо наближається до нього.

БЕРЕНІКА (на видиху). Може, насправді, це було доказом кохання?

ФРЕДЕРІК. Береніко?

Приголомшені, двоє закоханих зустрілися, майже не насмілюючись глянути один на одного, торкнутися.

Схвильований Піпле відвертає голову.

Береніка, на колінах перед Фредеріком, пристрасно стискає його руки в своїх.

БЕРЕНІКА. Пробач мені, Фредеріку.

ФРЕДЕРІК (на останньому подиху). Пробачити тобі? Але що?

БЕРЕНІКА. Те, що я поїхала. Того вечора я зрозуміла, що ти примусив себе обманути мене і принизити. Я знала, що ти не кохаєш Манірницю. Я б могла протестувати, викрити тебе. Проте я поїхала.

ФРЕДЕРІК. Береніко…

Вони обнімаються.

БЕРЕНІКА. Я відчувала, що якби я наполягла, я б змусила тебе повірити в те, що життя може бути таким же реальним, як і театр.

ФРЕДЕРІК. Береніко…

Вони знову обнімаються, але Фредерік, вражений почуттями, слабшає.

БЕРЕНІКА. Йому зле.

ПІПЛЕ. Він виснажений, пані герцогиня. Лікарі кажуть, що він не мав прожити так довго. Але він прожив… тому що чекав на вас.

Береніка ніжно цілує Фредеріка, потім відвертається і дзвінко ляскає в долоні.

Кілька чоловіків у лівреях мовчки входять до мансарди. Двоє з них кладуть Фредеріка на носилки.

ПІПЛЕ. Що ви робите, пані герцогиня?

БЕРЕНІКА. Я його забираю.

ПІПЛЕ. Куди?

БЕРЕНІКА. На бульвар Тампль. У Фолі-Драматік.

ПІПЛЕ. Але… йому лишилося кілька годин. Він скоро помре.

БЕРЕНІКА. Саме тому. Де, по-вашому, має померти Фредерік Леметр? На останньому поверсі прибуткового будинку? Він помре на сцені.

Інші люди розташовуються навколо тіла. Вони запалюють смолоскипи.

Фредерік розплющує очі.

ФРЕДЕРІК. О… поглянь, Береніко… рампа!

Раптово декорація мансарди підіймається до колосників.

Ми опиняємося на голій сцені Фолі-Драматік, де Фредерік і Береніка з дивною охороною із носіїв смолоскипів, знов повертаються на перші місця своєї любові.

Арель, постарілий і гладкий, вилітає на сцену і прямує до Фредеріка.

АРЕЛЬ. Ах, мій старий Леметре…

ФРЕДЕРІК (йому трохи краще). Арель? (Дозволяє директору себе поцілувати). Хіба ми не сварилися?

АРЕЛЬ. Так. Десять років тому. Але ж театральні сварки…

Шанобливо цілує руку Береніці.

ФРЕДЕРІК. Як ідуть справи?

АРЕЛЬ. Погано, звісно. Є сто тисяч способів заробити гроші, а я вибираю єдиний, який напевно розорить мене. До речі, а ви зараз вільні?

ФРЕДЕРІК (із зловісним гумором). Тимчасово. Але у мене деякі проблеми з голосом.

АРЕЛЬ. Нічого, покличу Кюссонне, і він нам сплете інтригу довкола німого героя. До речі, ви знаєте, що бідолашний Кюссонне тепер пише трагедії у віршах для Комеді-Франсез?

ФРЕДЕРІК. Успішні?

АРЕЛЬ. Анітрохи: суцільні провали. Але провали в Комеді-Франсез, як не як!

Арель, Фредерік і Береніка сміються разом.

ФРЕДЕРІК. Я ніколи не міг зрозуміти, чому їхні провали викликали пошану, а наші успіхи були підозрілими. Слава має оминати негідників, слава ж народна, а не світська.

АРЕЛЬ. Наполеон зрозумів характер французів і винайшов почесний Легіон. Потім вони всі втекли.

ФРЕДЕРІК (слабко). Я маю піти у поганому сенсі.

АРЕЛЬ (знічений). Гаразд, я пішов за Кюссонне.

ФРЕДЕРІК. Зайвий клопіт, Арелю, я чудово розумію, що зі мною все скінчено. І що завтра прийдуть руйнувати твій театр…

АРЕЛЬ. Ви знаєте?

ФРЕДЕРІК (з подобою усмішки). Ти мав зідрати з них чималу суму, так?

АРЕЛЬ (пригнічений). Так. (Несподівано щиро). Але без театру, що я з нею робитиму…

Фредеріку знову зле.

ФРЕДЕРІК. О!..

БЕРЕНІКА. Фредеріку… (Тихим голосом). Я люблю тебе…

ФРЕДЕРІК (знайшовши в собі сили грати, як вона). Тихіше… пані герцогине… я теж…

Панна Жорж у чорній сукні, з кошиком квітів, поспішно заходить з вулиці.

АРЕЛЬ. Це Панна Жорж. Тепер вона вимушена продавати конвалії на бульварі.

ЖОРЖ (дуже схвильована). Він тут?

Вона наближається.

Але Фредерік уже кудись поринув, не впізнає її і бачить тільки чорну сутану.

ФРЕДЕРІК (слабко). Добривечір, пане абат.

ЖОРЖ. Добривечір, Фредеріку.

ФРЕДЕРІК (тихо). Мені нічого вам сказати, пане абат.

Панна Жорж ставить свій кошик і опускається на коліна поряд із ним.

ФРЕДЕРІК. Втім, є одна річ: ваш добрий Бог не вміє робити свою справу. Дуже кепський драматург. Коли п'єса починається, ти не усвідомлюєш, коли кінчається, тим більше не усвідомлюєш. А що між цими двома? Суєта. Плутанина. Ні ситуації, ні мети, ні сенсу. Лише перипетії. (Дивиться на Береніку і всміхається). Так... так... трапляються іноді вдалі персонажі... але п'єса в цілому, пане абате! П'єса ж погана! Принаймні, у театрі ближче до розв'язки бідні стають багатими, багаті стають добрішими, а злі покарані. Тут ми покращуємо життя. А у вас? Негідник тріумфує, а безневинний віддає Богу душу. От чого бракує вашій творчості, так це наївності, простодушності. Я б усе життя творив у простоті

душевній. Простакувата — адже це інша назва справедливості і доброти. Ось що я хочу вам сказати, пане абат, ви і я, ми торгуємо ілюзіями, основа комерції у нас спільна, але я думаю про публіку. (Додає тихіше). Е… Жорж… я тебе впізнав…

Підморгує їй.

Схвильована Жорж палко цілує йому руки.

Він закриває очі, голова схиляється набік.

БЕРЕНІКА. Він відходить…

Наближає своє обличчя до його лиця.

Фредерік розплющує очі і дивиться на величезний порожній зал.

ФРЕДЕРІК. Я вже тужу за собою.

Заплющує очі і вмирає, притискаючи до свого серця ту, яку любив.

У глибині сцени повільно входить дивна пара.

Йдеться про спомин Фредеріка-хлопчика, який уперше потрапляє на сцену Фолі-Драматік.

Він тримається за руку матері, яка щойно віднесла білизну. Він споглядає сцену із захопленим обличчям.

Він наближається вперед, витріщивши очі і закохано споглядаючи театр.

ФРЕДЕРІК-ХЛОПЧИК. О, мамо, як тут гарно... Я хотів би лишитися тут.

КІНЕЦЬ